

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIunii
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

OCTOMBRIE 2023

NR. 10 (1698)

ANUL XXXV

1 LEU

www.revistaorizont.ro

10

ANDREI ȘERBAN

Un virus mai pervers decât Covidul

LA UVT,
CULTURA
E CAPITALĂ

10

Între vechile și noile religii ale lumii

Cornel UNGUREANU

Enciclopedia Banatului de Petru Vintilă ar putea fi completată (înțeleasă?) după lectura volumelor *Petru Vintilă, omul născut pe brazdele plugului. Viață de orfan* (Prefață de Nicolae Bocșan, Ediție introductivă, studiu și note de Laurențiu Ovidiu Roșu, Cluj-Napoca, 2013), *Mihai Vintilă, Iarba din curtea mea* (Reșița, 2014, cu un Cuvânt înainte de Mircea Cavadia) și *Mihai Vintilă, Din însemnările unui medic veterinar* (Ploiești, 2012). Cred că teribilul succes de literat al lui Petru Vintilă din anii cincizeci (Petru Vintilă - fiul, să scriem) i-a stimulat pe fratele Mihai și pe tată să scrie „povestea” vieții lor. În studiul introductiv de la *Omul crescut pe brazdele plugului* citim bănuiala că numita carte a fost scrisă la imboldul fiului: sunt sigur că așa a fost. Mare iubitor de documente, spirit enciclopedic, Petru Vintilă-fiul a insistat pe lângă tată să scrie „povestea” vieții sale.

documentar

Cartea Tatălui este importantă pentru cine vrea să afle itinerariile unui soldat din Banat în Primul Război Mondial. De la Crușovăț la Caransebeș, la Lugoj, la Icin, la Budapesta, ca soldat vrednic al Împăratului, Petru Vintilă trăiește mândria de a deveni, după o importantă bătălie, caporal. (Itinerariile lui Petru Vintilă-tatăl se aseamănă cu cele ale lui Tata Oancea, și el încorporat la Caransebeș, și el așezat o vreme la Icin, și el revenit acasă „în România Mare” după Unire: de ce nu-și amintește Petru Vintilă de Tata Oancea, și el între memorialiștii Primului Război Mondial?).

Caporal, pe urmă sergent, pe urmă plutonier. Fiecare pagină respiră mândria celui care, „născut pe brazdele plugului”, obține, cu „noroc”, curaj, perseverență, vitejie, fidelitate, disciplină, succes după succes. Despre Mihai Vintilă s-a scris mai puțin, așa că trebuie să adaug că Mihai Vintilă a publicat *Dincolo de opt decenii*, o autobiografie care adaugă bibliografiile necesare. Și un *Dicționar al artei naive românești*. Și o autobiografie, din care putem transcrie: „Părinții mei Petru și Maria, proveneau dintr-o localitate mică, Crușovăț, sat aparținător comunei Cornea, în apropierea stațiunii Băile Herculane...”.

Sunt trecute în revistă rubedeniile importante – multe – ca să se ajungă la Petru Vintilă (fratele): „Petru (cu zece ani mai mare decât mine), scriitor, poet, dra-

maturg, pictor naiv, a fost un exemplu pentru mine.” După năzdrăvăniile și succesele fratelui mai mare, Mihai Vintilă precizează: „În urma lui (Petru a decedat la 80 de ani) a rămas un singur copil, tot Petru. Noi, ai casei, îi spuneam Țucurel. Și ne apostrofa mereu, că atunci când va îmbătrâni, cum o să-i mai spunem. De multe ori și acum îi spun Țucurel, deși a trecut jumătate de secol”. Petru Vintilă jr, explică Mihai Vintilă, are un fiu, tot Petru...

Cartea lui Petru Vintilă jr, *Lucia Ferescu sau Steaua dimineții*, e un „pseudoroman”. Roman sau pseudoroman? Cartea e dedicată lui Victor Kernbach, unchi și mentor al lui: juniorul pare a se apropia mai mult de S.F. și mai puțin de realismul – pragmatismul tatălui. Cronologia își are rostul ei. În 1968, naratorul, într-o vizită împreună cu părinții, descoperă un tablou – o „Domnișoara Christina”, care îl tulbură. Îl fascinează. Și îi va scrie istoria noii domnișoare Christina, Lucia Ferescu.

Strălucitor de frumoasa Lucia Ferescu, născută („în ziua aceea de iulie a anului 1835”) într-o familie foarte bogată, are nu numai o frumusețe tulburătoare, ci și o inteligență, o capacitate de a învăța, de a înțelege, de a se strecura „în profunzimea celor știute”. Dincolo de cele știute și admise. Retrasă la mănăstire, se îndrăgostește de o călugăriță. Și îi demonstrează amantei că Biblia nu se împotrivesc unirii lor.

La Brașov îl va cunoaște pe Honigberger, care îi va lăsa moștenire biblioteca sa. Petru Vintilă jr. și, în consecință, Lucia Ferescu, știu bine istoria lui Honigberger, după cum o știu și din alte cărți rarissime. Putem înțelege că, în prima parte a romanului, modelul lui Petru Vintilă jr. a fost erudita, înțeleapta Dora d'Istria.

Partea a doua a (pseudo)romanului se desfășoară în anii patruzeci ai secolului trecut, în București. Suntem, din nou, în lumea „cea mai bună” a orașului. Cel întâlnit, sedus, cucerit e „tânărul și chipeșul Marius Apostolescu”. E trecut și el prin școli înalte, dar e mereu uimit de extraordinarele lămuriri/ explicații pe care i le dă tânăra, enigmatică Lucia Ferescu. Vor dispărea amândoi, umilind polițiștii care ar fi trebuit să-i găsească.

În partea a treia, suntem în State. Sau: „Într-o zi de octombrie a anului 1988, Alexandru Theodorescu, unul dintre învățăceii preferați ai lui Ioan Pentru Culianu, profesor invitat la Divinity School a Universității din Chicago, a primit un telefon de la o femeie care-i solicita un interviu pentru o prestigioasă revistă de istorie din SUA”. Dialogul dintre cei doi se întrerupe în momentul în care Lucia Ferescu alungă din restaurant un șir de huligani. Savantul Alexandru rămâne uluit. I se pare că a asistat la „un spectacol halucinant de magie și supranatural”. „Voi, cei care vă ocupați de istoria religiilor, nu scrieți despre magie și supranatural?”, îl mustră Lucia, tot tânără, tot fascinată, tot atât de erudită încât poate să reia ideile lui Ioan Pentru Culianu și ale ucenicului Alexandru. Și să le dezvolte.

Fiindcă cei care au depășit limitele au fost mereu concetățenii ei, răspunsurile la alte întrebări insurmontabile vor fi date tot de către un român. „De altfel, nu peste multă vreme, în România, medicul Toni Victor Moldovan va reuși să descifreze câteva dintre tainele vechilor religii ale lumii, cu ajutorul mitologiei, istoriei și al ultimelor descoperiri științifice, mai ales din biologie, genetică, antropologie și fizică cuantică. În concluzie, totul se întâmplă ca un plan întocmit de Dumnezeu înainte de zidirea Universului”.

Epilogul arată cum se desfășoară Apocalipsa. „Ziua aceea de iulie a anului 2060 pogorâse asupra Cetății Eterne o căldură cumplită. Încă de la primele ore ale dimineții, soarele parcă se topise pe cerul de un albastru spălăcit, înfierbântând nefiresc pământul...” Apocalipsa, zice Petru Vintilă jr., se întâmplă în iulie 2060. Mai avem vreme.

Și *Supraveghetorul* e tot un pseudoroman. Și tot un roman despre Apocalipsă. Constantin Ferescu-Mărgineanu, după studii înalte la Padova și la Paris, devine apropiatul ilustrului profesor de Mallencourt care îi lasă moștenire o valiză cu manuscrisele sale... secrete. Apare un „înger” care îi „ordonă” să-i predea moște-

nirea. Constantin Ferescu, întors acasă, refuză și se refugiază la Sibiu ca să-și protejeze moștenirea. Dispare și urmașul său se duce la Sibiu după valiza secretă. În primăvara anului 1993, un tânăr medic român a descoperit cu totul întâmplător în pivnița unei străvechi case din Sibiu o ladă ferecată care conține un vraf de hârtii scrise de mână: „După aproximativ un deceniu, în jurul anului 2000, același medic a publicat o carte foarte consistentă și bine documentată în care a construit o teorie surprinzătoare plecând de la studiul atent al celor mai importante mituri și religii”.

Să fie vorba de un „supraveghetor”? De înși sosiți de pe alte planete, care vor să afle ce-i cu lumea noastră? Să ne supravegheze? „Lansa, astfel, primul în lume, ipoteza tulburător de plauzibilă a unor specii nepământene în istoria civilizației umane și asta încă din timpurile imemorabile ale diferitelor tipuri de umanoizi.” Cum toate în pseudoroman sunt topografiate și date, cum pseudoromanul „trebuie” să fie o carte de știință, autorul se va implica direct în „istoriile” relatate. Și îl va implica și pe unchiul său, Victor Kernbach.

„București, 1972. Obişnuiam să merg destul de des în vizită la unchiul meu, Victor Bachmann, scriitor de literatură științifico-fantastică, un pasionat cercetător al protoistoriei”. Cum pseudoromanul trebuia să fie (și) o carte de știință, Petru Vintilă jr. își citează des unchiul, dar ne aminește și de Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, Daniel Constantin, dar și de Emilian M. Dobrescu cu *Dicționarul societăților secrete și discrete la începutul mileniului 3*, dar și de Serge Hutin și de David Icke. „David Icke susține cu argumente ideea că, de fapt, „Împărăția lui Dumnezeu” ar fi populată de specia extraterestrilor reptilienii, fiindte venite din constelația Draco, superioare omului din multe puncte de vedere, mai ales că acestea sunt capabile să-și controleze așa-numitele „puteri paranormale”, puteri existente în toți oamenii, dar interzise și inaccesibile nouă din motive de securitate”, scrie Vintilă jr. în ultimul său pseudoroman. Și în romanul anterior, *Lucia Ferescu și Steaua dimineții*, era studiat Toni Victor Moldovan, nu atât ca Jim Mars, cu a sa *Gubernarea din umbră*.

Și, în încheiere, cu trimitere la ziua de azi: „Mai ales în ultimii trei ani (din 2020 încoace), de când abjectele slugi ale oculte au abătut asupra omenirii potlogăria pandemiei, se observă cu ochiul liber o grabă disperată de a-și impune strategia de sclavizare a întregii omeniri. Cum se numește oare acel regim politic care-ți pune pumnul în gură și îți astupă urechile și ochii, îți arestează gândirea și îți interzice dreptul la liberă exprimare, la opinie? Toate aceste se întâmplă ACUM”.

E cazul să ne amintim că în 1945 Petru Vintilă-senior publica în ziarul „Deșteptarea” din Timișoara un Manifest cu speranța într-o altă lume. Petru Vintilă-senior va scrie în anii cincizeci și în anii șazeci cărțile noii lumi. Pentru ca în anii optzeci să coboare în trecut ca să scrie o Enciclopedie a Banatului.

Karaoke Adrian BODNARU

*

**Avem deja pe crengi
o populație îmbătrânită.**

**Dar ce vom face la toamnă,
când se va înregistra
o mortalitate scăzută
în rândul frunzelor?**

**Vor fi mai mulți brazi
ca azi,
mâine,
Ștefan.**

Precizare

De curând, la Editura Școala Ardeleană a apărut compendiul O Istorie a Banatului, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca 2023, pe care l-am coordonat. În acest volum, în capitolul scris de dr. Miodrag Milin a apărut o notă injustă și ofensatoare la adresa profesorului Vasile Popovici, notă care nu-și avea locul în compendiul academic despre istoria Banatului editat de noi, care, de altfel, este o primă sinteză de istorie a Banatului din ultimii ani și pentru realizarea căreia o echipă formată de istorici din mai multe centre academice din țară a depus un efort considerabil. Aceștia nu au nici o responsabilitate legată de nota respectivă.

Autorul notei ne-a înșelat buna-credință și recunoaștem că trebuia să citim pasajul respectiv cu toată atenția. Nu s-a întâmplat așa cu tot volumul. Am acordat încredere deplină autorilor diferitelor capitole, considerând că fiecare este răspunzător pentru textul pe care îl furnizează.

De asemenea, ținem să precizăm că nu avem nici o legătură cu tensiunile legate de proiectul Timișoara capitală culturală a Europei, și nici cu eventualele calcule electorale ale diferitelor grupări politice din Timișoara.

În aceste condiții, respingem dezinformarea conținută în nota respectivă și anunțăm că vom lua măsuri pentru eliminarea ei din restul tirajului. Rezervăm prezentul mesaj pentru informarea opiniei publice și adresăm scuze profesorului Vasile Popovici pentru conținutul ofensator și nemeritat, apărut în mod regretabil, în volumul pe care-l coordonăm. Detașarea de acea notă o vom face și în viitoarele interviuri pe care le vom acorda în mass-media.

Coordonatorii volumului
Prof.dr. Rudolf Gräf
Prof.dr. Ioan Bolovan

„Le Grand Jeu” – despre Dincolo

Marcel TOLCEA

În urmă cu mulți ani, Cornel Ungureanu asocia „avangardismul” lui Marcel Avramescu (Jonathan X Uranus) cu ceea ce aș numi mai degrabă „paraliteratura” celor din jurul revistei/grupării „Le Grand Jeu”. Îndeobște, membrii grupării, inegali ca valoare „literară” și diferiți ca preocupări, sunt considerați a fi fost René Daumal, Roger Gilbert-Lecomte, André Rolland de Renéville, Roger Vailland, Maurice Henry, Josef Sima. Cât privește situația temporală, revista înseamnă trei numere publicate între anii 1928 și 1930 și exprimă un experiment mai degrabă ezoteric decât literar, pe care postumitatea l-a reevaluat abia la finele anilor 1960, când „Cahier de l’Herne” îi dedica un număr special publicând integral toate cele trei apariții.

Înainte ca grupul să îi trimită o scrisoare cam nepoliticoasă, în 1930, lui André Breton, membrii săi aveau deja clară ideea – soteriologică și nu poetică! – de a accede la un alt plan al existenței ori la Absolut. De altfel, primul nume vehiculat pentru revistă – când ei își spuneau încă, „simpliști” – a fost „La Voie”, ceea ce s-ar traduce prin „Calea”. Or, „La Voie” era denumirea unei reviste ezoterizante înființate de Albert de Pouvourville (Matgioi) și Léon Champrénaud (Abdul Haqq) apărute între 1904 și 1907. Cei doi, ex-papusieni, au fost personaje care au redirecționat privirea tânărului Guénon către orientul chinez, taoist, dar și spre islam.

Evident, grupul de adolescenți ce tocmai terminaseră liceul în 1925 nu avea cum să fi fost la curent cu toate nuanțele ce separau ireconciliabil, „feroce” chiar, diversele grupuri și grupuscule din siajul teozofismului, al „budismului ezoteric”, mișcărilor gnosticiste sau, global, al curentelor neospiritualiste ce au marcat Franța în primele două decenii ale secolului. Era mai mult un timp al revoltei decât unul al înțelegerii, așa că „Marele Joc” se afla în căutarea unei contemplații experimentale ce exalta (un cuvânt din epistema vremii) postul, noctambulismul, privirea de somn, asfizia voluntară, alcoolul, drogurile.

Mai mult decât atât, în dreptul lui Daumal, istoria metaliterară a reținut și experimente paroptice, ceea ce, tradus, înseamnă vedere extrasenzorială. Dar și un timp de poezie vizionară în ale cărei fruntarii Arthur Rimbaud era socotit un profet. Iar meditațiile lui René Daumal și André Rolland de Renéville cu privire la poezie poate că sunt mult mai interesante din punct de vedere spiritual, inițiativ decât din punct de vedere literar. Pentru „Marele Joc”, Poezia (cu majusculă) este a treia Cale spirituală, ceea ce înseamnă că ea poate produce efecte ontologice. De altfel, Renéville considera că, în termenii hinduși, poezia este o mistică, nu fără a sublinia caracterul iluzoriu al existenței, dar și forța sensul analogiilor înspre alchimie. La rândul său, Daumal credea în analogia dintre poezie și magie până la a considera că, asemenea magiei, există poezie albă și poezie neagră.

Poate că nu ar fi de prisos să adaug, ca o concluzie a mizelor ezoterizante, că membrii grupului frecventau, direct sau prin lecturi, personalități cum ar fi Salzmann, Georges Ivanovitch Gurdjieff, Lanza del Vasto sau Philippe Lavastine. Sau că, în primul număr al revistei „Le Grand Jeu”, Roger-Gilbert Lecomte semna o cronică la cartea lui René Guénon *La crise du monde moderne*. Ceea ce pare mai mult decât o semnalare...

Doamna Pompier și decolteul lui Descartes

Călin-Andrei
MIHĂILESCU

– Căutam bibliopsia. Aici e?

– Da. Pofțiți, vă rog.

Întru cu grijă să nu calc pe foile de hirtie. Vraște peste tot. Dacă aveai unde să pui un picior.

– Puteți călca pe ele, zice custodele, zimbând. S-au obișnuit. Nu-i nimic dacă le murdăriți.

Îmi fac drum spre el, încercând să calc cât mai politicos pe hirtiele alea care parcă se înmulțeau văzînd cu ochii, că mă uitam mai mult la ele.

– Sînt aici, face custodele. Nu vă ră-tăciți.

Îmi ridic ochii. Acum parcă e mai departe. Mă uit și în jur, totuși. Peste tot, rafturi cu cărți puse alandala. Cum merg, mai cade câte una. Custodele se repede ca ars s-o pună la loc. Se mișcă foarte repede. Poate de aia nu nimereste chiar locul de unde căzuse cartea.

– Nu vă mirați. În toată harababura asta nu trebuie să lășăm cărțile să se ude, că nu mai iese bine bibliopsia. Spuneți-mi Relu, gifție el.

– Domnu’ Relu, eu mă numesc Plămădeală. Am venit într-o problemă cu un manuscris.

– Aici e doar pentru cărți publicate. Manuscrisele sînt la etajul trei.

– Mă rog, e un manuscris pe care mama l-a publicat în regie proprie. Zece exemplare. Au costat-o cît ochii din cap, că era profesoară de franceză pensionară. Se consideră carte, nu?

– Da, merge. Adu-o încoa, să vedem despre ce e vorba. Auzi, dar de ce nu a ajutat-o tata să publice mai multe exemplare?

Ce să-i spun? Că tata a plecat cu ambulanța lui cînd eram eu mic și nu s-a mai întors? Că s-a înșurat cu vărșu la Stockholm? Mă îndrept către custode, dar mă împiedic de un morman de pagini rupte, probabil dintr-o enciclopedie, că toate arată la fel și hirtia e lucioasă. Alunec pe ele și cad pe alt maldăr de pagini. Măcar e moale. Dar paginile sînt umede, mi se lipesc pe haine, vreo două pe față. Cînd le dau deoparte, nu mă pot abține și citesc câteva rînduri de pe una, e despre abcese și pustule, mi se face greață; o mototolesc, arunc ghemotocul, mă ridic. Custodele se uită amuzat la mine. Are vocea mai groasă, parcă mai metalică.

– Ai și dumneata grijă pe unde calci, că foile astea sînt pizmașe.

– Aș vrea eu să le las în pace, dar uite-te ce-mi fac.

– Mă rog. Adu cartea-ncoa, domnule Plămădeală.

În fine, ajung la el, dăm mîna, eu mă prezint iar, de ce dracu’ m-am înclinat nițel? El face iar – Relu! Are niște ochelari groși cît borcanele. Și verzu, ca ai lui Văduva, colegul meu dintr-a șasea. Îi pun cartea mamei în mînă. Dar îi cade. O ridică într-o clipă și o pune pe un raft.

– Ce faci, domnu’ Relu, nici nu te uiți la ea?

– A, pardon. Defect profesional.

O ia de pe raft, iar îi cade, dar o prind eu, că acum sînt pe fază și mai e și prost legată. I s-a cam uscat cleiul.

– Mi-era să nu se rupă singură dacă mai cade o dată, îi zic nițel nervos, că nu-l mai apreciam ca la început.

– Spune-mi, domnule Plămădeală, despre ce e cartea asta? Să știu la ce sală o repartizez.

– Păi, asta nu e treaba dumitale?

– Vezi, eu sînt cititor custode. De aici trimit cărțile la specialiști.

– Păi, dacă eu te mint și-ți zic că e o carte despre pustule și, cînd colo, ea e despre cum a suferit mama în anii războiului.

– Chiar dacă o trimit la sala greșită, specialiștii constată imediat eroarea și o expediază acolo unde trebuie. La noi poșta internă merge mai bine decît afară.

– Despre ce specialiști vorbești?

– Avem săli de operație. Toate sînt specializate.

– Bine, bine, dar spune-mi și mie ce fel de specialități are bibliopsia asta? Că biroul care m-a trimis aici nu m-a avertizat.

– E o lume întreagă, domnule. Ia să văd dacă mi le amintesc pe toate. Așa. Avem sala de cenzori, sala de critici, sala de colecționari, sala de rude, sala de inchizitori, sala de bibliotecari și crematoriul.

– Crematoriul? De ce?

– Păi nu mai aveam unde să le îngropăm. Era plin ochi.

– Aha. Și cite ajung la crematoriul?

– Multe, domnule Plămădeală. Nici nu vă închipuiți cît de multe. Ba, mi-a zis un popă că acolo o să ajungă toate.

– Ce fel de popă?

– Unu’, nu știu cum îl cheamă, că nu i-am primit o traducere nouă a Bibliei.

– Stai nițel, domnu’ Relu, să pricep și eu. Dumneata nu primești toate cărțile?

– Ce-i așa de greu de înțeles? Nu le primim pe toate. Mai ales alea pe care le aduc direct oamenii, care nu vin prin poștă. Ți-am zis că la noi poșta e grozavă. Pe scofalnici îi trimit direct la ars. Ieri i-am trimis și pe Mallarmé, și pe Hrubinștain. Dar cum poți să-i ții mînte pe toți?

– Și la celelalte săli cum stă treaba?

– Aia sînt doctori, toți. Și criticii, și rudele...

– Chiar și cenzorii?

– Mai ales aia. Și sînt și cei mai mulți, că acolo ajung cărți cu toptanul. Au halate. Albe, cred. De-aia, fără doctorat nu intri acolo.

– Și criticii ce fac?

– Nu știu bine. Mai mult zvonuri. Că cică le diseacă?

– Le ce?

– Cred că le usucă. Ți-am zis că multe dintre ele se udă, că cad pe jos și țevăria e ruginită ca naiba pe la noi.

– Și cenzorii?

– Cenzorii, domnule, sînt mîndria noastră. Fac curățenie, taie paginile care nu corespund și mi le trimit mie. Ce să fac? Le arunc pe jos pînă se face loc la crematoriul.

– Și bibliotecarii?

– Da’ ce curios ești, domnule Plămădeală. Bibliotecarii țin ce cărți trec cu bine la bibliopsie. Dar alea sînt rare. Dacă e una la mie.

– Păi, vreau și eu să știu unde o să ajungă cartea mamei mele. O trimiți la bibliotecari?

– Nu-ți face grijă; ajunge ea unde trebuie, că doar eu o distribu.

– Ei, unde o trimiți, domnu’ Relu?

– Cum ziceai că se numește? Că văd că nu prea mai vrei să-i dai drumul din mînă.

– Drept să-ți spun, mi-e cam teamă să ți-o dau. Mi se pare că dumneata nu ești chiar specialist. Și dacă-ți cade iar?

– Fără insolențe, domnu’ Plămădeală. Fără insolențe, că n-am supt de la aceeași mamă.

– Iartă-mă, nu am vrut să te jignesc în nici un fel.

– Bine-atunci! Ia zi: cum se numește?

– Doamna Pompier și decolteul lui Descartes.

– Dă-o-ncoa.

Un virus mai pervers decât Covidul

Andrei ȘERBAN

CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU: Putem afirma, domnule Andrei Șerban, că lumea comunistă marchează prima dumneavoastră întâlnire cu articulațiile lumii corectitudinii-politice (PC)?

ANDREI ȘERBAN: Într-adevăr, tot ce se întâmplă azi îmi evocă gustul acut amar al copilăriei mele sub teroarea stalinistă din anii '50 – cu sloganuri, cenzură și arestări în masă. Cele din urmă sunt înlocuite azi de concedieri, dar acestea pot merge, totuși, până la eliminarea din societate a celor care nu se dezic de opinii *incorecte politice*.

– Mai apoi, în libertate, când v-ați lovit prima oară de corectitudinea politică? Ați ajuns în Statele Unite după 1968 (un '68 radical altfel în Occident decât 1968-ul din Est, de la Praga). Mai precis, în 1969.

– Ajungând în SUA la sfârșitul anilor '60, zicala „America e țara tuturor posibilităților” a devenit pentru mine experiență trăită. Era perioada protestelor contra războiului din Vietnam, a tulburărilor sociale din Chicago, așa că vedeam peste tot exemple vii ale respectării primului amendament din Constituția americană – dreptul la exprimare liberă (*free speech*). Amendamentul a rămas același, dar libertatea de expresie e azi încălcată dacă opiniile nu sunt cele considerate acceptabile.

Un semn al apariției corectitudinii politice e direct legat de momentul când oamenii a început să le fie teamă să continue să-și exprime liber păreri. *Death to free speech* e lozincă zilei, care merge până la a cere chiar schimbarea Constituției. Cu ce, oare? Cu un amendament în favoarea barbariei?! Cu cât sunt mai agresivi ideologii PC, cu atât se fortifică și contra-curentul dinspre dreapta, la fel de nociv. Înfruntarea celor două tabere e din ce în ce mai explozivă și purtătoare de ură. Ura se extinde și în profesia mea: teatrul. Bucuria e exclusă în ziua de azi din teatru și înlocuită de ură și răutate.

– Când v-ați lovit cel mai dur, în modul cel mai radical - și mai inacceptabil – de practica și teoria PC? Destul de recent, la Columbia University, așa este?

– Pentru un sfert de secol, am avut un raport excelent de lucru cu faimoasa universitate, care m-a invitat să conduc școlile de actorie și regie, oferindu-mi condiții optime de lucru. Dar când pojarul corectitudinii politice s-a infiltrat în universități, când ideologia *cancel culture* a invadat culoarele școlilor americane, a venit un moment când paharul s-a umplut și am simțit că nu mai sunt în măsură să-mi exerseze rolul pentru care am fost chemat, acela de educator. Concentrarea nu mai era pe studiul profesiei în orele de clasă, ci pe proteste în afara ei. Spațiul educațional, inițial creat ca loc al libertății de expresie, a fost invadat de ideologii politice și sociale de natură extremistă.

Constat cu stupeoare că aceste curente noi s-au propagat ca o adevărată altă epidemie – paralela celei majore care ne-a afectat grav viețile în ultimii ani și, chiar și aici, în România, atinge multe domenii, inclusiv creația teatrală. De exemplu, în ce mă privește direct, cele mai recente spectacole ale mele (*Oedip și Doctorul*, la teatrele maghiare din Cluj și respectiv Timișoara) au fost respinse doi ani consecutivi de una și aceeași comisie a Festivalului Național de Teatru (FNT), care afirmă că „Principiile generale care au ghidat alegerile echipei curatoriale sunt: calitatea de cercetare artistică a spectacolului, atmosfera de laborator teatral, potențialul de creștere a unor echipe teatrale, reprezentativitatea, componenta etică, interesele publicului”. Ambele producții se bucură de texte valoroase și originale – adaptări contemporane concepute de Rob Icke, un tânăr dramaturg și regizor britanic foarte popular – cât și de prestații de excepție ale actorilor maghiari, dar cei trei jurați severi le-au refuzat fără ezitare. *Doctorul* a fost în schimb considerat și reprezentativ, și interesant pentru public, cu o componentă etică extrem de apreciată, atunci când a fost invitat la un festival internațional major la Budapesta, alături de trupele cele mai prestigioase (Schaubühne, Toonel Amsterdam). Iar în orice proiect cu orice trupă am fost fără excepție preocupat de creșterea individuală a actorilor și a echipelor cu care lucrez. Poate că pe reputații selecționeri FNT nu i-a convins regia mea, dar nu ar fi fost interesant să invite, de exemplu *Oedip de la Cluj*, un text actual, polemic și incisiv despre corectitudinea politică, jucat de actori remarcabil de buni, alături de un alt *Oedip*, mai clasic, de la Craiova? O explicație ar putea fi că tocmai textul „acela” polemic a putut deranja? Sau că vârsta mea e considerată *politic incorectă*?

Nu pot decât să mă aștept ca și *My Fair Lady*, celebrul musical, făcut cu actori (tot maghiari) din Satu Mare, care s-a bucurat zilele acestea de un triumf la premieră, să aibă soarta celorlalte două. Deși spectacolul atinge tema emancipării femeii, printre multe altele de interes și substanță, e clar că nu a convins o persoană, singura care a părăsit sala la pauză (ciudad, era chiar unul din membrii aceleiași sever juriu de cenzori FNT). Oare a deranjat-o faptul că regizorul se întâmplă să fie bărbat, nu femeie, care singură ar avea dreptul să atingă aspectul delicat al situației femeilor? E posibil ca, în ciuda ovațiilor publicului, spectacolul cu *My Fair Lady* să aibă același destin ca celelalte două, adică exclus din viitorul FNT.

Nu e paranoia, ci simpla constatare a unei acumulari de fapte care mă conduc la întrebarea: se cere oare marginalizarea, poate anihilarea mea de către noii comisari ai teatrului românesc? Argumente există: nu sunt femeie, am o vârstă înaintată și nu simpatizez cu niciuna din ideologiile la modă. Noii cenzori pretextează că au ales în FNT nume noi, trupe tinere, cu mijloace modeste, în defavoarea celor consacrați și cu bugete considerabile. OK, dar e oare just ca astfel criteriul calității, al valorii, să fie ignorat total? Nu e glumă – *cancel culture* pare să prindă rădăcini și în România.

Recent, am aflat că stagiunea viitoare a Teatrului de stat din Frankfurt va cuprinde exclusiv piese scrise și regizate de femei. Decizia a fost primită cu entuziasm și, da, e adevărat că bărbații au dominat până acum regia în teatrele germane, ca și peste tot. Și da, mi se pare normal ca femeile să conducă instituții de cultură și să-și impună viziunea. E un act de reparație necesar. Să sperăm că balanța va fi restabilită și că, după un timp,

vom intra în normalitate, astfel ca oricine să poată servi liber arta teatrului.

– Posedați toate datele pentru a avea o țintă (corect-politică) pe spate: alb, heterosexual, european. Plus circumstanțe agravante – sunteți și preocupat de chestiuni spirituale, de creștinism în mod aparte. De ce am ajuns la această nebulie? De unde, în Occident, această ură de sine?

– Cuvântul spiritualitate a devenit azi suspect. Risc să „deranjez” amintind că teatrul a izvorât din religie. La origini, eroul care îndrăznește să violeze legile cosmice era distrus și sfârșea în mod tragic – de aici s-a născut tragedia. Și comedia? Căzut în dizgrație, omul putea fi salvat de ordinea cosmică, dacă accepta să se vadă așa cum e și să rădă de imperfecțiunile proprii.

Când s-a rupt de religie, arta a rămas doar o convenție golită de sens, iar acum e folosită în scopuri propagandistice, adică pentru a comunica noua ideologie a corectitudinii politice, cu mesajul „arta (și în special teatrul) e o unealtă cu care trebuie schimbată viața celor oprimați”. Oare când a schimbat teatrul viața cuiva? Noua dogmă obligă teatrele să monteze piese recente despre excluși – femei, homosexuali, migranți, oameni de culoare etc. Desigur, toate aceste categorii de proscrisi ai istoriei, care au suferit umilințe peste umilințe, merită să li se dea atenție și să beneficieze de reparații, dar nu cred că e locul teatrului s-o facă. Foarte des, când scena e înșesată de ideologii, ca spectator, te umpli de ură și frustrare. Fără catharsis, ieși din teatru mai tensionat și mai plin de negativitate și agresivitate decât ai intrat. În loc să te bucuri, e OK că-ți vine să vomezi?

Virusul mai pervers decât Covid, care poate prinde pe neașteptate în oricare dintre noi, e URA. E exact opusul a ceea ce ne îndeamnă mereu Dalai Lama să ne străduim să cultivăm. Mă întorc des la un citat care mă inspiră: „Cu toții suntem un fel de turiști pe această planetă. Niciunul dintre noi nu poate trăi aici etern. Cel mai lung am putea trăi o sută de ani. Așa că, atâta timp cât suntem aici, ar trebui să încercăm să avem o inimă bună și să facem ceva pozitiv și util cu viețile noastre.”

– Aveți o cunoaștere directă a ceea ce înseamnă PC. În numele acestei cunoașteri: cum e posibilă această instituție în țara în care există Statuia Libertății (à propos: încă nedemolată...)?

– La 26 de ani am descoperit la teatrul La MaMa în East Village, un grup pestriț de artiști boemi veniți din toate colțurile lumii. Împreună, compuneam o diversitate naturală: evrei, creștini, musulmani, gay, negri, galbeni, albi. Cu toții inventam un teatru vibrant, exploziv, emanând o energie socială armonioasă. Arta era inclusivă, fără urmă de demagogie, un adevărat spațiu natural al libertății.

Azi, când la modă e să arăți cu degetul spre *rasismul sistemic*, când *diversity* și *inclusive* sună ca lozinci automate, ca un ordin forțat, o spălare pe creier, asistăm la opusul situației pe care am trăit-o atunci. Am avut și am prieteni de toate culorile, am fost adus în America de o femeie black remarcabilă. Totuși, cei care vor să-și pună lor și altora cenușă în cap mă îndeamnă să forez adânc în mine însumi, pentru că sigur voi vedea că sufăr de *rasism sistemic*, deși „nu-mi dau seama”. Este culmea absurdului ceea ce se întâmplă. Rezultatul, în realitate, este că divizarea se accentuează, copiii sunt îndoctrinați să nu se joace decât cu „ai lor” – de exemplu, copiii de culoare să nu practice basketball cu copiii albi, pentru că sunt sistemic rasiști! Pe scurt, ideologia „diversității și incluziunii” creează izolare și singurătate. Contrariul a ceea ce s-a intenționat. Faimosul slogan „proletari din toate țările, uniți-vă” a îmbătrânit urât.

– Am greși dacă am afirma despre comunism că e busola primă, pentru PC?

– Nu pot vorbi în numele lor, nu știu ce fel de busolă machiavelică folosec, dar asemănările cu doctrinele comuniste sunt mai mult decât evidente. Cu excepția că în sistemul comunist exista un anumit respect pentru cultură. Era, până la un punct, valorizată și susținută, artiștii (în afară de disidenți) erau admirați. Teatrul reușea să transmită o emoție mult mai vie și mai puternică decât azi, iar pe scenă te simțea liber să folosești imaginația, să călătorești fără pașaport, să descoperi lumi noi, necunoscute. În căutarea unui educator al emoției (un domeniu unde suntem toți corigenți), mergeai des la biserică, dar (într-un mod evident diferit) îl găseai și în teatru, căci piesele mari te educă. Nu

azi. Marele teatru clasic nu mai e la modă.

– **De ce credeți că e refuzată această asociere – pentru mine, naturală și legitimă: comunism-corectitudine politică?**

– Nu doar teatrul, ci și filmul, artele plastice, literatura, filozofia, toate trebuie să fie în serviciul „cauzei bune”. În Europa, *woke*-ismul e încă o ideologie minoritară, vehiculată în special de intelectualii de stânga, dar totul se schimbă rapid și ar putea curând să domine, precum în comunism era linia de partid. Ți se dă, ca și în timpul tribunalelor revoluționare, șansa să te dezici de convingerile proprii, să le retractezi. Dar, dacă nu o faci, devii „dușman de clasă”. Li s-a întâmplat recent multora. Amintesc doar câteva nume: Alain Finkielkraut este unul dintre cei mai iluștri filozofi și esești contemporani, autorul titlurilor de mare succes *O inimă inteligentă* și *Înfrângerea gândirii*. E mereu înjurat pentru că spune ce gândește. E considerat nazist (deși evreu), deoarece apără civilizația franceză de cei care aspiră s-o înecă în multiculturalism. Deci, trebuie împiedicat să vorbească.

J.K. Rowling, celebra autoare a lui Harry Potter, a declarat: „Eu cred că persoanele de sex masculin NU sunt femei. Nu cred că a fi femeie e o chestiune de identitate sau de sentimente feminine. E vorba de biologie. O femeie e o femeie, un bărbat e un bărbat”. Ca urmare, a primit mesaje de ură și amenințări cu care, spunea, și-ar putea „tapeta pereții casei”. Și totuși, și-a păstrat curajul de a se exprima în continuare liber, spre deosebire de mulți alții, afirmând: „Refuz să mă înclin în fața unei mișcări care, cred, creează un adevărat prejudiciu, căutând să denatureze cuvântul *femeie* ca termen politic și biologic”.

– **Ce mai compune în mod fundamental, din perspectiva dvs., corectitudinea-politică? E aceasta (și) o boală?**

– Decăderea culturii corespunde decăderii societății. Imposibilitatea să dezbaterem rațional și civilizată principii diferite, chiar opuse, să ajungem la un compromis, e un semn periculos. Întrebare neliniștită: vrem să accentuăm declinul sau să încercăm să dezvoltăm o maturitate sănătoasă, care să ne înalțe deasupra animalelor? De exemplu, în America mai e posibil să întâlnești o comunitate în care negrii și albi, liberalii și conservatorii să colaboreze pentru binele comun, în loc să urle ca hienele unii la alții.

Revin la profesia mea: teatrul a fost dintotdeauna o armă periculoasă, pentru că pune în fața lumii o oglindă nemiloasă. În Antichitate și timp de secole după aceea, în Oedip, cel care își omoară tatăl și se culcă cu mama, de exemplu, oamenii au văzut acte cumplite a căror forță uriașă i-a zguduit și le-a arătat că au ceva de descoperit despre ei înșiși. Azi e altfel: la modă e să se facă investigații despre raportul lui Oedip cu poporul și puterea, iar pe rețelele de socializare apar interviuri online pe marginea unor cazuri actuale similare, studii sociologice bazate pe psihanaliza freudiană sau jungiană, piesa devenind un pretext pentru un produs care vrea cu orice preț să surprindă mecanisme contemporane de criminalizare, cât și stereotipuri curente pe tema sexualității.

Te întrebi dacă experiența tulburător de viscerală a piesei, ca pe vremea lui Sofocle, mai poate să te cutremure în adâncul ființei sau, dimpotrivă, ți se cere să ieși din teatru conștient de responsabilitatea social-politică a subiectului. *Oedip*, ca orice piesă, trebuie să se încadreze noii ideologii.

– **Este aceasta un reflex al libertății, o nouă matrice pentru lumea liberă sau, dimpotrivă, e un reflex al servitutei? Și: care e opusul corectitudinii-politice? Ce e la antipodul acesteia, din unghiul dumneavoastră de vedere?**

– Ideologia *woke* e, într-un fel, mai perversă decât cea comunistă, așa cum o știm din istorie. În cultura *woke* se exprimă adesea o poziție extrem de subiectivă. Răni personale dictează noi tabuuri: tot ce poate ofensa și atinge direct pe preoții *wokismului* e pus sub interdicție. Atitudinea aceasta bolnăvicioasă față de libertatea de expresie face opoziția față de noua ideologie mai dificilă decât față de cea comunistă tradițională. E adevărat (deocamdată) ce spunea cineva – că nu există Gulaguri împotriva celor care se opun *wokismului*, nici represiune fizică, nici un „stat *woke*”. Deși în campusurile americane s-au creat mici „voievodate” *woke*, nu există încă un regim oficial echivalent Uniunii Sovietice, citadela aparent indestructibilă a comunismului.

– **De ce apostolii PC ne spun – și ne repetă, căci (nu-i așa?) repetiția e mama învățării! – că aceasta nu este periculoasă?**

– Ei acoperă hoștește faptul că plănuiesc ca ceva cu totul nou să se producă. Ei pun treptat, dar sigur, fundația unui alt regim, al unei noi intoleranțe. Ea se răspândește subtil pe tot globul, deși nimeni nu e dispus să recunoască sau să accepte realitatea.

– **În fond, și pentru a face omletă trebuie să spargi niște ouă – nu așa ne învăța chiar Stalin!**

– Așa e, distrugi o ființă umană mai iute decât spargi un ou. Oamenii se distrug unii pe alții mai repede decât o fac animalele. Un alt fanatism (de o altă natură decât *woke*) explodează în Orientul Mijlociu. Carnagiul din Israel, provocat de Hamas (egal în monstruoșitate cu cel din NY în 2001) e dovada cea mai dureroasă că metafora oului spart, oricât de cinică pare, e adevărată.

– **Cum te sustragi corectitudinii politice în a) comunism și, pe de altă parte, în b) democrație? Unde e mai greu?**

– Aceste colectivități vin cu întrebări reale, care ar fi trebuit să fie rezolvate demult. Sigur că a existat și există discriminare (a femeilor, a oamenilor de culoare, a unor etnii etc.). Suferința și umilirea celor excluși, devenită insuportabilă, trebuia să explodeze, nefiind adresată la timp. Dar când diverse grupări folosesc politica de intimidare, care afectează conținutul oricărei comunicări, pretinzând că o fac în numele dreptății, în timp e clar că doar setea de putere și de răzbunare le animă, această agendă totalitară nu servește drepturile minorităților. Dimpotrivă!

– **A fi împotriva corectitudinii politice e un „meci” care se joacă în primul rând în colectivitate, în comunitate sau mai ales individual, pe persoană fizică?**

– E greu să ne coalizăm pentru „meciuri” cu ce devine PC – o dictatură colectivă. Am risca să formăm o alta. E, de fapt, exact ce se întâmplă în America, unde MAGA și alte mișcări de dreapta impun o dictatură proprie, la fel de extremistă ca cea de stânga. Nu cred că putem lupta altfel decât individual contra oricărei dictaturi colective. Cum lucrăm cu interiorul propriu? Ne socotim prea ușor victime. Lăuntric, chiar și în comunism, oricine putea fi liber. E important să cultivăm un spațiu de liniște interioară, la adăpost de toate mizeriile din afară, singurul care face posibil dialogul.

Că oamenii azi se sperie și se supun noilor dicte, e halucinant. Noi, cei care am trăit comunismul, suntem uluiți că în Țara libertății e posibilă instituirea dictaturii imbecilităților de tot felul. Din frică să nu fie expuși, judecați, pentru a se pune la adăpost până trece urgia, pentru a nu risca să piardă mijloacele de subsistență... din tot felul de motive, oamenii cu capul pe umeri nu reacționează cum ar fi normal. Asistăm tăcuți la încălcarea libertăților garantate de Constituție – baza sacră a democrației americane.

– **Ă propos de speranță, de normalitate și de faptul că această dihanie – corectitudinea politică – este (și) un alt nume pentru servitute: cine (ne) pot fi „profesorii de libertate”? Cine și care vă sunt marile repere ale libertății?**

– În teatru și nu numai, Shakespeare e exemplul. Dar *cancel culture* a ajuns și la el! În loc să fie privit drept ceea ce este, un reper al cunoașterii și al libertății, vedem cum până și el e anulat în unele universități și teatre, cum i se aduc tot felul de învinuiri (că e misogin, rasist etc.)... El, care de secole a fost o sursă de inspirație înțeleaptă și educație majoră, ghidând generații după generații să simtă ce însemna „să fii Om” (cu majusculă)! Ca vulpea, care denigrează strugurii pentru că nu e capabilă să ajungă la ei, cei care îl aruncă pe Shakespeare la gunoi nu vor să recunoască ceva aflat cu mult peste nivelul lor. De ce să piardă timp să se educe și să evolueze, să se înalțe, când au puterea, ca satrapii staliști de tristă amintire, să anuleze tot ce le displace?!

Cum să închei? Cu mesajul agresiv al lui Finkielkraut către studenții de la SciencePo? „Fascismul sunteți voi, antisemitismul sunteți voi, autodafé-ul voi, anii 30, voi, exact ceea ce pretindeți că denunțați.” Nu

cred că agresivitatea asta ajută. Deși știu că după acest interviu voi fi acuzat, la rândul meu, că sunt rasist, sexist, reacționar, și că ideile mele par unora intolerabile, cred că avem dreptul și datoria să apărăm libertatea de expresie cu mijloace decente și raționale.

În același timp, când pe planetă negativitatea a devenit o pandemie de neoprit, ce mai poate fi de ajutor? Înțelepții susțin că singurul gest care are valoare e cel pozitiv. Dacă nu spun ceva pozitiv, mai bine tac.

Oedip

Doctorul

My Fair Lady

Ar fi trebuit să tac de la începutul interviului? Și totuși, intenția e pozitivă.

Post Scriptum

Un foarte bătrân evreu mergea de două ori pe zi să se roage la Zidul plângerii. Văzându-l, o tânără jurnalistă l-a întrebat:

– De cât timp veniți aici să vă rugați ?

– De peste 60 de ani, răspuse el.

–Incredibil! Și pentru ce vă rugați ?

–Mă rog pentru pace între creștini, evrei și musulmani, mă rog pentru ca toate războaiele să se încheie și ura să nu mai existe, mă rog pentru copii, să crească în pace și siguranță și să devină adulți responsabili care își iubesc aproapele.

– Dar ce simțiți după 60 de ani de rugăciuni?

– Am impresia că vorbesc la un zid!

Aceasta este situația în care ne aflăm.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Un virus mai pervers decât Covidul

Ce vă scoate cel mai tare din sărite?

Teodor BACONCHI

Eseist

Având gândul de a răspunde întrebării, m-am dumirit în prealabil cu privire la sensul acestei expresii idiomatice. Iată că "sărita" e, potrivit DEX, un *salt* sau o *săritură*. Presupun că asta se referă la hora sătească și la exigențele sale coregrafice. Dacă nu greșesc, "a-ți ieși din sărite" înseamnă prin urmare a face un pas (de dans) greșit, a rupe ritmul, a părăsi zona conduitei curențive. Vai mie! Am probleme de *anger management*, așa că mai curând ele mă scot din sărite, nu cutare chestie conjunctural-repetabilă.

Pe vremea penitenciarului comunist, am primit de la un necunoscut prieten occidental primul meu volum din faimoasa colecție de texte patristice "Sources chrétiennes". Era tratatul *De patientia*, datorat lui Tertullian din Cartagina, un spirit vituperant, mereu pus pe harță și foarte talentat la încondeierea sarcastică a oricărui adversar doctrinar. Cum mi-a lipsit mereu virtutea răbdării, m-am ascuns îndărătul apologetului nord-african din secolul II d.Hr, scuzând astfel tipic intelectuală distanță dintre "teorie" și "practică". Am doar scuza că n-am predicat altora, cu ștaif moralist, răbdarea pe care n-am voința de a o ilustra în viața curentă, așa că, pe lângă impaciunță, nu m-am făcut vinovat, cel puțin aici, și de ipocrizie.

bele potențate de dispariția reperelor morale, mai ales de ștergerea voită a graniței între bine și rău; un spațiu în care, de fapt, răul devine nu numai acceptabil, ci de-a dreptul frecventabil, iar cei bine intenționați sunt puțini, slabi și timorați de agresivitatea imundă a puterii, preferând implicării în viața cetății diverse forme iluzorii de refugiu, culturale sau personale.

Poate mai mult decât oculțarea voită adevărului, specifică, din păcate, discursului politic, degradingolada națiunii și a statului se datorează cinismului cu care se iau deciziile politice contrare intereselor cetățenilor și favorabile exclusiv noii nomenclaturi – servicii, poliție, magistratură, chiar și armata –, cuplat cu cinismul cu care este exploatat fondul primitiv al „României profunde”, ignoranță și lipsite de empatie, ușor de atras spre xenofobie și alte forme de ură față de aproape. Acestui univers îi aparțin convingerea că multinaționalele ne sărăcesc, nu corupția sponsorizată de guvern, dar și incapacitatea de a empatiza cu israelienii supuși barbariei Hamas sau cu ucrainenii supuși barbariei rusești, disponibilitatea de a accepta pe nemestecate argumentele propagandei putiniste legate, de pildă, de grăul ucrainean sau de canalul Băstroe, dar și atacurile violente la adresa celor care ajută activ Ucraina. Mă gândesc, de exemplu, la incendierea mașinii lui Radu Hossu, un veteran al ajutorării ucrainenilor. Exemple mai am, spațiu mai puțin.

întemnițare voluntară, false relații de apartenență la grup, false prietenii. Adâncirea cu bună știință a prăpastiilor dintre generații. Lipsa unui limbaj comun, cât și absența unor idealuri comune. Degringolada sexelor și a genurilor. Desființarea familiei tradiționale și înlocuirea ei cu aberante combinații. Renunțarea la Dumnezeu și batjocorirea creștinilor. Absența spiritului civic și deteriorarea spațiului public, datorate lipsei de educație, nepăsării și nepriceperii celor din familii și din școli. Pierderea calității de cetățean – de om al cetății.

Mă întreb ce fel de oameni vor locui această țară peste 10, 20, 30 de ani? Ce mai rămâne uman din ei?, combinați cu inteligența artificială. Vor mai putea să plângă? Sau nu vor mai fi programați să plângă? Cum vor relaționa exemplare umanoide alături de indivizii umani. Ce vom face cu "mașinăriile" stricate? Ce vor face oamenii cu mașinăriile care vor voi să trăiască lângă ei? Urăsc viitorul. Urăsc faptul că diferențele dintre oameni și umanoizi nu vor mai conta, și nimeni nu va putea să spună dacă aceasta înseamnă evoluție.

Adrian LESENCIUC

Scriitor

În termeni simpli, prostia. Prostia în forma ei rafinată și updatată, adusă în actualitatea noilor fluxuri, rețele și fapte. Îndobitocirea programată, în bula ideologică. Alimentarea continuă la aceleași fluxuri de știri. Construirea acelorași explicații, chiar dacă argumentele sunt șubrede sau lipsesc. Sau sunt simple justificări emoționale care nu țin cont de faptă, de rațiune, de adevăr. Postadevărul ca formă de însinuare a prostiei. Adevărul subiectiv, al bulei. Și bucla în care se alimentează acest adevăr. Adevărul subiectiv care transformă faptele din ladul lagărelor, cum le vedea Hannah Arendt. Care îi determină pe oameni să se bucure la invazii ori atacuri teroriste. Care nu lasă vizibilă evidența suferinței umane. Care înfige ciobul deformării ideologice în ochii celor atinși de -isme. Care transformă cuvintele în levieri și discursul în crimă. Prostia celor incapabili să poarte lentile morale. Dorința de putere. Setea de putere. Beția de putere. Umilirea. Umilirea ca rezultat al prostiei. Hybrisul. Dictatura. Răul voluntar. Gestul gratuit. Răvna în rău. Discriminarea. Simplificarea și generalizarea. Etichetarea. Adică, pe scurt, tot prostia.

Am o singură constantă în scrierile mele în proză: umilirea. Umilirea ca efect al prostiei. De la umilirea venită dinspre politicienii aroganți în *Moartea noastră cea de toate zilele*, până la umilirea cazonă din imaginarul Bheristan, ținutul fără istorie din *Cimitirul eroilor*, de la umilirea celor de condiție socială inferioară în *Limbile vântului* la umilirea generalizată din *Diez* ori cazul particular al umilirii părintelui Iraclie Golembi-ovschi-Porumbescu de episcopul Cernăuților, Eugenie Hacman, în *Balada*. Ba chiar și noul roman care va apărea în 2024 la Editura Corint, *Limba lui Hristos*, e tot o poveste a umilirii generalizate, într-un Orient Mijlociu neașezat, în care ura și crima sunt fețele hidoase ale prostiei închise în cușca ideologică.

Aș fi putut răspunde simplu, umilirea, dar acest răspuns ar fi tratat ulcerația de la suprafață, nu cauza care a dus la ulcerare. De aceea, mă rezum la un singur cuvânt, prostia. Prostia care nu are leac, pentru că ar trebui să fii suficient de deștept să îți dai seama cât de prost ești.

Cristian MUNTEAN

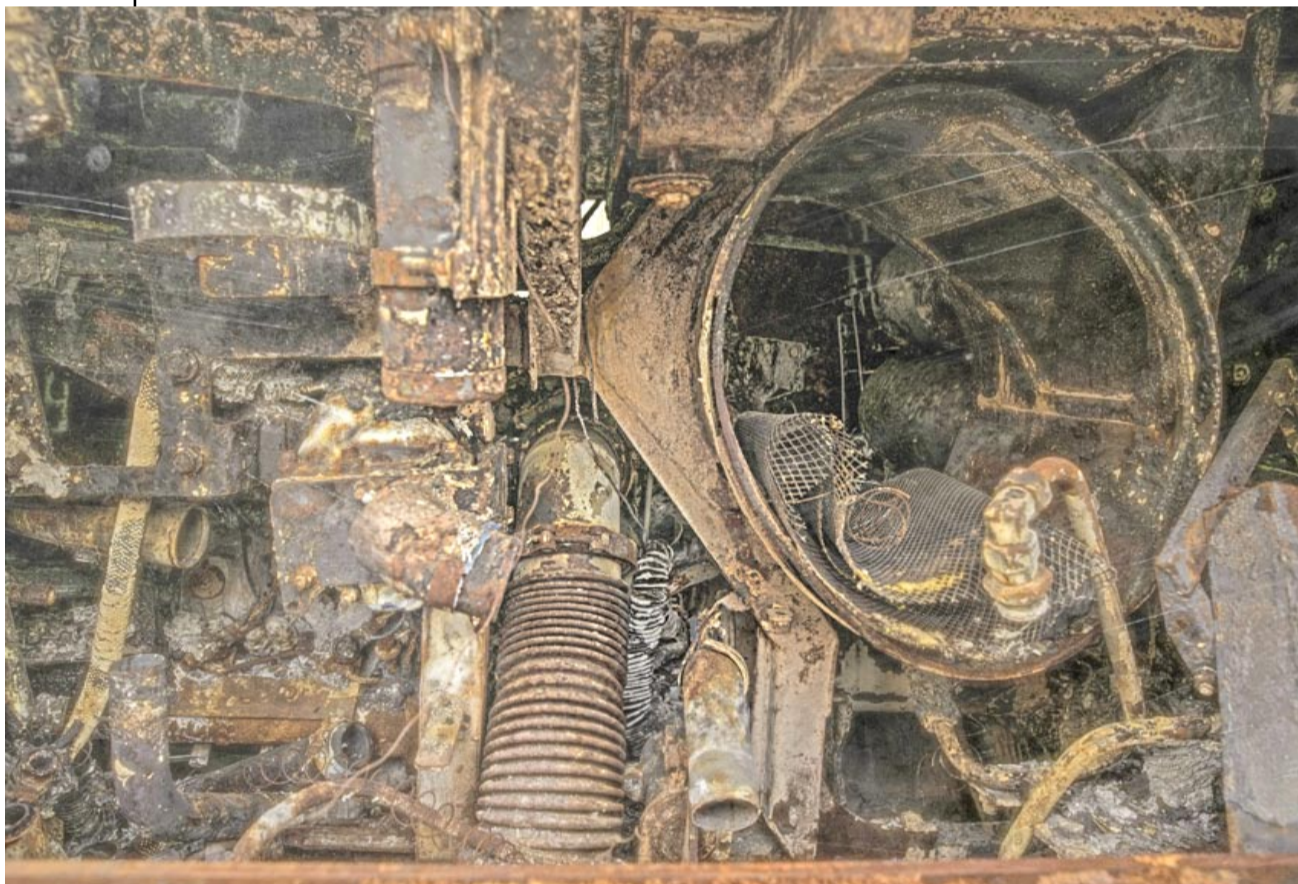
Preot, poet

Îmi place să cred că sunt un om puțin iritabil, cu o capacitate spre îngăduință pe care o am din fire, deci nu o pot cataloga drept merit. La asta contribuie și natura profesiei care mă provoacă mereu spre un anumit tip de șlefuire interioară prin multitudinea interacțiunilor cu oamenii.

Totuși, unul din lucrurile care mă irită cel mai mult îl definea magistral Petre Țuțea: "aflarea în treabă la români". Cu timpul, am înțeles că nu e specifică doar spațiului mioritic, ci se aplică la destule popoare, indiferent de gradul de presupusă inteligență.

Soiul acesta de autosuficiență poartă cu el o grămadă de mirodenii pe care le diger mai greu, pentru că vine la pachet cu mândria, cu aroganța, cu lipsa de educație și, nu în ultimul rând, cu o anumită formă de prostie ce nu e circumscrisă lipsei de cunoștințe, ci unei forme diabolice de întrebuițare a lor, pe care unii o consideră inteligență.

Mă irită, în egală măsură, formele moderne de anticlericalism precum și lipsa unui cler asumat din-

Dacă e să părăsesc acum confortul manevrelor livești, trebuie să recunosc că mă calcă pe nervi diverse chestii înconjurătoare, fără să le pot ierarhiza. Tutuiala comercială. Traficul bucureștean. Dependența de social media. Contraselecția printre slujitorii statului. Și, din bal(c)on privind starea lumii, ieșirea noastră din zodia relativ pașnică a reconstrucției post-comuniste și pătrunderea în cea, mult mai tulbură, a unui Occident deopotrivă asediat de războiul cultural intern, de ofensiva regimurilor dictatoriale și de enigma emergentă a Inteligenței Artificiale, gata să înlocuiască mai tot, începând cu ezitanta noastră nădejde că nu ne vom folosi nicicând, până la capăt, puterea autodestructivă.

Rodica CULCER

Publicistă

Deși, odată cu trecerea anilor, înveți să nu-ți mai ieși din sărite, nu ai cum să scapi de sentimentul de exasperare în fața unor fenomene care scapă de sub controlul comunității tale de valori și îi amenință fundamentele. Și pentru că toate acestea trebuie să poarte un nume, le denumesc spațiul public din România, dominat de politicienii puterii și de Komentariatul asociat lor. Este un spațiu definit de minciună și cinism, am-

Pe scurt, intelectualii angajați, câți mai sunt, ziarisții nevânduți, o minoritate infimă, și puținii politicieni onești pierd vizibil în lupta cu „sistemul ticăloșit” (cea mai bună definiție a establishmentului politico-mediatic din România) și cu „România profundă” și ușor de manipulat care îl girează. Am ajuns astfel ca o democrație șchioapă, cu un stat de drept mutilat și o cultură democratică precară, să legitimize prin alegeri ignoranța, primitivismul și ura. În fața „răului organizat”, ca să-l citez pe Pr. Rafail Noica, coaliția celor onești este minoritară, ceea ce este exasperant. Consolarea vine doar din faptul că ea încă există.

Emilian IACHIMOVSKI

Poet

Gustul acru-amar al celor care nu le pasă, când ar trebui să le pese. Mărlănia înflorită pe străzi, în magazine și în parcuri. Dobitocii care au valoare doar cât ceasurile și hainele lor de firmă. Greța care curge prin geamurile instituțiilor publice. Anihilarea oricărei norme de conduită și de bune maniere. Mutilarea limbii române. Înclinarea noilor generații spre renunțarea la tradiție și la credință. Debusolarea și însingurarea generate de rețelele de socializare care nu produc decât

colo de definiții. Mă deranjează imaginea Bisericii care nu e cunoscută în realitatea ei profundă, dar și lipsa de reacție a Bisericii față de problemele sale din interior.

Mă irită imaginea creștinului contemporan care "se află în treabă" și judecă orice după placul comodității sale, fără o mărturisire reală a credinței, într-o autonomie lipsită de comunitate.

Pe același palier, mă irită formele de corectitudine politică care denaturează libertatea în numele libertății, iubirea în numele iubirii, munca în folosul comunității, lipsa de feminitate a feminismului, lipsa de sens a cuvântului, lipsa de umanism a umanității și lucrurile s-ar putea detalia și mai mult.

Trăiesc cu senzația unei lumi care își dorește sfârșitul și nu fac aici apologia "sfârșitului istoriei" sau al "noului val". Mă gândesc că Transumanismul ne propune un alt tip de societate care e dincolo de puterea noastră de a o înțelege. Găsim tot felul de forme chicioase de adaptare fără să avem neapărat o țintă a propriului sine.

Peste toate acestea, mă irită cel mai mult lipsa bunului simț față de semen, lipsa de delicatețe, lipsa cuvântului bun. Privesc la oamenii de pe stradă cu câtă încrâncenare se uită unul la altul sau cât de urât am ajuns să vorbim pe stradă cei trecuți de maturitate. Mi-e frică să mă gândesc la ce "gândim cu mintea noastră" pe parcursul unei singure zi.

Nu știu dacă e doar lipsă de educație... Îmi doresc un timp în care să nu mă mai irite nimic.

Ovidiu PECIGAN

Scritori, istoric al ideilor

Sunt un optimist, nu un pesimist. Cu toate astea, mă scoate din minți faptul că strămoșii noștri mitici au fost aduși în situația de a părăsi paradiziul, cantonându-ne pe noi, toți urmașii noștri, în spațiul dintre continuumurile eternității, în tranzitoriul ființării terestre. Într-un fel, înțeleg că ei au fost primii eroi ai autodefinirii omului, alegând imprezvizibilul în detrimentul predictibilității. Ei au dat, astfel, proba umanității lor, dovedind curaj, spirit de aventură, asumându-și destinul pe cont propriu. I-aș admira pentru aceste trăsături transmise umanității dacă nu ar semnifica sfidarea Absolutului și dacă nu s-ar fi răsfânt, ineluctabil, asupra noastră, a tuturor. Saltul a fost uriaș, dar și consecințele au fost pe măsură.

De aici și toate lucrurile care mă scot din sărite în fiecare clipă și pe care mă prefac că le ignor, cum am procedat și cu fricile, pe cât am putut, mereu. Mă exasperează de neputință moartea, bolile, discontinuitatea între lumi (fiecare generație are lumea ei care moare odată cu generația însăși și pe care nu ne-o mai putem aminti, ulterior, decât prin complicate reconstituiri istorice, mnemice și de altă natură, inclusiv prin mijloacele artei). Mă scot din minți bolile, atât cele „de acompaniament”, care te umilesc, te pisează fără să teucidă, cât și cele letale, cu neputință de evitat.

Mă scoate din sărite că nu mă mai pot vedea cu mama, cu tata, că sunt plecați demult dintre noi, chiar dacă le mai văd chipurile și le aud cu distincție glasurile... Mi-e dor de ei, de verișorii mei dragi, dispăruți pentru totdeauna cu lumile lor subiective, imaginative, la care m-au făcut părtaş, în călătoriile dialogale amețitoare, și care, datorită plecării lor prea devreme dintre noi, au rămas suspendate, insuficient rotunjite și exprimate.

Dar mă nervează cât nu pot spune propriile mele inadecvări, incapacități, neîmpliniri, pentru care nu am suficientă înțelepciune să le accept ca pe niște marcaje ale propriilor limite și pe care mă tot strădui, în zadar, cu resurse ușor, ușor diminuate, de la un an la altul, să le ating, să le depășesc, utopia utopiilor...

Mă nervează – tot pe cât sunt de mândru – că nu mă mai pot schimba, deși nici nu m-aș dezice de mine, acceptându-mă, poate orgolios, așa cum sunt, cu toate ale mele, mai mult cu cele bune decât cu cele rele.

Și mă face să mă deplor și incapacitatea mea dovedită pe termen lung de a-mi alege prietenii, de a mă înconjura cu oameni care să merite respectul și dragostea mea. Dintre ei, câți merită această apropiere și pe a căror merit eu? Incertitudini, angoase, autosubminări care m-ar deprima dacă aș avea talent destul pentru o depresie adâncă...

Dan STANCA

Scritori

Dacă spun că mă scot cam toate din sărite, ar însemna să exagerez, dar din păcate așa stau lucrurile. În primul rând, mă scoate din sărite propria mea persoană

cu care sunt într-un conflict permanent. Vreau să fiu altfel decât sunt, dar eșecul repetat mă îmbolnăvește de nervi. Asta-i situația. Până la urmă, miza vieții e aceea de-a fi în armonie cu tine însuși. Dacă în loc de armonie ai dizarmonie, atunci toată viața se află sub semnul întrebării. Ai tot dreptul să te întrebi: de ce mai trăiesc dacă nu sunt în stare să mă pun de acord eu cu mine însumi? Dar, pe de altă parte, nici nu poți să fii un docil

mulțumit de sine. Nemulțumirea este enzima care ne stimulează, e vârful de drojdie care face să crească în cuptor aluatul. Este hormonul produs de glanda tiroidă datorită căruia nu ne îngășăm. Dar, evident, prea multă nemulțumire strică. Devii propriul tău dușman și cine a spus că cel mai mare vrăjmaș al omului este propriul său eu nu a greșit deloc. Dacă ești va să zică nemulțumit de tine ajungi să nu-i mai suportă nici pe ceilalți. Aici funcționează un determinism fatal. Fiindcă nu te mai suportă pe tine însuși, nu mai suportă pe nimeni din jur. Dar fiindcă ești bine crescut faci eforturi uriașe spre a salva aparențele. Aceasta te epuizează. Din epuizare poți să nu-ți mai revii.

Tocmai de aceea de la o vreme, încerc să amortizez tot. Vorba lui Beckett: universul e plin de țipete, dar obișnuința e o mare surdina... Și uite așa dintr-un absolutist devii un relativist. Relativizarea este remediul împotriva stărilor conflictuale și a opțiunilor ultimative. Marii fanatici, dacă nu și-au pus capăt zilelor, s-au mulțumit cu atenuarea până la deplina ștegere a tot ceea ce până atunci afirmaseră cu tărie. Nu mai credeți în ce credeți? Dar, distinși filosofi, în ce mai credeți atunci? Și bietul fanatic, deplorabilul mistic ridică din umeri. S-a îngășat puțin, dacă nu puțin mai mult, dar nu mai face pic de zgomot. Nu vreau să ajung aici deși după '70 de ani asta mă paște...

Florin TOMA

Scritori

Eu cred că (mă scuzați, așa sunt eu, mai pricinos!), înainte de a fi scos din sărite, trebuie mai întâi să fii băgat în sărite. Asta după ce (dacă e să fie extins – mai degrabă de către soartă, decât de consoartă – regimul divers prepozițional al expresiei!), ai fost ales nu la rând, ci pe sărite, spre a fi băgat în sărite, pentru ca, mai târziu, în urma a ceva din cale-afară de insuportabil, să fii scos din sărite... În fine, sărim mai departe! Fără a omite însă celebra și hătra constatare cvasi-filosofică: „Urât mi-a fost de trei lucruri: drumul lung, omul prost și femeia nehotărâtă!”

Deci, pe lângă aceste trei elemente fără de care trebuie să recunoaștem că viața nu are niciun rost (etimologic vorbind!), prin care să te strecorei subreptice – cum ar spune un savant cu calc la gură! – spre a obține în

sfârșit satisfacții cu nemiluita, liniște ataractică și confort colosal, trebuie să recunosc că mai există destule neîmpliniri și frustrațiuni. Care, cel puțin pe mine, mă scot pur și simplu din sărite. Las aici dezvoltarea câtorva dintre ele, căci pe toate nu se poate!

Una. Destinul (sau partea lui finală!) a făcut să locuiesc la 5 m de o grădiniță de copii – de fapt, realitatea e că ea, grădinița, s-a mutat lângă mine, nu eu în veci-

nătatea ei – un „focar de educație” cu spațiu grav insuficient afară (adică o curte care nu cred că are 20 m²!), incapabil să dezvolte și alte aptitudini educaționale, în afară de darea pe tobogan, gimnastica ritmică disco, fotbal fete cu băieți și alergarea pe cinci metri. Nu știu cine i-a dat aprobare patronului să-i chinuie pe bieții copii într-o astfel de îngrăditură; nu-i problema mea. Problema mea este însă că, sufocați de lipsa unui spațiu de joacă adecvat, cei cred că vreo 40 de copii, săracii, nu fac altceva decât să urle, de parcă i-ar tăia cineva. Ca niște suine de Ignat. Și țipă așa de tare și de continuu, încât uneori, ți se face pur și simplu milă. Dar, probabil că astea sunt noile direcții ale strategiei naționale a „României educate”: adică exprimarea explozivă a copilăriei în țarc.

Doi. Undeva, într-o sală de așteptare (cu un anume orizont de așteptare, normal!), stai și aștepți. Și, în lipsă de altceva, numeri careurile în care e împărțit tavanul, analizezi oamenii care trec prin fața ta, le pui pe ei haine noi sau le țevi povești pe care ei nu și le-au închipuit vreodată, te mai uiți o dată la ceas, schimbi o privire fără nicio finalitate cu o persoană agreabilă, apoi, în fine, închizi o clipă ochii și te scobori ușor în gândurile și visările tale. Și, deodată, sari ca electrocutat. O clipă de neatenție. De niciunde, a apărut pe scaunul de alături limbarița. Sau personificarea ei: o doamnă în vârstă, o mătușă edentată sau un domn omniscient. Formula de intrare este: „Stați de mult?...”. E cheia care pornește motorul. Care, odată pornit, nu poate fi oprit. Deja scos din sărite, nu există pentru tine decât o singură soluție: părăsirea demonstrativă a monologului, prin tactica „faute de combatants”. Te muți mai încolo cu patru scaune.

Trei. În orice situație, insistența agresivă, lipsită de orice bonton, fason sau ighemonicon. În literatură, se mai numește și *prostia militantă*...

Și atunci, nu e bine să rămâi tu blocat în săritele tale și să faci ce face nenea Anghelache? „De ce... De ce, nene Anghelache? (...). Dar nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspundă.”

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Ce vă scoate cel mai tare din sărite?

Înainte și după ibuprofen

Alexandru BUDAC

Din filmele de acțiune nu lipsesc situațiile când, oricât ai fi de captivat ca spectator, îți spui, „Hei, nici chiar așa!”. Negreșit, își fac numărul un agent rus cu tigva tare, de ceafa cărui se îndoaie ranga, malaci mătrășii de James Bond abia la a șaptea încercare – de obicei spânzurându-i de vreo mașinărie sau legându-le de grumaz butoaipe mensesăseagate detrenul ce vine din direcția opusă – „Schwarzeneggersărind

**ALEXANDRU BABEȘ
DUREREA**

HUMANITAS ȘTIINȚĂ

**ISTORIA CONVIEȚUIRII
CU UN VECHI DUȘMAN**

din avioane și scuturându-se de praf, John Wick, imun la gloanțe și lame de cuțit, Charlize Theron bătând spioni cu tocul de la pantof și răsturnându-se în același timp cu mașina, și Tom Cruise, reprezentantul lui Xenu pe pământ, care de atâția ani se străduiește să ne convingă că nimic nu-l biruie nici în filme, nici în viața de zi cu zi. După ce

citești *Durerea: istoria conviețuirii cu un vechi dușman* (Humanitas, 2023) de Alexandru Babeș, ajungi la concluzia că, în anumite cazuri, rezistența corpului uman i-ar putea surprinde până și pe scenariștii de la Hollywood.

Căutând să evite neajunsurile a două atitudini filosofice – realismul și solipsismul –, Ludwig Wittgenstein găsea rezoluția în jocurile de limbaj. Una dintre concluziile sale din *Caietul albastru*, și anume că nu poți avea durerile de dinți ale altcuiva, poate părea un truism caraghios, dacă nu-ți dai seama că ne comportăm ca și cum lucrurile ar sta exact invers. Spunem la modul cel mai firesc, „Sunt alături de tine”, „Știu cum e” sau „Îți înțeleg durerea”, când ne adresăm cuiva care a pierdut un apropiat, dar și când consolăm un prieten ce și-a prins degetul în ușă. Wittgenstein a observat cum, ori de câte ori facem asemenea afirmații, confundăm nevoia de a exprima o emoție cu convingerea că descriem senzații private.

Or, un limbaj eminamente privat este imposibil. Poți descrie dantura, nu și durerea de dinți, ca să citez exemplul său. Ne cunoaștem exclusiv propriile senzații, și presupunem – nu de puține ori greșit – că alții simt la fel ca noi, întrucât ne-am deprins de mici să semnalăm public suferința fizică prin interjecții, gesturi indexicale (mâna dusă la falcă sau la burtă), grimase, simptome vizibile (roșeață, paloare) ș.a..

Neuroștiințele au confirmat intuiția lui Wittgenstein. Durerea nu poate fi definită inechivoc. Mai mult, neurofiziologia durerii nu a fost încă explicată complet, iar raportarea oamenilor la suferința fizică trebuie înțeleasă în contextul particular în care ei încearcă să o descrie și să o vindece. Această corelare a durerii – o experiență subiectivă – cu diverse perioade istorice și interpretări culturale constituie aspectul provocator al cărții lui Alexandru Babeș, profesor de neuroștiințe și fiziologie la Universitatea din București. „Durerea este

un monstru cu multe chipuri”, suntem avertizați în Prolog. Lucrurile par să stea într-adevăr așa. Filosoful, teologul sau omul de știință care încearcă să dezlege enigma ajunge ca Oedip în fața Sfinxului. Fiecare răspuns are un preț costisitor.

Din câte știm, în Grecia arhaică nu se făcea distincție între durerea fizică și suferința emoțională. Durerea este înțeleasă ca intervenție divină în viața oamenilor, un mijloc îndrumător, nu obligatoriu punitiv. La observațiile corecte ale lui Alexandru Babeș despre suferință în epopeile homerice, aș adăuga doar că, potrivit filologului german Bruno Snell, în limbajul vremii pur și simplu nu existau noțiuni distincte pentru „trup” și „suflet”. După cum reiese și din artefactele Perioadei geometrice, contemporanii lui Homer nu-și reprezentau corpul ca totalitate organică și, implicit, nu-și explicau procesele psihice decât invocând fenomene supranaturale. Printr-o frustrantă conjunctură din istoria esteticii, picturile și gravurile de pe vasele grecești din secolul V î.e.c. (sau mai recente) nu ilustrează epoca eroică din poeme, ci doar o clasicizează.

Hipocrate plasează centrul durerii în creier și, folosindu-se de sistemul celor patru umori, distinge suferința provocată de cauze externe, de diversele dezechilibre din organism. Platon și Aristotel nu reduc durerea la fiziologie, înțelegând-o ca pe un fenomen generat în egală măsură de factori emoționali și epistemici. Aristotel va descrie durerea în opoziție cu plăcerea, stabilind un binom cu o carieră însemnată în școlile de gândire stoice și epicureice. În Alexandria veacurilor IV-III î.e.c., anatomicștii Herophilos din Calcedonia și Erasistratos din Keos asociază pentru prima dată sistemul nervos și nervii periferici cu creierul. Alexandru Babeș nu menționează detaliul, deși nu mă îndoiesc că-l cunoaște, dar această importantă descoperire medicală a fost favorizată de cultura locului. Disecarea cadavrelor era tabu în Grecia. În schimb, în Egipt, cei doi medici au avut adesea prilejul să asiste la procedurile tradiționale de mumificare și să facă propriile observații. Se spune că au prins așa un avânt științific, încât nu s-au dat în lături de la vivisecții pe prizonieri de război.

În primul secol creștin, medicul roman Aulus Cornelius Celsus pune durerea în relație cu procesul inflamator. Cel care sintetizează în antichitate teoriile empirice privitoare la suferință, într-un durabil corpus medical care îi va purta numele, este Galen din Pergam. Dezvoltând pe cont propriu concluzii galenice, cărturarul Avicenna plasează durerea în categoria simțurilor, observând că fenomenul persistă uneori în absența leziunii. El descrie astfel, în veacul al XI-lea, durerea cronică.

René Descartes tulbură apele în descifrarea fiziologiei durerii. De altfel, în istoria a ceea ce școlile anglo-saxone și americane numesc *philosophy of mind*, începând cu critica cartezianismului întreprinsă de John Locke, filosoful francez a rămas, pe bună dreptate, calul preferat de bătaie. Dualismul filosofiei lui Descartes și modelele sale mecaniciste se numără printre cele mai falacioase observații despre felul cum ar trebui să înțelegem facultățile cognitive și senzațiile. El a descris durerea ca fiind un reflex, un semnal de alarmă transmis de corp când e importunat de stimuli exteriori. Fenomene atipice, precum senzațiile invocate de pacienții cu membre amputate – așa-numitele „dureri fantomă” – nu fac decât să-i întărească francezului convingerea că existența corpului poate fi pusă la îndoială (și prin universitățile zilelor noastre bântuie destui care ne bat la cap că autorul e mai puțin real decât textul, genul, mai relevant decât sexul, fără ca asemenea enormități de sorginte galică să le provoace vreo suferință).

Alexandru Babeș se arată îngăduitor cu autorul *Meditațiilor* – ce ne-a lăsat moștenire și perechea durere fizică-durere sufletească, altă dihotomie pernicioasă,

să, imposibil de izgonit din vernaculara cotidiană – și urmărește sistematic consecințele raționalismului cartezian în receptarea occidentală a durerii. Spre surprinderea mea, Alexandru Babeș nu se referă explicit la Antonio Damasio, deși cartea lui pasionantă s-ar fi putut intitula la fel de bine, *Încă o eroare a lui Descartes*.

Odată cu descoperirile medicale de la începutul secolului XIX, se dezvoltă încet o nouă viziune asupra durerii. Charles Bell și François Magendie disting efectele anatomice ale separării nervilor periferici în două rădăcini spinale, la intrarea în măduvă, iar Johannes Peter Müller realizează că senzațiile din corp sunt caracteristice ale nervilor, nu ale stimulilor. Asemenea observații au dat posibilitatea următoarei generații de cercetători să verifice și să dezvolte ipoteza că avem niște receptori speciali pentru durere, a căror funcție este să transmită semnale electrice de-a lungul anumitor trasee nervoase, spre măduva spinării, talamus și cortex. Abia în 1906, acești receptori specifici primesc de la neurofiziologul englez Charles Scott Sherrington denumirea de „nociceptori”.

Alexandru Babeș subliniază importanța momentului, întrucât, de atunci încolo, durerea a devenit dușmanul nostru. Dacă tradiția creștină găsea virtuți în suferință, înțelegând-o ca semn de la Dumnezeu, testare a caracterului ori cale spre mântuire, medicina modernă, în sfârșit complet secularizată, încearcă să o descrie drept fenomen neurofiziologic controlabil și, mai ales, posibil de anihilat. Ultimul obiectiv este însă greu de atins, căci, în pofida a ceea ce simțim în corp, durerea nu se lasă ușor localizată. Alexandru Babeș cartează un întreg „arhipelag al durerii” – rețea de centri nervoși, terminații nociceptive, regiuni corticale și coarne ale măduvei, trasee nervoase ascendente și descendente etc. – din a cărui complexitate înțelegem că nici măcar leziunile/ vătămarea țesuturilor și procesele chimice în urma cărora se produce inflamația nu constituie aspecte cel mai simplu de înțeles.

Experiențele traumatizante ale combatanților din cele două războaie mondiale i-au deprins pe medici să studieze rănile în corelație cu emoțiile, deoarece nu întotdeauna severitatea leziunilor era pe măsura durerilor invocate, așa cum îndelungatele și riscantele testări ale substanțelor cu efect anestezic au scos la iveală vulnerabilități neașteptate ale organismului uman, potențând dependențe dintre cele mai periculoase (vindecarea adicției de morfina prin tratamentul cu cocaină, la care a contribuit și Sigmund Freud cu un studiu de tinerețe, e poate cel mai cunoscut eșec din acest câmp de cercetare, nu însă și cel mai grav).

Dacă în Evul Mediu creștin durerea era inclusă în justiția ordalilor și în promisiunile martiriului, din a doua jumătate a secolului trecut salvarea noastră de suferință depinde de succesul combinațiilor chimice din analgezice și antiinflamatoare, și de birocrăția complicată a intereselor economico-medice și a aprobărilor acestor medicamente pe piață. Realizări farmaceutice – și lovituri financiare, totodată – considerate inițial revoluționare, cum a fost medicamentul Vioxx (rofecoxib), comercializat de compania Merck la finele anilor '90, a generat creșterea infarcturilor miocardice, iar administrarea de OxyContin pacienților cu dureri cronice a aprins în rândul populației din SUA o dependență dramatică de opioide.

Cartea lui Alexandru Babeș este un *thriller* științific antrenant, competent, structurat cu claritate. Fără să fie lectură ușoară, *Durerea* se citește ca o poveste despre mistere neurologice insuficient elucidate, martiri, fahiri, dentiști cu fler și escroci, medici curajoși care testează substanțe pe propria lor persoană, despre boala genetică denumită „insensibilitate congenitală la durere” și sistemul modulator descendent, responsabil de anestezierea noastră instantanee când ne regăsim în situații limită, și despre multe alte lucruri surprinzătoare, cum ar fi faptul că până și *Drosophila* posedă receptori pentru opioide.

Publicarea unor asemenea cărți de popularizare a științei, scrise de cercetători români, îmi dă speranța că nu suntem cu totul pierduți pentru sănătatea mintală și culturală.

Rezistența libertății

Alexandru ORAVIȚAN

Acum doi ani, la apariția volumului *Cartea cu delfini*, scriam că orice volum semnat de Ana Blandiana are toate șansele de a deveni un eveniment. Afirmatia poate fi cu prisosință probată în contextul actual, al publicării unei cărți cu totul neașteptate, însă care are șansa de a da măsura deplină a modelului moral, (est)etic și cultural reprezentat de autoare: *Mai-mult-ca-trecutul. Jurnal: 31 august 1988 – 12 decembrie 1989* este un volum-manifest de rezistență în fața mecanismelor opresive, în care scrisul cotidian acționează drept primă linie de apărare și devine o însumare a speranței, libertății și puterii creatoare.

Așternut mai întâi în patru caiete de câte o sută de pagini, uitate într-un dulap și recuperate în perioada pandemiei, jurnalul Anei Blandiana este editat într-un moment de cumpănă pentru cultura română, când prețul memoriei pare tot mai însemnat în goana grăbită și gratuită spre îmbrățișarea viitorului. Perioada de aproape un an și jumătate redată consecvent în jurnal reprezintă reculul resimțit în urma arhicunoscutului caz al motanului Arpagic, care a dus nu doar la dispariția din librării a volumului *Întâmplări de pe strada mea* și la intrarea autoarei în vizorul organelor de supraveghere, ci mai ales la cea de-a treia interdicție de publicare pentru aceasta.

Astfel, jurnalul ajunge să funcționeze pe două paliere: mai întâi, devine un argument definitoriu împotriva vidului creației reprezentat de imposibilitatea de a publica. Mai apoi, diaristica oferă cadrul propice pentru exorcizarea obsesiei de a nu fi protestat destul, de a nu a fi avut curajul deplin, poate chiar inconștient, de a manifesta public împotriva regimului.

Redescoperind cele patru caiete și pregătindu-le pentru publicare, Ana Blandiana notează într-un „cuvânt înainte – cuvânt după” impresiile produse de reîntâlnirea cu sinele peste timp. Rezultatul e un metatext ce poate fi contemplat drept o prelungire a jurnalului la peste trei decenii de la scriere sau, alternativ, un jurnal al redescoperirii jurnalului. Mai cu seamă, este un eseu remarcabil despre caracterul dinamic al memoriei („o dovadă a tulburătoarei capacități a minții omenești de a uita, adică de a eluda, de a șterge, pe măsură ce trăiește, ceea ce a trăit înainte, ca și cum s-ar afla într-o continuă reorganizare a spațiului eliberat treptat pentru a putea primi alte încărcături. Poate că acest proces – de fapt, un continuu efort – este o formă de supraviețuire și o soluție pentru a putea merge mai departe”) și despre importanța surprinderii unui „portret al timpului” („un portret al epocii aproape uitate infinit mai absurdă și mai plină de semnificații decât o țineam minte, degradantă, ridicolă, chinuitoare, fascinantă”).

Schimbarea profundă de macaz a societății românești în cele trei decenii de la momentul 1989 devine cu atât mai reverberatoare cu cât cele descrise în jurnal nu mai par să aparțină aceleiași vieți: „După 30 de ani în care totul s-a schimbat – și chiar și Răul care a reușit să se transbordeze în întregime dintr-o epocă în alta pare nou și aproape de nerecunoscut –, cantitatea de absurditate și de umilință cuprinsă în aceste pagini nu mai aparține vieții, fără să fie în stare să aparțină istoriei, este un *no man's land* nerevendicat de memorie, o diateză neacceptată de gramatica eternității: mai-mult-ca-trecutul.”

Așadar, valoarea efortului diaristic depus de Ana Blandiana în ultimul an și jumătate de comunism provine din autenticitatea nefiltrată a celor relatate. Autoarea notează migăloase transformările de pe toate palierele, de la schimbarea la față a Bucureștiului și a satelor din împrejurimi la mutațiile de caracter ale cunoscuților, unele dintre ele personalități ale culturii române, încă în viață în 2023. O observație capitală e că „odată cu sfârșitul anului 1989 au început să se schimbe nu numai istoria, ci și oamenii pe care îi cu-

prindea.” Întreg jurnalul e străbătut de sentimentul incertitudinii; asupra paginilor planează o gravitate a momentului, o neliniște a celei ce nu poate ține piept nevoii de împotrivire și setei de libertate a cuvântului.

În lunile marcate de interdicția publicării, Blandiana scrie greu, cu epuizare fizică și mentală, măcinată de tensiunea continuă la care e supusă, însă pe deplin conștientă că „singurul fel de a rezista este prin scris.” Consumul nervos este dat și de aparenta neputință de a face „un gest de revoltă adevărată, politică”, o „remușcare care nu era diminuată nici de conștiința că, în imposibilitatea solidarizării, orice gest de acest fel devenea derizoriu, nici de certitudinea că reprimarea care ar fi urmat punea în pericol nu doar viața obișnuită, oricât de mizerabilă, ci și scrisul, în fragilitatea și posteritatea lui.”

Această imposibilitate a solidarizării devine evidentă la scurt timp după momentul declanșator al întregului demers diaristic: „povestea cu cartea mea de copii a luat o nouă întorsătură, mai gravă, (...) mi s-a luat rubrica din *România literară*”. Această primă manifestare a interdicției e resimțită pe deplin de autoare, sub forma absenței spiritului de comunitate: „Părăsesc totuși *România literară* cu un sentiment de acută singurătate”, căci „o nedreptate întâmplată unui scriitor se răsfărânge asupra tuturor și îi privește și pe ceilalți pentru că de fiecare dată e implicat nu X sau Y, ci scriitorul, noțiunea de scriitor.” Urmează avalanșa de zvonuri stârnite în urma absenței din paginile *României literare*, care mai de care mai exagerate; mai întâi e șoptită pe la colțuri o posibilă plecare din țară, ce stârnește o reacție viscerală:

„Am avut deodată senzația că sunt îngropată de vie, fără să am siguranța că mă va mai găsi cineva vreodată, pentru că nici măcar nu s-a pus vreun semn deasupra mormântului. (...) Simt ca o conjurație în jurul meu acest zvon cu plecarea din țară. Îl simt ca pe un argument că nu există, că nu voi mai exista. Tocmai pentru că, indiferent cât de mult îi respectam ca persoane, i-am condamnat întotdeauna în sinea mea pe cei care au plecat și, chiar dacă n-aș fi îndrăznit să mărturisesc altcuiva, i-am disprețuit; tocmai pentru că tot ce am scris și tot ce am făcut de ani și ani de zile este un argument al rămânerii în țară, al faptului că numai în țară se poate face cultura și literatura română.”

Mai apoi, zvonistica se amplifică considerabil („am fost internată la nebuni și mi s-a spălat creierul, am fost lovită de un camion, mi s-a fixat domiciliul forțat etc.”), iar interzicerea rubricii din *România literară* e urmată de „interzicerea oricărei publicări, ba chiar a simplei apariții a numelui” și de urmărirea de către Securitate.

Confruntată cu aceste opreliști, dar și cu incertitudinile de neocolit ale vremii („Toată lumea se simte amenințată, tot cartierul e în discuție. Chiar și blocul în care e coaforul se pare că va cădea”), Blandiana se refugiază în paginile jurnalului, ce redau fidel atât portretul interior, marcat deopotrivă de tumult și de o putere exemplară, cât și portrete exterioare, ale oamenilor ce au jucat un rol mai mult sau mai puțin semnificativ în ecuația mai amplă a epocii apăsătoare în care scrisul în jurnal ține locul scrisului de literatură. Cei interesați de condiția lumii literare din perioada august 1988 – decembrie 1989 nu vor fi dezamăgiți: creionarea atmosferei din redacția *României literare* și de la Uniunea Scriitorilor ocupă un rol important în multe intrări din jurnal. Figuri importante precum Nicolae Manolescu, Gabriela Adameșteanu, Ileana Mălăncioiu, Gellu Naum, Geo Bogza, D. R. Popescu, Mircea Dinescu, Domokos Geza, Augustin Buzura, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu și, desigur, Romulus Rusan, își fac simțită prezența în multiple rânduri pe parcursul consumării evenimentelor.

Însă, dincolo de aceste tensiuni și fațete ale realității redată cât mai fățiș, jurnalul Anei Blandiana poate deveni obiect de studiu pentru cartografierea afectivă a rolului pe care îl joacă scrisul într-o epocă ce favorizează îmbrățișarea suprafețelor în detrimen-

tul esenței: „sint că timpul curge pe lângă mine ca un fluviu enorm de idei și imagini pe care nu le pot culege pentru că sunt în cea mai mare parte a vieții ocupată cu altceva (...). Nu aș vrea să scriu neapărat mai mult, dar aș vrea să fiu o mai mare parte din viață (toată viața, ideal vorbind) cu spiritul ocupat, concentrat asupra esențelor din care se împletește scrisul, și nu hărțuit între ocupații anexe, divagant între preocupări și tensiuni derizorii.”

Pentru Blandiana, scrisul înseamnă ființare, iar decelarea neîngrădită a esențelor de sub suprafața realității imediate esinonimă cu existența, cu împlinirea menirii de scriitor. Astfel, presiunile venite din lumea exterioară scrisului sunt puternic resimțite, iar nevoile cotidiene sunt

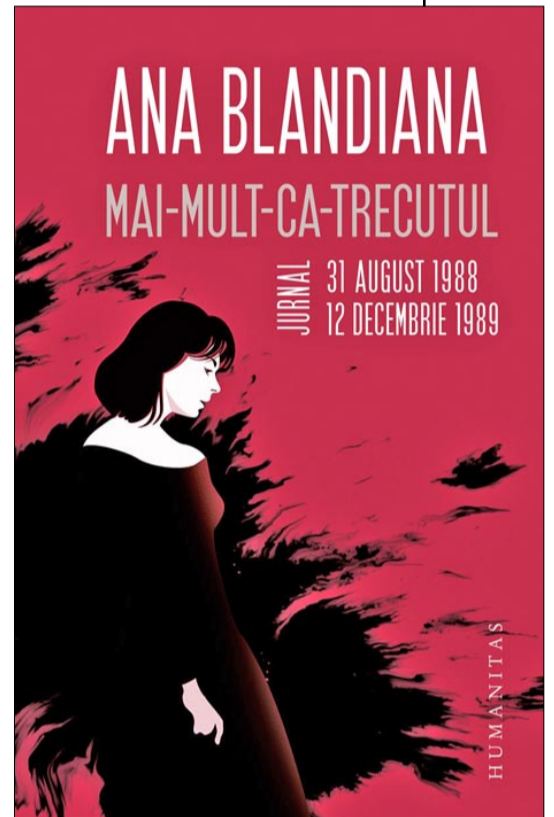
percepute drept bariere în calea dedicării timpului exclusiv scrisului: „scriind îmi dau seama ce viață închisă ducem: închisă la propriu, în casă, la masa de scris, și închisă la figurat, întâlnind mereu aceiași câțiva oameni pe care îi știm atât de bine, încât de fapt nu îi mai vedem. Dar cum ar putea fi altfel? Și așa mi se pare că

lumea exterioară îmi ia prea mult. Sau poate greșesc? De fapt, ar trebui să fac mai mult și în singurătate, și în lume, de nimic nu sunt mulțumită, nici de cât exist, nici de cât reușesc să ofer *inexistenței*, ziua ar trebui să aibă 48 de ore, viața ar trebui să aibă 200 de ani, buna-creștere ar fi trebuit să nu fie inventată, hrana și curățenia să nu fie necesare.”

Scrisul în jurnal, văzut ca „un înlocuitor de operă” capătă astfel valențe de act definitoriu pentru o existență deopotrivă consumată și validată prin scris: „aceste pagini sunt necesare pentru că, prin acumularea de amănunte și de stări pasagere, vor explica ceea ce a fost, cum a fost posibil să fie. (...) completarea acestui caiet mi se pare necesară ca document”.

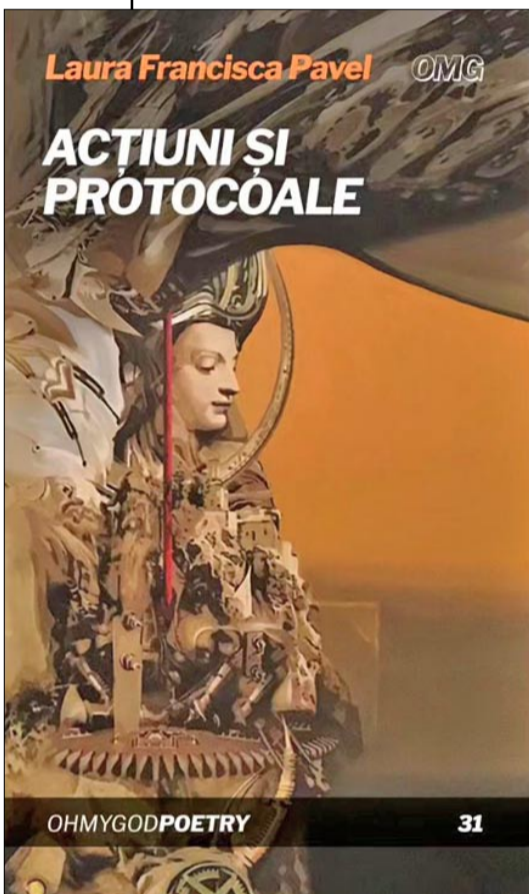
Deși, în finalul jurnalului, autoarea pune sub semnul întrebării utilitatea acestui demers diaristic, forța scriiturii și a caracterului din spatele cuvintelor e dincolo de orice îndoială. Iar valoarea de document a cărții *Mai-mult-ca-trecutul. Jurnal: 31 august 1988 – 12 decembrie 1989* și, implicit, utilitatea acesteia, ajung la suprafața conștiinței cititorului tocmai prin distanța tot mai mare de la consumarea evenimentelor descrise în jurnal. În fapt, efortul Anei Blandiana din acest volum (și nu numai) poate fi circumscris unei acțiuni infinite mai ample de judecată a istoriei României, definibilă prin întoarcerea la esență: „Pentru ca să fie spălată vreodată mocirla de vorbe depusă pe istoria noastră, ca să se mai nască generații pentru care istoria noastră să fie prilej de emoție și de mândrie, va fi nevoie de o exorcizare fără egal, de o sinceritate autocritică plină de cruzime, de o privire severă lipsită de complezență și de milă, față de tot ceea ce ni s-a întâmplat de la Cucuteni până la Scornicești; abia așa ceea ce va trece de judecată va putea fi într-adevăr respectat și ne vom mai putea respecta vreodată pe noi înșine.”

Jurnalul Anei Blandiana îndeamnă la respectarea și cultivarea unei valori esențiale pentru sănătatea oricărui popor: libertatea.

Grațiele BENGHA

Relația dintre aducere-aminte și imagine livrează mai degrabă interogații decât aserțiuni tranșante. În poezie, formele de manifestare a amintirii sunt diverse. Una dintre ele e biografia (de)mascată, folosită de Laura Francisca Pavel în volumul debutului, *Trucuri urbane* (2022) pentru a demantela ideea (care îi infuzează poezia de esență intelectuală) și a actualiza un trecut literar sau lingvistic în locul geometric al prezentului. „Și dacă aste imagini și acțiuni concentrate/ fi-vor arhivate spre aducere aminte,/ înghețate în butucul ăsta (pe care o lectură pedantă/ l-ar putea interpreta, vezi bine,/ ca pe o metonimie a inconștientului,/ dar el nu e, zău, decât ceea ce e, te izbești de el și gata)”.

E de la sine înțeles că în fața cititorului se deschid mai multe căi simultane de receptare, vizând poemul recent și matrici din vechime care, împreună, pun în discuție interpretarea și identitatea. Ficțiunea și biografia. Intelectualismul și transparența. În cadrul unui joc intelectual rafinat, care cuprinde recuperarea unor date originale, controlul imaginii și eliberarea imaginației, se face trecerea de la predominanța concretului spre sugestia

unui abstract luat când în serios, când în răspăr. „De sezon: hrean între gogoșari, gogonele cam vlăguite/ amprente și zgârieturi pe bricane reciclate/ la disperare/ Ridurile femeilor învinețite de frig/ întocmai ca în ianuarie '90/ Ca și când ai fi tu vreo elită/ Sau or avea toate astea oarece sens înălțător?”

Originalitatea Laurei Francisca Pavel atinge cote

înalte și în *Acțiuni și protocoale* (Editura OMG, 2023), unde livrescul și memoria hollywoodului (recuperată inclusiv prin apariția lui Katharine Hepburn, a lui Marilyn Monroe sau a lui Lauren Bacall - în poemul *Mă ocup azi de tine, Lauren*) sunt străpunse de figurația geometrică hibridă, explicitând imagistic interogarea naturalului și a naturaleții: „între bulgării de pământ proaspăt excavat/ îmi alunecă pantoful stiletto/ accesoriu ridicol pentru/ expediția câmpenească/ Și hop! isteria lichidă/ o pierdere în obscenitatea vegetației/ care ne îngheț” (din poemul *Defectele compoziției*).

Însăși poezia e pusă în discuție de Laura Francisca Pavel, în sensul reformulării ei din interior - prin recalibrarea din perspectivă socială și postantropocentrică a unor teme sau estetici adânc înrădăcinate în câmpul literar - și în termenii unei discursivități a cărei înnoire e frapantă: „Ce te faci cu toată strâmbătatea/ șlefuită,/ când nicio umbră/ nu băntuie subiectul,/ el e luminos/ împăunat cu viziunea lui,/ cu ideologia care pune în mișcare/ desenul oaselor călite,/ partea leului, sau înfrângerea, sau mila/ pentru năpăstuiți,/ sau morala ca acțiune,/ sau locul unde mila/ nu mai încap” (din *Părțile supraviețuitoare*).

Dar, dincolo de vectorul metapoetic (și metacritic), în *Acțiuni și protocoale* avem de-a face, cum expresiv sugerează un motto din Emily Berry, în principal cu o punere în scenă. „Melodrama nu mi se potrivește/ dar o fac ca să fiu în personaj.” O poezie a rolurilor scrie Laura Francisca Pavel: subiectul poetic poartă măști, le schimbă, renunță la ele pentru o scurtă vreme, doar ca să caute și să își potrivească pe chip altele, potrivite pentru noi personaje. Impresia de teatralitate e sugerată chiar de vocea care răzbate din texte, deși spațiile scenice (declanșatoare de imagini ale convenționalului sau de evocări ale traumaticului) sunt înlocuite cu repezițiune - de la social media la strălucirea Hollywood-ului și de la locul unei „insecte digitale” la gălețile din care urcă „mirosul greoi/ și un pic rânced de untură”.

Sensibilă la concretul realității sociale, vocea poetică surprinde episoade derizorii și secvențe grave, alternând registrul satiric cu cel al unei neutralități rafinate. În ambele cazuri, decopertarea construcției sociale care adăpostește galerii de pastişe, stereotipuri și ipocrizie se produce cu o tensiune ce crește din înregistrarea unor obiecte și evenimente, pentru a expune inadecvări, disimulări și distonanțe. Până la urmă, starea sufletească ajunge să fie unitară, fiindcă expunerile consumă rame și generează imitații. Forțează artificul, explorează artificialul și privilegiază pustiul: „macheta se umple cu frișca asta falsă,/ glazura se întărește cu spumă poliuretanică/ Ne trezim brusc vindecați/ și sarcastici.”

Programate să capteze distanțări și asocieri (post)umane, în care „micile blesteme ale clanului” lasă loc, în altă parte, fraternizării „cu iepurii de câmp/ în

serile cu lună plină și inutilă”, poemele particularizează întreaga gamă a aparențelor virtuale și antropomorfe - „amestec/ de reverență și de răceală/ invariabil intelectualistă” (*Manieră*). Prin inversarea proporțiilor dintre prezență și absență și recalibrarea fidelității și a agresivității în raport cu Ideea (pe linia lui Deleuze), imaginea, fantasma, simulacrul și secundarul devin actanți în cadrul unor povești care ajung să evacueze realul: „Sufleulur înghite și imediat/ scuipă afară/ unul și același crin distorsionat/ Las scena să se deruleze în buclă/ Mă retrag cu spatele, mă retrag.” (*Suprasaturat*) O ierarhie răsucită se ascunde în *Acțiuni și protocoale*, fiindcă baletul mecanic al unor siluete sau gesticulația minoră a altora readuc în lumină manechinul și marioneta - nenumite și aparent independente. [...]

Cu grație sau cruzime, vocea poetică extrage golul intrinsec al unei lumi dominate de imagini care își afirmă existența, eliminând tot ceea ce pare a fi contradictoriu sau inimitabil. În acest flux, „trucul estetic” și fotografiile cu victimele lui Jack the Ripper își au rolul lor, răspunzând aceluși obiect „care îți seamănă/ dar nu te recunoaște”, din *Note de subsol* (poem inclus în volumul *Trucuri urbane*). Omul însuși poate fi reprodus și inserat într-un colaj de elemente dispartate, asociat - printr-o relație de (in)congruență - cu materia sau cu un referent tot mai greu de identificat.

În această lume a confuziei ontologice, chipul omului și cel al simulacului își redefinesc conotațiile, în contextul reprezentărilor figurative. Păpușile au fețele „tot mai puțin limpezi/ tot mai blurat afectuoase/ de până și plasticul lucios are/ un damf mai puțin globalist/ mai curând pitoresc-balicnic./ Nerecunoscându-l, Madam, uite că/ mai să te recunoști.” (*Madam, organe expuse*, din ciclul *Madam Tamaș*). Sintetizând: din poemele Laurei Francisca Pavel răzbate drama re-prezentării. În loc să activeze un diapazon de (posibile) clarificări, fie și parțiale, punerea în relație simetrică a unor date pe scena lumii amplifică, în subtext, suite de interogații.

Tehnica asociativă din *Acțiuni și protocoale* recurge (și) la intertextul trecut prin filtre ludice sau expus, nemijlocit, la vedere. O explicare a ecuațiilor imagistice în care este montată veriga intertextuală ar survala câmpul literar începând de la pașoptiști și ar ajunge la rădăcina unor mărci afective care conferă unitatea de ton, dincolo de coloratura notațiilor. Pe de altă parte, paralelismele dintre cele văzute (în punctul de joncțiune dintre realitate și imaginea ei) prind contur într-un amestec de armonizări și contraste, al căror dispozitiv le poate apropia, de pildă, pe Madam Tamaș și Charlotte Rampling.

Învăluită într-o poetică livresc-sarcastică, atenția la manevrele entropice - cărora li se contrapune o inserție de duișie (în *Obiect timid*) - face din *Acțiuni și protocoale* un spectacol (post)uman al derivei. Și al efectelor ei.

Peregrinări

E prima dată când citesc (și scriu despre) proza lui Gheorghe Filip, chiar dacă e autorul unor romane și al mai multor volume de proză scurtă. Unul dintre ele, *Zarea de cenușă a speranței*, a fost premiat de Filiala pentru proză a Uniunii Scriitorilor din București, în 2019. Tot proză scurtă publică Gheorghe Filip și în 2023: *În căutarea liniștii** adună optsprezece narațiuni care au în comun o atmosferă stranie, incertă, la limita dintre realitate și vis.

Bizareria viziunii e consecința împleririi de realități posibile (vizual acroșate) și a interceptării unui detaliu aparent ne semnificativ, care indică, de fapt, fisurile răspândite în structura de adâncime a lumii. În proza care deschide volumul, intitulată *Marea plecare*, Mărgărit stă cu bagajul făcut în urmă cu o săptămână, însă nu pleacă nicăieri. A fost dintotdeauna un călător imaginar: rătăcea, cu gândul, prin orașe cu clădiri înalte, zăbovea la Miami Beach sau cutreiera prin Brazilia. Și totuși, „trebuia să fie pe undeva o gară, poate acolo unde orzul mustăcios se arcuia, părând că dispăre sub pământ, nici nu avea nevoie să o vadă, pentru că o știa - toate garile sunt la fel - roșii, triste și cu un pâlce de salcâmi năpădiți de ciori.”

Pare că totuși, într-o bună zi, nici câinele Rex nu-l poate opri să plece într-o aventură. La un moment dat i se arată, semeț, Don Quijote - nu Magellan, cum s-ar fi așteptat. Iar când umbra lui Don Quijote dispăre,

Mărgărit vede, în sfârșit, gara. „Era așa cum și-o închipuisem, mică și cu pereți roșii, cu un pâlce de salcâmi în spate din care răzbătea neîncetatul croncănit al ciorilor. [...] Ieși și abia acum descoperi că în fața peronului nu existau șine, ci doar o înșiruire scheletică de traverse înnegrite. Se așeză pe una dintre bănci, cu valiza alături și își aprinse o țigară. De vreme ce, totuși, aceea era o gară, va trebui să apară și trenul. E logic, își spuse Mărgărit suflând fumul în aerul închis.”

Dar logica nu are ce căuta acolo unde esențială rămâne ambiguitatea acțiunilor și, cu precădere, a deznodămintelor. Reapărut în penultima proză din volum (cea care îi dă acestuia titlul), Mărgărit e frământat de îndoieli - inclusiv cu privire la propria existență - și caută o salvare prin hățșul lumilor posibile. Mai exact: în vis. În diverse forme, tema revine în celelalte narațiuni, chiar dacă apar alte personaje-călătoare: Teofil în *Diminețile orașului*, Măru în *Somnambulii*, Iulius în *Pirații*. Reacția irațională (îngroșată într-o altă proză, *Patul*), episodul psihotic, contradicția și paradoxul dau măsura unor conștiințe îndelung fragilizate. Și revigorate pentru a-și duce mai departe visul.

Firele narrative par a se încurca până la rupere și în *S.O.S.*, unde insula, visul, trezia, salvarea, dispariția intră în jocul metamorfozelor. Unele dintre proze (*Visătorul*, *Poetul*, *Scriitorul*, *Insula închipuirii*) aduc în prim-plan crearea lumilor alternative, altele (cum e *S.O.S.*) o conțin în fundal. Pricinuită de intersecțarea frontierelor dintre lumile ficționale, îndeterminarea e amplificată (în multe proze) de mobilitatea perspectivei narrative și a actului vorbirii. În toate aceste ape mișcătoare, repe-

rele fixe sunt determinate (pe lângă tema comună) și de inserțiile intertextuale. Autorul își arată, voit, bagajul livresc. Inclusiv prin ocurența itali-celor. Literare, mitologice, religioase, istorice, aceste resurse ar fi putut contribui la întreprinderea relațiilor de simultanitate și de succesiune. Însă lăsarea lor la vedere minează câmpul narativ pentru că, în mod frecvent, sunt nejustificate la nivel denotativ.

În *Căutarea liniștii* ar fi avut de câștigat dacă teama de ratare și intersectarea lumilor ar fi fost susținute de o construcție mai atentă la distanțe, dar și scuturată de unele podoabe. Cu pasaje bune și cu naivități de concepție, e o lectură care-l poartă pe cititor în călătorii când agreabile, când incomode. (G.B.)

* Gheorghe Filip, *În căutarea liniștii*, București, Editura Tracus Arte, 2023.

Viata de aproape

11

Marian ODANGIU

Prozele lui Adrian Marcu din *Singurătățile unei femei frumoase** sunt (foarte) scurte narațiuni cu final evaziv. Sfârșitul de text "taie" povestea, lăsând oarecum întredeschisă ușa interpretării, exact în momentul în care cititorul a prins să se așeze în confortul lecturii. El comunică un gen de relativă ambiguitate, ce evită subtil verdictele și concluziile moralizatoare, aruncă o lumină ușor melancolică asupra decupajului de viață, dacă nu adevărată, măcar plauzibilă. Această manieră de a încheia prozele e neașteptată, aparent contrară tipului de literatură practică de autor: una neorealistă, de analiză obiectivă, psihologică și socială, cu priză directă la realitatea de azi.

Efectul e, probabil, cel scontat: finalurile impun și susțin dinamica volumului în ansamblu, alimentează dorința de a citi mai departe, de a descoperi mereu înnoitele subiecte și teme, de a intra cât mai adânc în rotirea caruselului de istorii personale, de evenimente și întâmplări de o covârșitoare diversitate, populate de un număr nesfârșit de personaje și destine. Niciun text nu seamănă cu altul, nicio poveste (din cele mai bine de patruzeci) nu repetă nici măcar un *pattern* epic. Scrisul pe suprafețe mici, susținut de o imaginație nelimitată, de o inventivitate debordantă și de o experiență intelectuală și de viață redutabile (probabil, deloc străine de statutul său de doctor în sociologia istoriei și de jurnalist cu o carieră spectaculoasă) îi permite lui Adrian Marcu să creeze astfel un univers uman policrom, extrem de variat, viu, ce pulsează intens și seduțe.

În fiecare dintre (până la urmă) schițele sale, resortul este de căutat în *miza pe memorie*. De parte de *fracturismul* și *mizerabilismul* douămiiștilor, eroii lui Adrian Marcu sunt, aproape fără excepție, intelectuali, oameni de condiție medie, proprietari de amintiri unice, pe care le relatează la cea mai înaltă tensiune, cu implicarea și cu girul unei voci auctoriale omnisciente, pregătită în orice moment să argumenteze cu amănunte. Faptele capătă astfel o inconfundabilă aură de ieșit din comun, fără ca protagoniștii să fie, neapărat, din categoria, eroilor exemplari.

Dimpotrivă, sunt înși obișnuiți, maturi, lucizi, care valorifică avantajele apropierei de vârsta senectuții, în beneficiul înțelegerii și asumării responsabile a trecutului. "Totul ține în viață de gânduri și stări mai degrabă imponderabile, pe care, de altfel, nici nu e bine să le pui într-o ordine anume. Pentru că altfel riști ca trecutul, oricare ar fi acesta, să te ajungă viclean din urmă...", conchide autorul în *Trecutul care te ajunge din urmă*.

Personajele lui Adrian Marcu sunt ființe care trăiesc într-un prezent imediat și călătoresc liber de-a lungul și de-a latul Europei, al planetei, își duc zilele în țară ori altunde, sunt băntuiți de dorința de a emigra sau, din contră, de obsesia întoarcerii acasă, unde, desigur, după ani, îi așteaptă o realitate în întregime schimbată, ostilă, neori. Ele poartă cu sine întâmplări petrecute cu multă vreme în urmă, de care încearcă să se elibereze prin efectul cathartic al rememorării și al confesiunii cu iz analitic, al unei (ultime) tentative de a le decifra sensurile ascunse, de a găsi explicații, de a înțelege mecanismele și motivațiile evenimentelor.

Spaima de singurătate, bătrânețea,

frica de moarte, sentimentul că viața a trecut într-o clipă, fascinația *zăpezilor de altădată*, infinitele fețe ale adulterului, ale geloziei și ale trădării amoroase, tristețea căsniciilor ratate ori durerea iubirilor pierdute, obsesia unui nou început sau nevoia irepresibilă de schimbare radicală a destinului dau veridicitate documentelor existențiale dezvăluite în fiecare dintre povestiri. Poveștile mustesc de omenesc, sunt realiste, se mențin fără greșală în zona plauzibilului, a posibilului. Miezul lor uman e hrănit de fantezia lui Adrian Marcu, de capacitatea lui de a devoala, cu naturalețe, adevăruri ascunse uneori în pliurile memoriei, alteori, îndărătul unor întâmplări banale din viața cea de toate zilele.

Fără a avea o pondere majoră în economia narațiunilor, detalii, precum plasarea istorioarelor în "orașul de câmpie" din vestul țării (Timișoara?), în *Antonescu, o vilă și arhitectul ei misterios*, *Finalul unei iubiri*, *Joaca băntuită*, *Mirosul*, *Singurătățile unei femei frumoase*, *Viața pe un tărâm străin*, *Frici conjugale* etc., ori în mereu același orașel de provincie de la poalele munților (probabil: Caransebeșul natal al autorului) alimentează senzația de non-ficțiune, sugerează că nimic din *ce se povestește* nu e inventat, că totul e real. Strategia adoptată de autor dă roade în câmp estetic, amplificând autenticitatea prozelor, iluzia de adevăr.

De la un text la altul, Adrian Marcu mobilizează o multitudine de tehnici narative, de la consemnarea cvasijurnalistică și relatarea imparțială (*Antonescu, o vilă și arhitectul ei misterios*, *Arsura*, *Bărbatul misterios și îndrăgostit*, *Bătrânul care venea în fiecare an la Varna*, *Când piere o lume*, *Cum să cazi de pe munte*, *Dora și "Anonimul venețian"*, *Fata din revistă*, *Finalul unei iubiri*), la sugestia fanstastic-onirică "sub pecetea tainei".

În *Verdele îngropat în zăpadă*, călătorind, într-o iarnă spre casa bunicilor dinspre mamă, cu ochii la întinderea nefârșită de zăpadă, eroinei îi vine involuntar în minte imaginea unui copil "cu ochi verzi fosforescenți", Noris, dispărut în chip misterios, în urmă cu douăzeci de ani. Despre posibilitatea ca acesta să fi fost ucis, aflase de la un bătrân polițist, șef de post în satul spre care se îndrepta. În autobuz, privirea i se intersectează involuntar cu aceea a unui tânăr care avea cam aceeași vârstă și aceiași tulburători ochi verzi ca și Noris.

Cuprinsă de o stranie neliniște premonitorie, la coborârea din mijlocul de transport privește spre locul unde bărbatul stătuse. "Doar că acolo nu mai era niciun bărbat tânăr și bine legat, ci a putut vedea doar trupul firav al unui copil de nici zece ani, care se uita la ea posomorât și parcă îmbătrânit, cu mult înainte de vreme. Ochii copilului erau însă verzi și ei, dar de o paloare stinsă, despre care își aminti că-i mai văzuse cu mulți ani în urmă, la băiețelul mort și îngropat sub zăpada nefârșită, dintr-o altă iarnă, firește".

Scrisoare de la capătul lumii aparține aproape în întregime genului epistolar. Naratorul vorbește despre o scrisoare veche de cincizeci de ani, în fața căreia "instigat de cursivitatea scrisului și de frumusețea cu care expeditorul dăltuise literele" personajul dă curs curiozității și parcurge de la un capăt la altul conținutul epistolei, decoperind în ea o frumoasă și delicată poveste de dragoste conjugală.

Câteva dintre povestiri trimit la un

policier de cea mai bună calitate, a cărui cheie narativă este diferită de la o schiță la alta. În *Joc pervers*, doi tineri comit fără să vrea o crimă a cărei victimă este un bărbat trecut de șaiszeci de ani. El îi ispitise pe cei doi în propriul apartament pentru "jocuri erotice". La douăzeci și patru de ore de la comiterea faptei, Radu și Laura dialoghează răscolitor despre consecințele previzibile ale faptei lor. Conversația are, firește, un final deschis: "Rămaseră îmbrățișați, fără să simtă că noaptea căzuse iarăși peste ei și că doar zorile, care urmau curând, le-ar fi putut oferi certitudinea că aveau o viață de trăit înainte".

În *Judecătorul care a murit duminică*, un personaj, dăruit "în totalitate profesiei de la Curtea de Apel din orașul de câmpie", ajunge la senectute cu povara unor răvășitoare remușcări pentru o nedreptate comisă în tinerețe. Judecătorul este asasinat de victima sentinței de condamnare pentru viol "primită în plic" căreia i-a dat curs, *illo tempore*, autorul real fiind beizadeaua prim-secretarului de partid al județului.

Lacul auriu e istoria căutării în munți a unei femei "încă tânără și atrăgătoare", dispărută fără urmă. Cei doi jandarmi montani porniți pe urmele ei o găsec plutind pe suprafața unui lac: "mai văzură că părul femeii era vopsit în galben-auriu și că murise de ceva vreme. Au priceput că valurile molcome ale lacului de munte și lucirile soarelui, care devenise complet roșu în clipele acelea, i-au făcut să creadă, pentru o clipă, că femeia se distra pe seama lor, prefăcându-se că înoată".

Omul însemnat consemnează tensiunea unui asasinat la comandă, iar *Prăbușirea* sondează universal interlopilor mărunți care ajung să omoare victima unui jaf care este chiar unchiul unuia dintre ei.

Piesa titulară a volumului, *Singurătățile unei femei frumoase*, aduce în prim plan o temă cu o îndelungată carieră literară, din antichitate, la clasicii francezi, Gustave Flaubert și Honoré de Balzac, și de la Hortensia Papadat-Bengescu, la, recent, Éric-Emmanuel Schmitt. Ajunsă la anii critici ai Emmei Bovary, "chinuită de transformările vârstei", Lorena constată că "era timpul să lase totul în urmă și să înceapă să-și trăiască altfel decât

până acum viața".

Ocrotită de imaginile iconice ale unei mame la fel de strălucitoare și a unui tată, model de masculinitate perfectă, eroina își analizează în dialog cu sine existența de până atunci, conștientizând, precum Simone de Beauvoir, că "femei nu ne naștem, femei devenim"! Ajunsă la maturitate, copila delicată și fragilă, devenită, acum, soție, are revelația adevăratei împliniri: „Fetița cu ochii verzi a plecat în țările calde, de acum nu va mai exista decât femeia de treizeci de ani care se va salva pentru că va deveni, în curând, mamă”...

Adrian Marcu nu este la prima carte publicată. Cele două volume anterioare, *Sfârșit de capitol* (2001) și *Ilegaliști în catedrală* (2005), anticipau, prin atenția acordată detaliilor și finețea interpretării psihologice, apariția de acum. Iar aceasta îl așează pe autor între prozatorii notabili de azi.

* Adrian Marcu, *Singurătățile unei femei frumoase*, proze scurte, Editura Cartier, 2022.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMANIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2023 OCTOMBRIE

- 1 octombrie 1940 s-a născut **Ion Jurca Rovina**
- 3 octombrie 1969 s-a născut **Radu Pavel Gheo (Radu, Pavel Gheorghită)**
- 4 octombrie 1969 s-a născut **Adrian Bodnaru**
- 4 octombrie 1969 s-a născut **Henrike Brădiceanu Persem**
- 4 octombrie 1968 s-a născut **Daniela Rațiu**
- 4 octombrie 1970 s-a născut **Robert Șerban**
- 6 octombrie 1950 s-a născut **Mircea Cavadia**
- 7 octombrie 1946 s-a născut **Veronica Balaj**
- 9 octombrie 1956 s-a născut **Daniel Vighi**
- 12 octombrie 1957 s-a născut **Ildikó Gábos**
- 12 octombrie 1968 s-a născut **Dana Nicoleta Popescu**
- 14 octombrie 1919 s-a născut **Mircea Șerbănescu**
- 19 octombrie 1954 s-a născut **Carmen Odangiu**
- 19 octombrie 1951 s-a născut **Dumitru Opreșor**
- 23 octombrie 1951 s-a născut **Marlene Heckmann (Negrescu)**
- 25 octombrie 1945 s-a născut **Srboliub Mișcovici**
- 25 octombrie 1975 s-a născut **Lucian Emanuel Vârșandan**
- 27 octombrie 1950 s-a născut **Kiss Andras**
- 27 octombrie 1954 s-a născut **Brândușa Armanca**
- 31 octombrie 1954 s-a născut **Ionel Bota**

Insight caribbean

Tudor CREȚU

În intervalul 26-30 iulie a.c., am participat la *Festival de Los Confines*, cel mai important festival literar din Honduras și unul dintre cele mai importante din Americi. Organizat de poetul Salvador Madrid, festivalul reunește zeci de scriitori de pe mai multe continente. Fiecărui poet străin prezent îi apare câte o plachetă bilingvă: în limba nativă a celei/ celui în cauză și în spaniolă. Festivalurile de poezie din America Latină sunt, poate, cele mai puternice. Unele au un public comparabil cu al concertelor de la Gârâna, dacă nu mai numeroase. Specific, în cele mai multe părți ale lumii, altor arte. Ele sunt parte dintr-un demers articulat – de schimbare a imaginii țărilor în cauză. Lansat în 1991, cu doi ani înainte de înlăturarea lui Pablo Escobar, festivalul de poezie de la Medellín, de exemplu, a contribuit semnificativ la „denarcotizarea” imaginii orașului, pe atunci cel mai periculos de pe mapamond.

Cu două-trei ore înainte de a pleca spre aeroport, mai verific o dată condițiile de călătorie – pe pagina M.A.E. consacrată Hondurasului. Cum, mai tot timpul, îți scapă câte ceva, observ, abia atunci, că testul COVID e obligatoriu pentru a intra în țară. Îl sun pe Dorel Săndesc. Apoi, pe Mihai Gafencu. Unde se mai face acest test? Aflu că la o clinică privată. Din fericire, stau destul de aproape. Scurtez, printre blocuri, drumul și fac testul. Rezultatele urmează să vină pe mail.

Institutul Cultural Român a acoperit cheltuielile cu transportul. Dana Berdilă, responsabilă I.C.R. cu care am ținut legătura, îmi spune că sunt un deschizător de drumuri. Deplasările literare în America Centrală sunt

mai degrabă atipice. Ruta de zbor: Timișoara – Madrid – Ciudad de Mexico – San Pedro Sula. Durata estimată: 26 de ore. Avionul spre Madrid are întârziere. Rezultatul testului vine chiar înainte de decolare – NEGATIV. Niciodată, cuvântul n-a sunat mai bine, mai... pozitiv.

Dar teama răcelii nu avea să dispară. A urmat teroarea aerului condiționat. Temperatura, în avion, e de douăzeci de grade. Aflu că, la venire, pe relația Madrid – Timișoara, a fost de cca cincisprezece. Opresc „ventilatorul” de deasupra mea. E mai bine un pic. Mă uit la ceas. Ajungem, totuși, la timp, nu pierd legătura transatlantică. Carnețelul, cărțile sunt la îndemână. Citesc poezie șazecistă și Don DeLillo. Mixul e straniu. Zborul, cu ușoare hurducături. Doamna de lângă se mărturisește: „am plecat acum douăzeci de ani. Funcționarii tot așa de rău se poartă.”

Avionul spre Mexic e plin ochi. Ni se distribuie pături, perne, căști. Șirurile sunt de câte trei scaune. Locul meu, la geam. Transpir. Geaca ușoară de ploaie, recomandată de organizatori, se dovedește o alegere neinspirată. Facilitează, ca să zic așa, efectul de seră, transpirația. E un strat verzui de plastic. Și atât. Curierul mi-a adus-o chiar în dimineața premergătoare plecării. După gustare, mă ridic, deranjez și mă retrag în toaletă, unde mă schimb. Trec la tricou și cămașă. Întors la loc, mă ghemuiesc, apoi mă întind cum pot. Reușesc, până la urmă, să dorm două ore. Din nesprezece cât durează acest episod al călătoriei.

Pentru vama mexicană m-am pregătit ca pentru examen, urmând, de asemenea, indicațiile M.A.E.

Am legalizat traducerea invitației, am făcut asigurare de călătorie, am multiplicat alte materiale. Coadă „la pașapoarte” e cu serpentine, dar merge repede. Alune-căm, parcă, printre separatoarele roșii dintre rânduri. Pregătesc „documentele”. Vameșul e un tinerel simpatic. „Tranzitez”, îi spun. Se uită când la pașaport, când la mine. „Destinația?” „Honduras”. Îi pasez biletul dus-întors. „Drum bun”, și îmi returnează hârtiile. Aeroportul e impresionant. Distanța dintre terminale se parcurge cu trenul. O instituție mai complexă și întinsă decât multe orașe. E trei dimineața. În sala de așteptare, cel puțin zece guri de răcire. Peste tot în jur, oameni cu gecii, pulovăre, căciuli. Eu beau o bere light. Efectul e tranșilizant. Curtea interioară pare oțelită. De abia aștept să se lumineze, să văd Mexicul – fie și pe geam. Alături, un cowboy scund își vântură biletele. Strivalele îi sunt groase și ascuțite. Pălăria pare a-l înghiți. Borurile aduc a streșini. Partenera îi e mai înaltă. El, mai gălăgios.

Zborul spre Honduras e lin. America Centrală în lumina dimineții. În avion, „zburătorii” sunt rarefizați. Aterizăm la San Pedro Sula, considerat, în 2014, cel mai periculos oraș al lumii: 187 de crime la sută de mii de locuitori. Vameșii sunt la fel de tineri și de binevoitori. Nici vorbă de test COVID. Trebuie completată, în schimb, o declarație online. Primesc drept de ședere o lună. Parcurg un culoar pal, senzorul pâlăie și porțile glisante se deschid. Un tânăr, într-un grup vânjolit, poartă o foaie A3 cu numele meu. Scris corect: Tudor Crețu, nu *Crețu*. Mă înclin discret, îmi face cu mâna.

Trebuie să mai așteptăm. Încă două-trei ore. Până aterizează și ceilalți poeți. Schimb dolari în lempire, moneda hondurenă. Fac cunoștință cu participanții ajunși înaintea mea. Servim prânzul, ciocnim. Sosește și marele poet columbian Juan Manuel Roca. La loc chiar lângă mine. Îi spun că i-am citit traducerile din *Euphorion*, o revistă, adaug, din Transilvania. Îmi spune, la rândul lui, că a vizitat România cu trei luni în urmă, că Iașiul i-a plăcut enorm, că țara noastră e printre cele mai frumoase. „Păcat că n-are și un destin pe măsură”, îi răspund. Dă calm din cap. Alături de Víctor Rodríguez Núñez sau Raúl Zurita, Roca este unul dintre seniorii poeziei latino-americane. Unii confracți, mai tineri, consideră S.U.A. o parte mai nordică a întregului/ ansamblului latin(o). Ce ar fi S.U.A. fără hispanici? Iată doar una dintre întrebările lor retorice.

Până în orașul Gracias, „reședința” festivalului, luăm un microbuz. Îl umplem. Bagajele astupă, aproape, ușile. Mi le imaginez lipite cu mortar. Un fel de cărmizii cu fermoar, de zid Samsonite. Stau lângă poeta cehă Katerina Rudcenkova. „Rămân și după festival”, îmi mărturisește bucuriosă, „vreau să văd țara.” Drumul până în Gracias durează șase ore. Trecem prin așezări ruralo-urbane mici. Surprinzător de asemănătoare cu ale noastre. „Feng shui”-ul e, totuși, altul. Fîind aproape de ecuator, în Honduras se înserează mai devreme. Sunt de peste treizeci de ore pe drum(uri). Peisajul prins de parbrizul din față al microbuzului se adâncește: brazi albi pe un fundal aspru, negru. Înaintăm, mai mult, prin el. Oboseala îi adaugă o dimensiune în plus. Îl adâncește.

Ajungem. Evenimentul de deschidere e în toi. Ministra Culturii asistă din primul rând. Cuvântul național revine în discursuri: narativ național, identitate națională. La noi, nu prea e la modă. Literaturile naționale sunt considerate, tot mai mult, „ficțiuni”. Festivalurile de poezie din America Latină sunt, adesea, consacrate unor mari personalități. Cea de a șaptea ediție a *Los Confines* omagiază nume precum Blanca Guiffaro sau Alfonso Kijadurias. Cu cel din urmă am dat și o tură printr-o superbă grădină botanică. Un altfel de... junglă urbană, în cel mai bun sens. „Arghezi”, zice, „e un poet extraordinar”. Lui Rolando Kattán, „douămiist” honduren, îi place Blaga. Citează din el în remorca unei camionete, când ne îndreptăm spre piscinele termale dintr-o stațiune învecinată.

Lui René Morales, din Mexic, îi place, Cioran. L-a studiat în Franța. Bref, dincolo de interbelici, cei mai cunoscuți poeți români rămân cei debutăți înainte de 1989, cu precădere, poate, Stănescu și Sorescu. Se adaugă un contingent contemporan, în plină afirmare, de autori care sunt, deja, prezențe constante în circuitul extern. Ce înseamnă, însă, poet internațional? Câțiva dintre invitații festivalului sunt exemple concludente.

Participă la zeci de evenimente pe an, pe mai multe continente. Trăiesc din scris: rezidențe, onorarii, drepturi de autor etc. Sunt curatori de festival (și) în alte țări decât cele de origine.

Hotelul are o poartă pe șine, din bare de metal. E, de fapt, o alcătuire cochetă, din mai multe case și căsuțe, reunite într-un părculeț străbătut de un mic pâraiaș, extrem de îngrijit. Împart camera cu Marko Pogačar, cel mai cunoscut poet croat de azi, tradus, de curând, în volum și la noi. Nu ne-am mai văzut din 2017. Vorbim de poezia românească, de cea croată, re-memorăm. „LitVest is the craziest festival”.

Alături de un grup de eteroclit de poete și poeți, explorez orașul Gracias. Inclusiv cimitirul. Cultul morților e, la rândul-i, plin de culoare. Predominant e, de departe, turcoazul. „Culoarea”, zice cineva, „a cerului și a mării”. Coroanele, buchetele etc sunt galbene, roșii, portocalii. Unele morminte sunt trase în gresie. De arcadele capelilor sunt prinse panglici colorate. Ca la sărbători.

Ne întorcem printre cei vii. Traversăm, adică, și parcurgem un imens iarmaroc stradal. Fructe tropicale, haine, pantofi. Tarabe, dughene și o forfoță permanentă. Cumpăr ciocolată și cafea. Le îndes într-o „desagă” achiziționată din aeroport, pe care sunt imprimare numele țării și o figurină maișă. În piața centrală facem un popas. Bem suc dulce la pungă – rețezi un colțisor și îți torni în pahar – și vorbim despre noua cenzură din facultățile americane. Despre exprimare și libertate. Despre diversitate și uniformizare.

În primele zile, vremea e bună. Apoi, încep ploile. Și, în America Centrală, când plouă... Umezeala e, oricum, permanentă. Hainele aproape că nu se mai zvântă. Camera e un fel de uscătorie. Sunt întinse peste tot. Pe ușile de dulap, pe televizor, pe mese. Călătoresc fără bagaj de cală, spre a evita întârzierile și pierderea zborurilor. „Voi răci”, certitudinea revine.

E seara de poezie europeană. Îmi văd, pentru prima dată, cartea apărută cu ocazia festivalului: *Fragments continuos. Poemas live*. Ritualul e cel clasic: poeții străini citesc în limba nativă, după care un lector avizat dă glas textelor în limba țării gazdă. În cazul de față, poeta hondurenă Valeria Cobos. Citesc exorcismul care deschide ediția românească. O spun oblu: poemul place. Când mă întorc la loc, câțiva autori și cititori se ridică în picioare, îmi strâng mâna. Câștigătoarea premiului de debut din cadrul festivalului mă întreabă dacă poate să fotografieze câteva pagini din carte. Are în jur de douăzeci de ani. E dintr-o așezare din preajmă. Îi ofer un exemplar. Bucuria ei are ceva tulburător.

Un tânăr tată, care își ține fiul în brațe, se apropie și mă felicita. Lecturile sunt urmate de un recital de muzică tradițională caribiană. Vocea extraordinară a cântărețului îmi primenește, efectiv, fibra. Răceala pare a trece. După concert, însă, a venit, iarăși, ploaia. Am luat-o cu Marko Pogačar, pe străzile înguste, spre casă. Răpăia. Umbrela nu ne încăpea. Simțul de orientare al poetului croat avea să se dovedească salvator.

Pe la jumătatea drumului am întors, intrigat, capul. Spre noi se îndrepta, alert, un puști de paisprezece-cincisprezece ani, cu telefonul la ureche. Vorbea tare, apăsat. La răstimpuri, ne scruta. Ploaia se întetea. Cum s-a apropiat, a început să întrebe: cine sunteți, de unde? Dădea – cui, oare? – raportul. I-am trântit un *mind your business* și am continuat să mergem. Se ținea scai. La un moment dat, a lăsat telefonul jos și ne-a întrebat: nu vi-e teamă că vă omoară, nu vi-e teamă că vă omoară? Cu brațele, mima acțiunea de a trage cu pușca. Arătătorul, cel dinspre mine, îi zvâcnea. Ne-a urmărit până la poarta hotelului. Ar fi intrat, poate, și în cameră. I-am spus paznicului că nu e cu noi, iar acesta i-a blocat accesul.

Ziua următoare am început-o cu o limonadă cu gheață pisată. La prânz a urmat un daiquiri. Apoi, o plimbare. Străzile sunt tot mai aglomerate. În parcul central, un spectacol. Weekend-ul e în toi. Duminică e întorcerea la San Pedro Sula. De acolo începe lungul drum spre casă. A doua traversare a Atlanticului în aceeași săptămână. Noroc cu poezia. Cu frumusețea ei, a locului și a oamenilor pe care i-am cunoscut. *Everything is here*. Sloganul turistic al Hondurasului are îndreptățirea lui.

Grupul "Prolog", trăirea arcadiană și frenezia dialogului

Dan C. MIHĂILESCU

Ne înșelăm amarnic și nedrept cei care perseverăm în prejudecata că virtuți creștine precum credincioșia, smerenia, tăierea voii, căutarea hierofaniei și răbdarea nădăjduitoare ar fi (cel puțin teoretic) violent, invariabil și ireductibil ostile talentului managerial, aptitudinilor antreprenoriale, de PR, marketing și *fund raising*. Lucrul osmotic în echipă, respectarea legământului muschetar "toți pentru unul, unul pentru toți", simbioza dintre strategia colectivă și dibăcia individuală în adoptarea tacticilor adecvate, energia mecenatului generos, ca și selectarea ingenioasă a ocaziilor de *team building* și a oportunităților mediatice de expunere sunt calități care încă pot să transforme o insularizare catacombară cu vibrații monahicești într-o istorie de succes, înzestrată din plin cu valențele spectaculare necesare unei bune vizibilități, deopotrivă în sferele elitare și în mondenitatea expozițională a lumii artistice.

Acesta este cazul exemplar al grupului "Prolog", defavorizat din start de marginalizarea politic oficială, dar și de indiferența glacială a breslei. Ambele cumva inerente, dată fiind religiozitatea substanțială topită în temperamentul artistic al grupului, ca și instrumentarului ortodox și ecumenic, cu arcaturi ce unesc iconografia bizantină cu lucrarea lui Giotto și cu lumea lui Rubliov, isihasmul athonit, sfumatul-leonardesc și clarobscurul rembrandtian, pentru a sări nonșalant de la Van Gogh la Paul Klee, Mondrian și Kandinski, venerându-i pe Andreescu, Tonitza, Luchian și Ciucurencu.

Coagulați de magnetismul proteic al lui Horia Bernea, doxologizați de retractilitatea lui Paul Gherasim și sprijiniți dintru început de empatia exegetică a lui Andrei Pleșu, pictorii grupului și-au reunit liturgic așteptările, talentele, năzuințele și reușitele, într-o conviețuire de obște și o poetică a transparenței ce cultivă diafanul, fulgurația, sugestia, murmurul, ceața, ninsoarea și aburul ca nimburi ale Logosului și filtre pentru transcendență. Ieșind în grup la peisaj și pictând adeseori umăr la umăr, într-o atmosferă ca de maslu, "prologii" lucrează prin sate, poieni și livezi, la poiana Mărului, la Athos, Tescani ori Balcic, precum în trapeze, refectorii sau pridvoare mănăstirești, familiari în egală măsură cu impresionismul și expresionismul, cu limbajul patericelor și cu budismului zen, dar expunând cu bună cum-pănire naturismul frenetic, pitorescul păgân vegetal și melancolia crepusculară, trecutul ruinat și slava celor nevăzute.

Dacă ar fi să-i cuprind laolaltă în cadrul aceleiași rame – Horia Bernea, Afane Teodoreanu, Paul Gherasim, Ion Grigorescu, Horea Paștina, Constantin Flondor, Mihai Sârbulescu, Ștefan Sevastre, Gheorghe Berindei, Sorin Dumitrescu, ș.a. –, cel mai adecvat mi se pare a fi eseul "Conversația neîntreruptă" din deschiderea strălucitorului volum *Partea nevăzută decide totul* de Horia-Roman Patapievic, Humanitas 2015, pp.11-51. Dar, ca să înțelegem cum se cuvine acest fenomen estetic și metafizic întins pe o jumătate de secol, trebuie

să recuperăm/reedităm cartea dialogală a lui Mihai Sârbulescu, *Despre ucenicie*, editura Ileana 2015, unde toate numele înșirate mai sus își mărturisesc relația de ucenicie cu meșteri ca Ressu, Podlipny, Șirato, Steriadi, Ștefan Dimitrescu, Ciucurencu, Oscar Han, Petrașcu, Eustațiu Stoenescu, Cilievici, Liviu Lăzărescu ș.a., cu detalii tehnice, umorale, biografice și cu o abundență anecdotică dibaci selectată, condimentată și împrăștiată cât să atragă toate segmentele de public.

Mai târziu, Mihai Sârbulescu, mezinul bine provocator al evocărilor din ucenicie, ajuns el însuși profesor, purtător de cuvânt și PR al "Prolog"-ilor, și-a continuat propria-i frenezie dialogală stârnit de curiozitatea colecționarului Vasile Petrovici (*De vorbă cu Mihai Sârbulescu*, ed. Bizantină 2013): colindări prin marile muzee europene, tehnici de pregătire a pânzei, preferințe estetice, afinități, delimitări, neliniști, examene de conștiință, plus o sumedenie de reproduceri ale picturii (din colecția Florica și Vasile Petrovici).

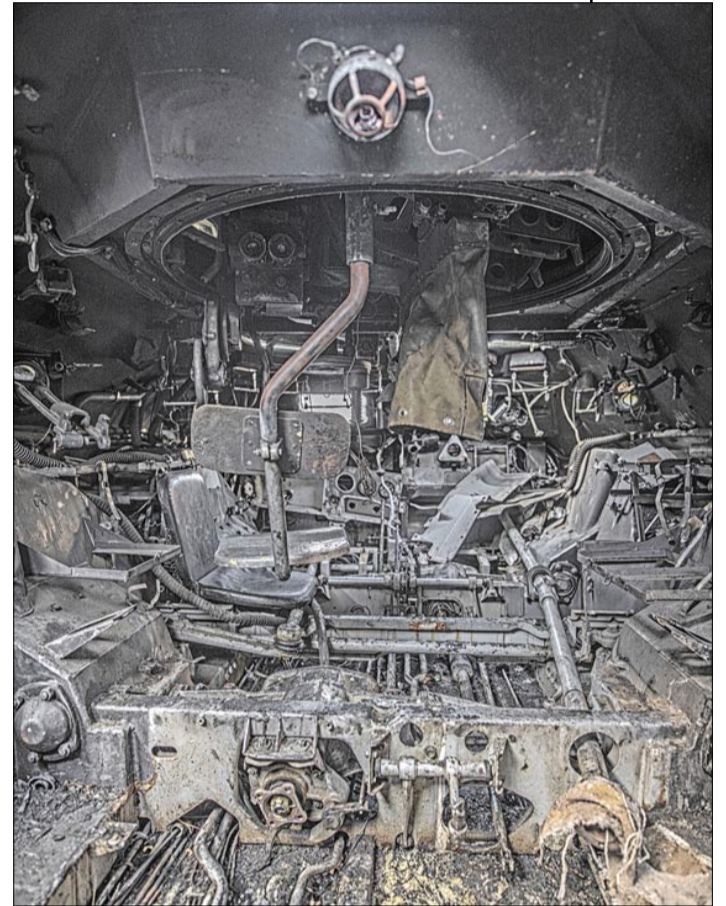
În 2021, la editura Epifania din Alba Iulia, sub același titlu, *De vorbă cu Mihai Sârbulescu*, și-a făcut apariția de mijlocitor empatic și destoinic istoricul de artă Maria Pașc. Peste 200 de pagini care merg din copilărie până la căldura plasmuitoare de suflă a lui Ioan Alexandru și 1985, anul primei expoziții Prolog, trecând prin galeria fermecătoare de prieteni și măștri. Se adaugă și o antologie de mărturii ale unor vizitatori ai atelierului din Piața Kogălniceanu, precum Constantin Flondor, Theodor Baconschi și Horia-Roman Patapievic.

Cu entuziasmul sapiențial al celui din urmă ne întâlnim și în noua carte, croită de aceeași Maria Pașc, *La Singureni. De vorbă cu Ion Grigorescu, Costion și Maria Nicolescu, Horea Paștina, Emilia Pop, Horia-Roman Patapievic, Mihai Sârbulescu și Antuza Scholz*. Cum cărții din 2021 am avut plăcerea de a-i semna prefața, am preferat recenzării acestei cărți tipărite de Fildas Art și Alicat București în 2023 un text promoțional, menit să depună mărturie despre excelența acestui *symposium* desfășurat în spațiul de reverie cehovian-bachelardiană din comuna Singureni/Giurgiu, undeva lângă Neajlov, unde Maria și Costion Nicolescu, cuplu îmbisericit și vrednică energie binefăcătoare în triumful Biserica Ortodoxă Română – Horia Bernea – Prolog, au transformat livada cu pruni, nuci și buxus într-o Arcadie a cuminecării spirituale, a tihnei meditative și a aceleui comensii atât de elogiata de N. Steinhardt și frisonant ipostaziată de gruparea interbelică a "Rugului aprins".

Nu știu dacă Maria Nicolescu și-a proiectat locuința bucureșteană și pinacoteca la dimensiuni gen Peggy Guggenheim, dar tare aș vedea acolo sediul Fundației Prolog, pentru ca Singureni, cu acceptul minunatelor gazde care sunt cuscrii familiei Nicolescu, să fie dedicați unor rezidențe estivale punctate de simpozioane ori zile de studii în tradiția saloanelor noastre spiritual-familiale de la Junimea la Sburătorul lui Lovinescu, până la constelația Aman, Zambaccian, Severineanu, Dona, Storck, Obedenaru, Pillat. După ce au avut ani de-a rândul casă deschisă

cu *jour fixe* în fiecare lună, pare că, de acum (cartea dialogală a Mariei Pașc nu conține, din păcate, o platformă program explicită a gazdelor), colocviile Prolog de la Singureni pot să devină un experiment de indubitabilă fertilitate în peisajul sărăcit al lumii noastre artistice.

Format, ca mulți dintre ei, în duhovnicia culturală a lui Ioan Alexandru, m-am bucurat de-a lungul anilor de multe după-amieze și seri de taclale în livada Singurenilor, chinuit de provocările

sfredelitoare ale lui Mihai ("Dan, ce este postmodernismul?", "Cum e Cărtărescu?", "Ce vrea Patapievic?", "Ce preferi, catafaticul sau apofaticul?"), drept pentru care sunt sigur că, odată intrate în tradiție, colocviile Prolog-ilor vor călăuzi multe energii și talente către Logosul "care decide totul".

Cât despre recent apărutul jurnal semnat de Mihai Sârbulescu, publicat la editura Ileana și intitulat *Extemporal*, promit să "dau samă" tot aici, data viitoare.

EUGEN SUCIU

OCTOMBRIE

Deși le-a rămas
multă hoinăreală în oase
nici un cocor nu mai străbate
amurgul măcinat de eoliene.

tot mai des
vântul pune la încercare
suplețea arnică
a mestecenilor.

tot mai greu
cânt din inimă.

E oare posibil să alegem cândva lideri complet adulți?

Valentin CONSTANTIN

"Complet adult" este un termen tehnic. Îi aparține unui mare jurist american: Jerome Frank. L-am găsit mai demult, în cartea sa *Law and the Modern Mind*. Trăsătura de caracter de care vorbește Jerome Frank este atribuită unui judecător de la Curtea Supremă a Statelor Unite din prima jumătate a secolului XX, Oliver Wendell Holmes. Un imens jurist, dotat cu o imbatabilă gândire politică, clădită pe înțelepciune și pe nimic altceva.

"Holmes ne-a învățat" – spunea Frank, „că nu este o datorie continuitatea cu trecutul și că, nu mai puțin, nu există obligația desprinderii de trecut”. "Trecutul, spunea Holmes, ne dă vocabularul și ne fixează limitele imaginației... dar prezentul are dreptul să guverneze în

măsura în care poate; iar uneori trebuie să ne amintim: continuitatea istorică nu este o datorie, ci este doar o necesitate”.

Aici se află, cred, simburile unui "scepticism luminat". Pentru mine, mai ales astăzi, scepticismul luminat este un concept operativ, pentru că îl consider atitudinea plasată în acord cu relativismul științific modern. Este ceea ce spunea apăsător Holmes: *Certitude is not the test of certainty (certitudinea nu este o probă a siguranței)* sau, tot Holmes: "Să te îndoiești de propriul tău principiu de bază este semnul omului civilizată".

Holmes a fost pentru contemporanii săi, și nu numai, "o comoară de sfaturi adulte" pentru că avea o minte "eliberată de povara emoțională a copilăriei" sau, altfel spus, pentru că "a atins un statut emoțional matur." (Îl puteți vedea într-un moment de furie aruncând paltonul pe capota unui autoturism? Îl vedeți citind platitudini de pe un prompter? Îl vedeți debitând ironii marcate de efort? ș.a.)

Scepticismul lui Oliver Wendell Holmes nu avea nici o trăsătură negativă sau pesimistă. Nu era decât o parte din "abordarea autonomă și curajoasă a vieții". Și,

destul de important, "nu era marcat de nici o dorință de a-și aservi urmașii". Insist, pentru că noi am făcut din "scepticism" un peiorativ. De pildă, în uzajul comun, euroscepticul este un adversar al Uniunii Europene și nu un critic legitim al unor practici instituționale contrare tratatelor instituite sau un critic legitim al unor instituții atinse de uzura normală, vizibilă la orice organizație internațională.

Ce ne-ar putea oferi nouă, amicii scepticismului păgubos, niște lideri complet adulți? Ce ni s-ar întâmpla bun în relațiile internaționale dacă i-am avea? Poate ar crește interesul pentru țara noastră, poate ar înmuguri și respectul, evident, nu cel protocolar care decurge din pura statalitate. Poate că lideri de acest tip ne-ar ajuta să nu mai confundăm costurile cu beneficiile, mai ales atunci când costurile sînt mari și concrete, iar beneficiile simple construcții ipotetice. Să nu ratăm puținele acțiuni care depind de noi.

Poate că aveți o altă părere, însă eu cred că astăzi avem o sensibilitate exagerată față de puterea structurală a altora. Nu suntem obișnuiți să observăm schimbările din lume. Sîntem cu totul prizonierii prejudecăților istorice construite de strămoși. Nu ne mulțumim să îndeplinim dorințele exprese ale celor mai puternici, ne străduim să le anticipăm și să le satisfacem cu prioritate. Neatenți la prezent, s-ar putea să ne purtăm deja urît cu viitorul. Însă, de bine, de rău, rămînem în armonie cu falsele învățăminte pe care le tragem din trecut.

Aș reveni la întrebarea din titlu. Ea ar putea declanșa răspunsuri complicate și răspunsuri simple. Un răspuns simplu afirmativ stă deja la noi în natura lucrurilor. Adică în modul în care evaluăm în mod curent oamenii și situațiile. Nu se susține la noi că avem valori care nu se pun în valoare? Nu ne-a prins anul 1989 cu sertare pline de manuscrise pe care le-a blocat cenzura comunistă? Nu sîntem coautori ignorați ai unor mari invenții? Și multe altele.

Un răspuns simplu negativ este în acord cu obiceiul de a ne umple timpul cu decepții. De regulă, decepționați de noi înșine, sfîrșim prin a fi decepționați și de lumea în care trăim.

Răspunsurile complicate vor veni probabil de la cei care își mai pierd timpul cu lecturile și care au sau au avut predispoziții analitice. Totuși, găsim suficienți bărbați adulți în societate? Care să umple cumva vidul din politică? Exemplele din jur pe mine nu mă prea ajută. Am avut recent conducători supremi ai armatei, bărbați care nu au tras niciodată cuiul unei grenade, sau care, probabil, nu au văzut niciodată de aproape o grenadă. Sau măcar interiorul unui transportor blindat. Istoria ne ajută și nu prea. Îmi amintesc scrisorile deschise ale Generalului Sănătescu care îl ruga pe Antonescu să nu trimită la război cu rușii soldați prost echipați și prost înarmați.

Își mai amintește cineva de cei 200.000 de intelectuali români, ofițeri în rezervă, trimiși la moarte sigură de romanticul-imatur Ion Antonescu? În afară de politicienii din Al Doilea Război Mondial, cunoașteți alți politicieni români care să fi pilotat cu înțelepciune nava noastră în mijlocul furtunii? Eu nu cunosc. Oamenii aceia făceau parte din partide politice tinere, în care probabil persista credința că aura personală contează. Toți aveau și câte o istorie personală. Partidele nu erau încă suficient de birocratice.

Astăzi, partidele politice care au monopolul reprezentării poporului în democrație se comportă diferit. Știți prea bine că suveranității poporului i se impune logica reprezentării. Suveranul este întotdeauna absent. Este de negăsit. Cum spunea cineva, el devine prezent și se transformă în forță activă doar prin

reprezentanți. Care sînt în realitate semnele distinctive ale reprezentanților noștri birocratici?

Emisia imperturbabilă de banalități articulate permite încadrarea armonioasă în una din cele două clase: clasa "energicilor" și clasa "blajinilor". În funcție de *l'air du temps*. Prezența semnelor distinctive face candidatul plauzibil și eligibil.

Dar oare nu este posibil să apară un personaj cu o carismă irezistibilă, chiar și pentru membrii partidului său? Nu cred. Am observat că cel mai sănătos mecanism de apărare împotriva elitelor funcționează în marile partide: am putea să-l numim ostracizare în avans.

V-ați întrebat vreodată de ce liderii celui mai mare partid politic românesc nu se mai pot întoarce la vîr după o debarcare? Experiența lor politică nu are nicio valoare pentru foștii colegi. Probabil, contează doar că din perioadele în care au condus partidul, ceilalți au rămas cu memorialul defectelor și al suspiciunilor, mai mult sau mai puțin legitim.

Ajută la ceva dacă am inventa un sistem mai bun de filtrare a competențelor politicianilor? Am putea inventa un "cod de adulțețe" care să ne protejeze cumva de impetuozitatea timpă? Ar putea stabili cercetătorii cînd și dacă ar putea ajunge cineva la maturitate? Se poate descoperi o abilitate structurală în a conduce marile mulțimi? Cred că am dat exemple suficiente de întrebări inutile și că ați înțeles că e probabil să nu se întîmple nimic la alegerile care se apropie.

De ce mi-am amintit tocmai acum de omul complet adult? Nu din cauza alegerilor. Generația mea mi se pare anesteziată de viața liniștită pe care i-a oferit-o șansa. Din 1944 și pînă astăzi, nu am cunoscut războaie sau catastrofe umanitare. În acest timp, am schimbat innuri și constituții. Simt totuși că vom începe să trăim o epocă cu adevărat interesantă și că liniștea noastră s-ar putea să-și fi găsit sfîrșitul. Etosul liberal din secolul XX pe care îl protejau intelectuali ca Reinhold Niebuhr, Raymond Aron, Albert Camus, sau Isaiah Berlin a devenit astăzi prea puțin vizibil. Însă ceea ce mi se pare mai grav, este pericolul deja prezent. Se pare că nu vom reuși, cum spunea cineva, "să combatem intoleranța mișcărilor iliberale fără să devenim, la rîndul nostru, nemiloși și iliberali".

Nu mă deranjează, sau, mai bine zis, nu mă îngrijorează nici aerul semidoct din partide, nici pozițiile sociale uimitoare în care sînt plasați plagiatorii și formatorii de plagiatori. Mă îngrijorează în schimb modul în care privim relațiile internaționale și ușurința cu care realizăm consensul uneori stupid, modul în care ne privim trecutul, mai ales miturile. Admit că miturile au un anumit rol și funcții respectabile. Dar ceea ce este bun pentru educația copiilor nu ar trebui menținut dincolo de ceea ce este necesar.

Neînțelegînd lumea care există, ne legăm speranțele de lucruri care nu se vor întîmpla în viitor. Pentru mine, esența unei povești pentru copii se află în versul lui Wallace Stevens: *El nu va călări niciodată calul negru pe care ea îl descrie*.

E greu să te sustragi poveștilor cu final coerent într-o lume anarhică și inerent incoerentă și, pe alocuri, înfricoșătoare. Cea mai solidă iluzie populară este aceea că liderii noștri știu mai multe decît noi și că sînt mai informați decît noi. Astăzi e imposibil tehnic, în termeni financiari sau în termeni de resurse umane să ajungi la majoritatea informațiilor necesare pentru o decizie corectă despre viitor. Cu alte cuvinte, este imposibil ca un stat să posede toate informațiile necesare, bine fixate și verificate. Slăbiciunile recente manifestate de cele mai repute servicii de *intelligence*, cum le place să-și spună, de exemplu, CIA, Mossad sau respectabilele servicii britanice, cred că sînt suficient de ilustrative. Fie au ratat informații esențiale care ar fi prevenit catastrofe, fie transmit platitudini care de abia îi pot manipula pe ziaristii noștri, persoane la care numai lipsa cunoștințelor primare în relații internaționale egalează lipsa complexelor.

Instituțiile sînt importante. Se pare însă că trăim în epoca în care există momente în care nu poți lua lumină de la instituții și trebuie să cauți lumina în altă parte. Ultima întrebare: mai bine încercăm să construim elite veritabile sau mai bine să repudiem, în continuare, elitele care apar spontan?

Marele Hotel Abis

Vladimir
TISMĂNEANU

Sunt un intelectual american de origine evreu român. Am dublă cetățenie, americană și română, dar un singur pașaport, cel american. A fost una din surprizele mele când am ajuns aici să aflu că americanii nu au "buletin de identitate". Am învățat să conduc pentru că aveam nevoie de un act de identitate. Mama mea este înmormântată la Haifa. Sora mea, Vicky, la Ierusalim. Tatăl meu la Cimitirul Sfânta Vineri din București. Sora mea Rodica, născută la Moscova în aprilie 1944, trăiește la Haifa. Fratele tatălui meu, Abram Tisminețki, a murit ars de viu la Odesa împreună cu soția și doi copii. Aș fi putut fi vărul lor. Soția mea este catolică americană de origine cehă și poloneză. Fiul nostru, născut la Washington în august 1995, se numește Adam. După primul om și după un mare luptător antitotalitar.

Metaforic vorbind, dacă am o religie, aceasta este aceea a drepturilor omului. Mă revoltă umilirea semenilor mei. Mă revoltă tot ceea ce mă și ne înjosește. În această ultimă săptămână am reflectat intens la masacrul organizat cu morbid sânge rece de Hamas. Nu poate exista nicio "scuză" pentru ceea ce este incontestabil și îndubitabil Răul Radical. Va intra în istorie drept primul pogrom al secolului XXI. Un mega pogrom. În raport cu acest carnagiu, o spun cât pot de apăsător, nu există niciun "pe de altă parte". Nu știu, de fapt, nimeni nu știe, ce va urma. Drepturile umane sunt universale. Palestinienii și israelienii au în egală măsură dreptul la viață și fericire. Doar ei sunt cei care pot decide ce se va întâmpla mai departe. Știu ce înseamnă condiția de refugiat. Am trăit-o. Am tot mai mult impresia ca trăiesc într-o cameră închisă la Marele Hotel Abis...

Uciagașii lași: Au omorât fără să clipească sute de civili. Refuz să utilizez comparații dezumanizante. Acțiunea genocidară din 7 octombrie a fost metodic planificată. 199 de ostateci înseamnă 199 de vieți omenesti ce pot fi curmate în orice moment. Nu este o luptă, ci un masacru. Suntem nenumărați cei care îl privim cu groază. Ce ne dă dreptul la speranță? Au existat cândva acele clipe pe care Stefan Zweig le-a numit astrale. Trăim acum clipe abisale. Și totuși, *contre tout espoir*, mă abțin să sper...

Pe ce mizează teroriștii? Pe nepăsarea noastră. Pe lipsa noastră de empatie. Pe vlăguirea simțului nostru moral. Pe refuzul de a distinge civilizația de barbarie, imperativul responsabilității de fanatismul asasin.

Cultul violenței oarbe naște monștri. Nu există niciun scop care să justifice suspendarea judecății autonome și recursul la teroare. Pogromul este pogrom, nu „luptă de eliberare națională”. În aceste zile am înțeles că "Never Again!" nu este ceva garantat. Că dreptul la viață al unui grup uman poate fi din nou contestat. Că neglijențele infatuante ale unor guvernanti sunt cinic exploatate de către

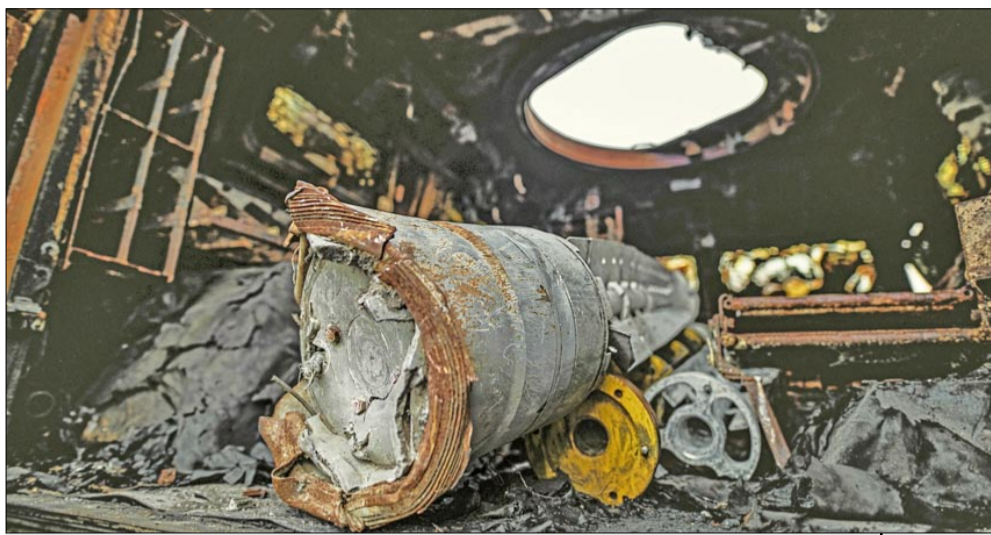
inginerii omorurilor în masă. Am înțeles că există personaje și chiar grupuri care compară tunelele Hamas din Gaza cu tunelele rezistenței ale Ghetoului din Varșovia. Am înțeles, cu dezgustată stupeoare, că pentru unii Hamas ar purta o "luptă anticolonialistă" și că în această bătălie sunt permise "orice mijloace". Lucrarea Diavolului este una care șterge, prin minimalizare și falsificare, distincția dintre Bine și Rău. În eprubetele laboratorului său sunt stocate substanțe preparate pentru năruirea Rațiunii și a inteligenței morale. Unii se îndrăcesc consumându-le cu perversă candoare și perfidă voluptate.

Cu cât minciuna este mai neobrăzată, mai absurdă, mai delirantă, cu atât prinde mai bine la cei care o așteaptă. Au știut-o Hitler și Stalin, o știu "militanții", adică teroriștii Hamas. Așa se inventează și ispășitori pentru imaginare omurii rituale.

Un profesor de științe politice, ba chiar decan la SNSPA, reputat (sic!) analist, comentator, *influencer* etc afirmă fără ezitare și fără urmă de jenă pozițiile anti-israeliene legate de explozia din curtea spitalului anglican din Gaza. De fapt, ca să nu ne mai ascundem după deget, antisemite. Profesorul "este convins", nu are dubii, găsește sensurile ascunse în această tragedie, vede nevăzutul și aude inaudibilul. Dreptul la opinie este incontestabil și inalienabil. Dreptul la a disemina înșelătorii propagandistice folosindu-ți autoritatea academică este ceva mai problematic. „Sunt convins că e vorba de o lovitură a armatei israeliene (IDF). S-ar putea ca informațiile primite, în funcție de care s-a ghidat această lovitură, să fi fost special pentru a induce în eroare. Dar aici e o problemă a contrainformațiilor militare israeliene. În orice caz, situația s-a schimbat în mod radical. Din seara aceasta, situația s-a schimbat. Nu cred că Hamasul ar fi putut să săvârșescă un asemenea act, chiar dacă este o organizație teroristă.”

Îi sugerez profesorului să se informeze înainte de a credita versiunea Hamas.

Nu există un crater la spitalul din Gaza. Au uitat să-l sape. Ori există, dar nu unul pe măsura presupusei lovituri israeliene. Și nu înăuntrul spitalului, ci în parkingul din curte. *Corpus delicti*, fragmente din rachetă, lipsește. Viteza cu care Hamas a lansat acuzația în absența unei investigații vorbește despre orice altceva decât despre dorința de aflare a adevărului. Frontul planetar al susținerii terorismului nu are nevoie de probe factuale. Când vorbesc ayatollahii, experții să tacă! Stânga radicală se îmbrățișează obscen cu fundamentalismul teocratic în numele unui furibund "anti-imperialism". Adevărul nu a fost niciodată respectat de regimurile și mișcărilor totalitare. Pseudo-logica fanaticului neagă însăși posibilitatea accederii la adevăr. Dacă partidul decide că 2 plus 2 fac 5, militantul acționează în consecință, convins că îndeplinește o misiune sacră. Apasă pe trăgaci, aruncă bomba, omoară. Este soldatul entuziast al Cauzei. Mancurtizat. Decerebrat. Rinocerizat. Îndobitocit.

„Bula” cu prieteni

15

Mădălin BUNOIU

„Viața” în „bulele” social-media devine tot mai complexă, cu bunele și relele sale, cu avantajele și dezavantajele ei, dar și cu surprizele pe care le aduce, mai plăcute sau mai puțin plăcute. Viața în „bula” ta este adesea legată de starea de confort – dacă ți-ai validat „prietenii” printr-un algoritm propriu, intern, plecând de la elemente precum: cunoști persoana respectivă, ai avut relații personale sau profesionale, ai constatat că provine dintr-un mediu socio-profesional similar cu al tău, are „prieteni” comuni cu care rezonezi din punct de vedere intelectual și moral. Iată suficiente argumente prin care validezi o astfel de persoană în „bula” ta. Ce se întâmplă acolo, în cercul de „prieteni”, este cel mai adesea validarea unor puncte de vedere și a unui mod de viață.

Tot adesea, dacă cineva vine în contradicție cu tine și nivelul de argumentare îți depășește așteptările, ai posibilitatea de a face curățenie în proximitatea ta. Nu intru aici în detalii de tip troli, conturi false sau altele asemenea. Privesc lucrurile doar din perspectiva unui om normal, care utilizează rețelele social-media în mod rezonabil și responsabil, nu agreez categoria celor disperați după „prieteni” și urmăritori (cel mai adesea politicieni), interesați în a comunica într-un singur sens, care șterg comentarii critice (unele dintre ele șterse pe bună dreptate). Un risc semnificativ al unei astfel de „vieți” este ca ea să sfârșească în izolare. Chiar dacă numărul de „prieteni” și cunoștințe este unul impresionant, atingând mii de persoane (specialiștii spun că o persoană normală nu poate să știe / cunoască la un moment dat mai mult de 1000 de persoane pentru care să-și reamintească un minim detaliu – nume, prenume, amintiri comune etc.), acest fenomen de izolare este unul cât se poate de real.

Izolarea trebuie privită în primul rând din punct de vedere intelectual și relațional – ne validăm opiniile și îi dezavuiam / disprețuim pe cei care nu sunt convergenți cu opiniile și abordările noastre. Dialogul, chiar disputa, argumentarea, dezbateră civilizată sunt doar o himeră, ele apar punctual și dispar așa cum au apărut.

Ce se întâmplă însă dincolo de „bula” proprie? O să încerc să demonstrez starea de izolare prin câteva exemple. În „bula” mea toată lumea, sau aproape toată lumea, știe cine este Dumitru Prunariu – primul, și singurul cosmonaut român, primul și singurul român care a zburat în spațiul cosmic, diplomat, promotor al științei, un personaj complet. Mare mi-a fost surpriza să constat că dincolo de „bula” mea, într-un mediu cu peste 30 de tineri trecuți de 20 de ani, absolvenți de bacalaureat cu medii bune, niciunul dintre ei nu auzise de Dumitru Prunariu. Sigur, și el, și alte personalități sunt „la un click distanță”, dar ea, cultura generală, cunoașterea minimală în domeniul științei, ele unde sunt?

Noi, reprezentanții generațiilor de „decreței” (ironizați, la un moment dat, de o imberbă reprezentantă a tineretului PNL, ajunsă vizibilă și vocală prin calitățile de fiică și protejată a unor politrucii de același nivel) reușim bine această mixtură între cultura generală tradițională (cu trimiteri la literatura națională și universală, la istorie și geografie, la filozofie și teologie, la matematică, fizică și chimie, la cultură, artă și sport) și selectarea informației de pe platformele online. Având șansa (dar și neșansa) de a fi trăit între mai multe lumi, cea comunist-totalitară de dinainte de 1990, cea a democrației de cumetrie a anilor '90, dar și a unei democrații mai avansate în zilele noastre, putem privi cu indulgență la ușurința cu care generațiile mai tinere se raportează la elemente de context pe care noi le considerăm importante.

În filmul *Libertate*, Tudor Giurgiu creează la rândul său un fel de „bulă”, cea a bazinului din Sibiu unde au fost reținuți pentru mai multe zile un număr important de angajați ai poliției (miliției la acel moment), ai securității, ai nomenclaturii comuniste dar și oameni simpli, de pe stradă, ajunși paradoxal, și chiar hilar, alături de ceilalți. Filmul, de un realism crud, ce accentuează și mai mult confuzia acelor zile, m-a dus cu gândul la o altă peliculă, *Underground*, a lui Emir Kusturica. În ambele situații, una reală, alta imaginată, absurdul devine atât de natural încât începem să înțelegem de ce, în ciuda exemplelor istorice, regimurile totalitare apar și dispar periodic. La proiecția filmului *Libertate*, în proaspăt renovata sală a cinematografului Timiș din Timișoara, peste două treimi din public erau tineri născuți după 1989. Am făcut un exercițiu de imaginație, punându-mă în mintea acestor tineri și privind din această perspectivă istoria acelor vremuri. Rezultatul n-a fost cel scontat.

E greu să conștientizezi furia îndreptată înspre nomenclaturii a celor care cu greu aveau acces la alimentele de bază, e greu de înțeles (chiar și de către Vasile Popovici, profesor universitar, intelectual important al generației sale, participant activ la revoluția de la Timișoara și care a făcut această remarcă la finalul filmului, la dialogul cu regizorul Tudor Giurgiu și actorii din film) furia tatălui asupra unui om care venise înspre el cu cele mai bune intenții. Întrebarea pe care ne-o punem este cum reușim să integrăm aceste aspecte în conștiința și trăirile tinerilor. Iar la acest moment, soluția ce-mi vine în minte este intersecția „bulelor”. Activitățile de tip conferințe, cursuri, discipline, expuneri, nu sunt suficiente. Ele par că aparțin altor lumi, altui public, altor „bule”. Această intersecție presupune schimbul de roluri, presupune timp petrecut împreună, presupune încredere reciprocă. Generațiile au fost întotdeauna dihotomice, nimeni și nimic nu va schimba asta. Ceea ce putem însă influența este modul în care ne raportăm la nevoile, dorințele și pasiunile celorlalți și maniera în care le integrăm unele cu celelalte.

La dolce vita siciliana (2)

Cristina CHEVEREȘAN

1 august trebuie să te prindă la mare: mi-o repet în fiecare miez de iarnă, când concediul de vară-mi pare la depărtare de ani-lumină. Pe cât posibil, mă țin de cuvânt. Iată-ne străbătând în zori de zi o Via Maqueda pustie, somnolentă după animația nocturnă din Palermo, observând din mers, cu coada ochiului, vitrinele magazinelor încă închise din zona pietonală ce după-amiezile se umple de voie bună, sacose colorate și pălăvrageală zgomotoasă, și pătrunzând în vasta Piazza Ruggero Settimo. Pe dreapta, cel de al doilea teatru important al capitalei siciliene, Politeama Garibaldi, cămin al filarmonicii locale. Îl recunosc din poze. În

dezvoltată în jurul arterei largi, de promenadă, cu insule pietonale centrale, de verdeață și relaxare, are un aer complet diferit față de pitorescul peștriț al Centro Storico-Kalsa. Brandurile internaționale de lux se amestecă cu sedii de firme și furnizori de delicatose, arhitectura Art Nouveau, bine întreținută, adaugă clasă (atât din punct de vedere estetic, cât și, cel mai probabil, al statutului celor ce-și permit costurile).

Liniștită, curată, aranjată, vecinătatea dă un sentiment de siguranță: dincolo de agitația și mirosul cailor tipice centrului vechi, lipsește, parcă, șarmul fără pretenții pe care am învățat să-l apreciem aici. A nu se idealiza: despre notițiile gramezi de gunoaie, lipsa indicatoarelor stradale, precaritatea altor areale, doar ușor ex-centric, ce ne vor face să ratăm

și scăunele pliante, printre clanuri siciliene inofensive, la taifas. Suntem pe porțiunea de plajă publică a fostului sat de pescari, aproape de o piațetă înconjurată de terasele îmbietoare ale *trattori*-ilor unde, conform dictonului "fiecare lucru e cel mai gustos la el acasă", voi încerca unul dintre deliciile incontestabile ale zonei: *spaghetti* cu arici de mare. Nici nu știam că se poate prepara așa ceva!

În afara turnului de veghe de secol XV, care ne păzește scalda, în centrul semilunii aurii a golfului se înalță, gălbui, celebrul *Kursaal a Mare*. Pavilion de tratament balnear inaugurat la începutul secolului XX, în stil Art Nouveau (unul dintre favoritele zonei), îmi amintește atât de fosta glorie a băilor imperiale de tip Karlsbad sau chiar Herculane, cât și de aspectul de palat al plăcerilor estivale al Cazinoului din Constanța, cu care e, de altfel, contemporan. Nimic mai plăcut decât o plimbare cu briza în plete și privirile furate de ambarcațiunile ancorate la chei - par gata de o tură de aerosoli și libertate -, cu o porție de *gelato* în mână și noi idei de petrecere a după-amiezii.

Mai lung și mai aglomerat, drumul înapoi spre apartamentul nostru de casă veche, atent renovat și răcoros în spatele obloanelor atotprezente: de astăzi, luna concediilor a început oficial. Descărcăm echipamentul de plajă, întindem costumele de baie la uscat, la concurență cu frânghiile încărcate ce traversează ulicioara din buricul târgului. Nici urmă de mare hotel prin zona-furnicar de etnii și costume locale. Ici-colo, câte un *B&B* sau *Airbnb*, de unde ieși direct printre jucătorii de table ce-ți fac cu mâna din intrânduri și bătrâneii încântați să-ți vadă harta: "De unde ești? Îți place la noi? Ai văzut ce biserică frumoasă e la colț? Trebuie să mergi!"

După o privire rapidă pe orarele estivale, decidem să sfidăm accesul de comoditate și să aprofundăm itinerațiul arabo-normand. Altfel, riscăm să pierdem vizita la Palazzo dei Normanni: mâine rămâne închis. Se pot și face rezervări online, locurile fiind limitate pe paliere orare, dar ceasurile sunt lente în arșița din Palermo. Ne prezentăm la gheretele din lemn și sticlă pentru a ne face triumfală intrare în fortăreața cu o lungă și complicată istorie a influențelor și interferențelor culturale: se prea poate ca înaintea Palatului Emiratelor, ridicat aici de arabi în secolul IX, pe locul său să se fi aflat fortificații romane.

La umbra zidurilor masive, turul răcoros ne înviează. Aflăm o mulțime de lucruri despre succesiunea de conducători ai Siciliei, mărirea și decăderea fortăreței, dar și refacerea din secolul XVII, în stilul sobru și impunător al clădirilor actuale de lângă Porta Nuova. Grădini, curți interioare, înșiruire de săli maiestuoase și un adevărat labirint de coridoare care, pare-se, vor fi fost descoperite în timpul restaurărilor drept părți secrete ale structurilor inițiale, făcând legătura între aripi: niciun pericol de plictiseală, timpul zboară.

Ca și acum câteva luni, în Andaluzia, mă intrigă intersecția lumilor, suprapunerea continentelor ce-și preling contururile unul într-altul, pătrunzându-se de artă, imagine, creativitate artizanal-decorativă și un spirit ce nu ține cont de frontiere ori proprietăți politice, administrative și, nu arareori, mai degrabă artificial delimitate. Sincretismul civilizațional al Europei extrem-vestice cu fragmente consistente de cultură bi-

zantină și islamică e documentat *sur vif*, în trupul și sufletul monumentelor căroro UNESCO le-a recunoscut valoarea universală, drept ansamblu unic.

Oricât de desăvârșite, picturile, sculpturile, mobilierul, tapiseriile ori frescele răspândite prin încăperi, încadrate de zugrăveli în tonuri adânci, ce le pun în valoare, se înscriu de acum în rutina fermecată a castelelor-muzeu, fără de care nu-mi mai imaginez o asemenea "vacanță". Ce mă hipnotizează - previzibil, recunosc - e Capela Palatină, inițial lăcaș de rugăciune regal privat: datează din 1130 și stă, deci, măturie splendorii și generozității incintei de aproape un mileniu.

Marmura policromă îmbracă trepte, coloane, balustrade, portcuri, iar mozaicurile grupate în cicluri de povestiri din Vechiul și Noul Testament par mai viucolorate sub arcadele și bolțile poleite în aur, de unde figurile sfinților te privesc senin, urcând, rânduri-rânduri, până la cerul ocupat de ingerii și evangheliștii adunați în jurul chipului lui Christos Pantocrator. Minuțiozitatea detaliilor din elementele decorative surprinde impresionant atenția infinitezimală a meșteșugarilor arabi ce vor fi îmbrăcat pereții în motivele vegetale și animale care completează acest tip de paradis aparte.

Nu-mi pot dezlipi ochii de tavanul-fagure, unde lemnul sculptat ia locul pietrelor sau metalelor prețioase, iar privirile alunecă de-a lungul stalactitelor și tipic islamicelor *muqarnas*. Ecouri persane se resimt în această zonă periferică a lumii arabe. Aflu ulterior, dintr-un ghid, că doar anumite școli artistice permiteau includerea reprezentărilor umane în lucrări de acest gen. Mă bucur ca un copil uimit de noutate și de bogăția explicațiilor, îmi alcătuiesc noi trasee mentale ale frumuseții. Înapoi în castel, alături Sala di Ruggiero acestui *highlight* al descoperirilor: opulența orientală îmbracă aici scene laice, de vânatoare, privitorul trezindu-se înconjurat de un întreg bestiar mitologic fantastic.

Îmbătă de surprize, ies din Palatul ce pare, altfel, auster, pe covorul roșu (cum altfel?). Insist să ne dezmeticim o vreme în grădina cu palmieri și cactușii "de Barbarie", ale căror fructe ezită între pară și smochină, semințele dând prețiosul ulei folosit în cosmetice menite să întrețină tinerețea fără de bătrânețe. Arbori seculari îmbrățișează alea pe care se întâlnesc rițe, trăsuri ample și biciclete de viteză, ca într-un tablou în sepia, ce alături farmecul interioarelor modernității strunite a exteriorului cosmopolit. Mici antreprenori locali încearcă să ne tenteze cu o cursă rapidă până la Monreale: ne păstrăm energia pentru un drum pe cont și în ritm propriu.

Deși alegem să nu mai urcăm pe fabuloasele terase traversate cu ani în urmă, aducem totuși un omagiu inimii de dantelă crenelată a urbei: Catedrala ce rezonează stilistic și structural cu teritoriul de abia lăsat în urmă. Una dintre cele mai frumoase opere arhitectonice ecleziastice ce-mi stăruie în amintire, nu încetează să mă încante cu eleganța-i sofisticată, aproape histrionică, de mare împărăteasă a spiritului. Ca pe vremurile periplului venețian, mă întreb dacă, locuind aici, m-aș mai umple de maiestruozitatea misterioasă a locului. Încă nu am răspuns.

Pe "corso" (Via Vittorio Emanuele, în cazul nostru), măsuțele colorate au început să coboare de pe trotuar pe

lumina dimineții, intrarea monumentală în formă de arc de triumf, cu statui și cai înaripați în vârf, se decupează pe cerul albastru-clar.

La întoarcere, vom da ocol clădirii semicirculare, cu două etaje de coloane suprapuse, pentru a o studia mai îndeaproape: e luna de vacanțe a zonei mediteraneene (da, marea de aici e Tireniană!), știm că nu ne putem aștepta la evenimente organizate. Pe sub arcade, pe lângă intrările laterale, către grădina mai ferită din spate, abundă urmele vieții celor ce se adăpostesc pe străzi. Pături, rucsaci, culcușuri pentru animale de companie, recipiente ce-și așteaptă volatilul conținut de monede sau alimente, la doar câțiva pași de marile bulevarde comerciale. Sicilia contrastelor nu se dezmente nicicând!

Cu atât mai acută devine percepția odată intrate pe Via della Libertà. Pe când mă informam despre cartierele recomandate ca bază de explorare pentru vizitatori, Politeama-Liberta se afla mereu în topul opțiunilor: zonă rezidențială, garnisită cu buticuri și localuri de lux,

lucruri importante de pe lista personală (precum Castelul Zita ori Cripta Capucinilor), poate altădată. Să revenim: spre mare!

Ce ne-a împins dis-de-dimineață în afara zonei de confort unde se aglomerează cam tot ce s-ar putea califica drept "atracție"? Evident, chemarea plajei. Palermo nu are una proprie, dar se califică Mondello ca atare: la doar zece kilometri de centrul palermitan, suburbia-orășel de coastă, cu golf nisipos, înconjurat de promontoriile stâncoase ale Monte Gallo și Monte Pellegrino, adună localnici și turiști dornici de exercițiu și zbenguială. Nici nu e de mirare: dacă știi ce faci (uneori e o provocare), se ajunge ușor. În autobuzul local se întâlnesc puști în vacanță, doamne venerabile, vânzătorii ambulanți echipați cu saci de suvenir și tăvi de gustări. Valul de străini se va revârsa, probabil, spre prânz; mulți oaspeți în concediu visează încă în aburii dimineții sau ai primului *espresso*.

Până se mobilizează, ne luăm nestingerite porția de înot și vitamine esențiale pe plaja punctată de umbreluțe colorate

carosabil, tarabele cu cărți și antichități aranjează un mic iarmaroc *ad-hoc*, suvenirele în dialect sicilian atrag zâmbetele trecătorilor. Face furori termenul chintesențial al filosofiei de viață locale, un soi de *laissez faire et laissez passer* al traiului fără griji dus până la perfecțiune: "futtitinni"! Din cauza programului public la fel de lejer precum filosofia, nu mai avem când intra la Memorialul *No Mafia* (despre rănilor orașului am citit destule, iar pancarte, însemne, *graffitti*-uri ce amintesc de partea întunecată din spatele nonșalanței predicată nu lipsesc din arhitectura urbană eclectică). Profităm de inserarea arămie pentru a înainta pe sub fațade nu arareori decrepite, cu aspectul contrazis de plăcuțe ce anunță Palazzi de neghicit în interior, până în La Cala, feritul golf de agrement al metropolei, odinioară nod al traficului maritim și comercial din regiune.

Dacă apele-i primitoare au fost demult depășite de cerințele rutelor internaționale, cel mai mare port al insulei mutându-se și extinzându-se spre nord, cu tot cu docuri, depozite, căi de rulaș, spații de ancorare pentru vase de mari dimensiuni (un monstru de croazieră puflăie chiar acut tacticos, la orizontul devenit vinețiu), zona rezervată școlilor de navigație și ambarcațiunilor private oferă o oază de liniște, cu promenada-i străjuită de Santa Maria della Catena. Discreta biserică în stil gotic catalan are trei intrări la capătul unui șir de trepte închis, la fapt de seară, cu un garduleț ce nu-i împiedică pe oamenii străzii să campeze, recunoscători pentru binefacerile sezonului blând.

Cartierul mustește de galerii alternative și oportunități de degustare dintre cele mai diverse. Ne împiedicăm aproape de măsuțele pe care apar, ca prin farmec, platouri de te-miri-ce *antipasti* și pahare înalte de *spritz*: cvartal bonom și *bon-viveur*, dar lipsit de nebulina veselă din *al-Khalișa* (denumirea arabă a districtului istoric, "cel ales". Am uitat oare să menționez tăblițele în multiple limbi și alfabet de la fiecare colț, ce răspândesc în aer încă un pic de vrajă a armoniei la care vor fi visat și visează încă nații și seminții luminate)?

După odihna ce ține cont mai puțin de larva jovială de cartier decât de pașii numărați de aplicațiile în stare de șoc ("mai tot anul nu te ridică de la birou, ce se întâmplă, te-a răpit cineva?!"), dimineața ne urmăm gândul: revenim pe urmele din ajun la ore destul de fragede pentru concediu, către Piazza Indipendenza. Citisem multe despre haosul traficului din Palermo, despre inutilitatea completă a busurilor pentru turiști și imposibilitatea de coordonare. Nu e chiar așa pentru cei care au răbdare să se pregătească în prealabil. Da, am umblat pe străzi pustii și neidentificate corect, în căutarea unor locuri pe care încă regret că nu le-am adăugat la colecția de amintiri personale.

Totuși, m-aș fi putut documenta ceva mai bine (o află chiar înaintea plecării, când deschid întâmplător harta generoasă, cu indicații ample, strategic plasată de proprietară în vasul de ceramică de la intrare). Da, m-am rătăcit printr-o piață de antichități egal fascinantă și înspăimântătoare, unde n-am știut sigur ce tipuri de surprize aș mai putea avea. Dar oare ar fi fost orașul același, el însuși, fără aventuri, până la urmă, inofensive?

Pentru călătorul obișnuit cu ideea unui *hub* bine organizat al traficului urban, de unde pleacă, de preferință, atât trenuri, cât și autobuze sau autocare, nici

Sicilia, nici Palermo nu sunt locuri ideale. O vom descoperi la aproape fiecare deplasare, culminând cu autogara din Catania, unde un polițist exasperat comunică oricărui (pe drept) debusolat că nu se ocupă de un ghișeu de informații. Nici el, nici altcineva, de altfel. Totuși, pentru cel ce scotocește *site*-uri, *info point*-uri, *blog*-uri de călătorie, e clar: vrei să ajungi în împrejurimi, se poate, dar fiecare mijloc de transport pornește de altundeva. Răbdare.

Cu ea înarmate, pornim să cucerim și ultima redută propusă: Monreale, "città di antica ed affermata tradizione della ceramica", capitală a artei ce pictează în tonuri vii fiecare stradă a insulei. Oraș al ceramicii și mozaicului: așa ni se prezintă încă de pe placa din stația de autobuz, la poalele colinei Monte Caputo, pe care o urcăm spre piața centrală. Am venit pentru celebra catedrală, de acolo începem.

Acum mai bine de cincisprezece ani, am cunoscut Sicilia în trecere, într-un tur menit să îmi inspire dorința de aprofundare, prin Croația-Sicilia-Malta-Corfu. Într-unele am revenit, în altele plănuiesc să o fac. E motivul pentru care, de această dată, nu "bifez" Etna ori Valea Templelor, preferând un itinerar cu mai multe opriri destul de consistente pentru o apropiere mai substanțială. De suflet se dovedește și întâlnirea de azi: dacă la Palermo am renunțat la lumea suspendată de pe acoperișurile Catedralei, explorată deja, aici facem turul complet - și pe bună dreptate. Tot parte a itinerariului monumental arabo-normand identificat de UNESCO, edificiul monrealez s-a construit la ordinul regelui normand William al II-lea, inspirat probabil de realizările lui Ruggero II, predecesor și rege al Siciliei și Africii, ctitor al Capelei Palatine și Catedralei din Cefalu.

După ocupația arabă din Palermo, episcopia fusese nevoită să se mute în afara orașului. De aici, din dealurile ce mărginesc rodnică vale Conca d'Oro, se dezvoltă influența și atractivitatea noului ei sediu, rezultat în urma unor restructurări prea complicate pentru a le putea urmări toate meandrele odată cu vizita. Rămân pentru lecturi ulterioare.

Elementele de specificitate le cunosc deja, deși tavanul de lemn încrustat are mai degrabă un design geometric, cu unghiuri și linii drepte, decât abundența florală, unduitoare, ce m-a frapat la Palazzo Reale și e susținut de o structură de bărne transversale ce formează o înșiruire de triunghiuri sclipitoare în foia lor de aur. Nu există o cupolă, ci două turnuri rectangulare, după tipicul normand, iar mozaicurile și colonadele marmorate și-ar putea lua o zi pentru descifrare. Sobrietatea lor complexă și reținută în același timp e contracarată de Capela Crucifixului, opera barocă a unui arhitect ieziuit, unde volutele, rotunjimile, figurinele sculptate în falduri, profunzimi și cute dau senzația unei proiecții 4D: pe pereții de un albastru profund se decupează un întreg univers uman, animal, floral, ce te încastrează și pe tine, instantaneu, odată ce pășești în spațiul deopotrivă clausturant și magnetic. Pentru o gură de aer și revenirea la realitate, terasele și curțile monahale își intră în drepturi.

Panorama asupra văii și a capitalei întinse la marginea mării ar merita în sine drumul: sunt sigură că aici sus, cu mintea limpede și pieptul plin de zare, se vor fi luat decizii ce vor fi schimbat cursul istoriei. Dacă nu al celei mari, măcar al nenumăratelor istorii personale ce tin-

dem să uităm că gravitează în jurul polilor evidenți ai credinței și culturii. Muzeul diocesan păstrează mărturii diverse ale îndelungatei deveniri, dar colecțiile-i elegant montate pălesc în fața splendorii naturii ce aureolează așezământul. Coridoare înguste și creneluri îndrăznețe, punți la marginea olanelor de ceramică arsă (firește!), clopote ce țin sub control sonor pasarele: câte drame se vor fi topit în tăcerea confidențială a locului de reculegere.

Vechea bibliotecă cu tomuri seculare o străbat în trecerea spre grădinile ce

cremos, își îndeplinește cu succes dublul rol pentru doi muncitori ce traversează grăbit din clădirea de vis-à-vis: se răcoresc și se hrănesc în același timp. Coborâm spre stația de autobuz pe șoseaua de coastă: o ultimă surpriză. Pe drumul săpat direct în buza muntelui, o serie de bănci grijuliu amplasate îți permit să petreci clipe sau ore privind, dintr-o zare în alta, panorama maiestuoasă ce se deschide și din înaltul catedralei.

După scurta călătorie de întoarcere, derulăm în sens invers imaginile adunate deopotrivă pe cameră și în aparatul de

strălucesc și ele printre coloanele pe două rânduri (228 de perechi, spune ghidul), cu intarsii de os, sidef, lavă, mozaic, lemn și metale prețioase. Pare că fiecare are alt model și altă tehnică de realizare: valuri, zig-zag-uri, înflorituri - o cascadă a creativității, fără autori cunoscuți, dar cu posteritatea asigurată.

Deși se spune că la Monreale vîi doar pentru Catedrală, un mic ocol mă convinge să las să mai treacă un autobuz și să mă bucur de ziua aproape perfectă. Cântă chiar și păsărelele, străzile pavate debordează de nuanțe proaspete, de la scaunele tavernelor pitite sub petice transversale de pânză, ce țin umbră locurilor prea însorite, până la stegulețele-curcubeu, de eternă sărbătoare, și nelipsite figurine de ceramică pe care aici ai țihna să le admiri în pace, fără fluxul perpetuu al mulțimii ce se scurge pe lângă tine.

Zi de piață stradală, întregul târg a ieșit să se salute și să decidă ce ar putea găti săptămâna asta. La un colț, o *gelateria* ne îmbie deodată nu doar cu arome aparte, ci și cu o altă specialitate a zonei: brișca cu înghețată. Gustarea siciliană, capriciu și curiozitate pentru noi, ce nu ne dăm în lături de la un sandviș dulce și

înregistrare al minții, minunându-ne de câte se pot acumula chiar și atunci când unele momente se ratează. Nu vrem să rămânem datoare: dacă am început la Vucciria, nu putem să nu trecem și prin Ballaro, piața cea mai veche, mare și haotică a orașului, loc al diversității și integrării... în aer liber. Fosta piață arabă, Suq Al-Balhara, e renumită pentru încrângătura-i de alei și încrâncenarea vânzătorilor de a atrage zgomotos atenția asupra mărfurilor din întreaga lume, de la produse proaspete și condimente la celebrele gustări stradale ce se revărsă pe tăvi și farfurii, prin borcane și cazane.

Ajungem târziu, freamătul s-a stins: vom recupera din plin la Catania. Poposim la un suc de rodii proaspăt stoarse și ne întrebăm în care sac vor fi intrat zilele la Palermo (pareau atât de multe). Din sala răcoroasă a gării unde pătrundem pentru întâia oară cumpăr bilete la trenul de mâine dimineață: Cefalu, aștept să mă surprinzi! În Piazza Pretoria, apusul înflăcărează statuile și îndulcește liniile palatelor implacabile: o mireasă (alta!) face pozele de care-și va aminti o viață, cu viitorul în față. Să ne fie calea mai departe măcar la fel de frumoasă precum visele ei din astă seară...

La dolce vita siciliana (2)

18

All that jazz

Alexandru POTCOAVĂ

Suntem în continuare pe Semenice. Unde, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, au fost colonizați pemii – veniți din Boemia cu femei, copii și tot calabalâcul. Unuia dintre satele înființate de ei în pustietatea montană, împădurită, a Banatului i-au dat numele de Wolfsberg. Muntele Lupilor. Cred că e clar de ce. În textul anterior v-am zis și că, după primii ani petrecuți acolo, mulți au vrut să fugă înapoi în Boemia, la sărăcia care-i pusese inițial pe drumuri sau chiar în America. S-or fi gândit că pe acel continent îndepărtat nu sunt atâția lupi ori că nu vor trăi atât de izolați și fără resurse ca în Australia Imperiului Habsburgic.

Căci asta era pe atunci Banatul: o zonă marginală, în care încă de pe vremea Mariei Tereza erau trimiși oameni sărmani, ce-și doreau o bucată de pământ a lor - fără să știe ce pământ îi așteaptă -, dar și tot soiul de nelegiuți de care Viena abia aștepta să scape. Iar jandarmii imperiali s-au asigurat că nădărnice nu face cale-ntoarsă și nu fuge spre alte zări, reținându-i acolo și pe unii și pe alții. Atunci, pemii s-au apucat să defrișeze pădurile, să facă mangal pentru cuptoarele din Reșița, să crească vite și napi pe terenul devenit pășune sau ogor și să se căsătorească între ei.

O sută de ani mai târziu, localitatea era deja parte a României Mari când, pe la 1930, cuiva de sus i-a venit ideea să o transforme într-un sat turistic model. Asta a însemnat că țărani și își deschidă gospodăriile pentru orășenii curioși să petreacă niște zile în mediul rural, să le ofere o cameră pregătită cu tot confortul, bucate tradiționale și experiențe de neuitat, gen muls vaca, spart lemne de foc, cosit fânului, băut la birt, adus acasă de nevastă cu roaba etc. Orice, mai puțin vânat de lupi, care între timp dispăruseră cu desăvârșire.

Probabil de asta și satul a fost rebotezat la un moment dat, din Wolfsberg devenind Gărâna. Un nume mult mai blând (și românesc), care înseamnă un loc unde s-a tăiat o pădure și au rămas numai butucii. Sinonim cu curătură, loc într-o pădure curățat de arbori, pentru a putea fi cultivat sau folosit ca pășune. De la sălbăticie la antropizare totală. Dacă e să o luăm așa, cam toate așezările din Carpați ar fi trebuit să se numească inițial Muntele Lupilor, iar azi să avem câteva mii de Gărâne în toată țara, cele mai multe apărute după '89.

Și totuși, până la încă un scurt timp după revoluție, numele Wolfsberg a continuat să coexiste, pentru că așa îi spuneau localnicii și unii dintre vizitatori. Și pentru că în fiecare dimineață pe porți ieșeau vacile care se adunau într-o turmă și mergeau cu un om la pășune, iar seara se întorceau și se opreau în fața casei lor, unde așteptau oricât, până deschidea stăpânul să le ia înăuntru. În acest timp, copiii satului - ai căror străbunici luptaseră în Primul Război Mondial în armata austro-ungară, iar bunicii lor, în Al Doilea, în cea română și Waffen SS (după înțelegerea dintre Hitler și Antonescu) - se jucau cu toată seriozitatea de-a nemții și rușii.

Strânși în Poiana Lupului, împărțiți nu știu pe ce criterii în două tabere, năvăleau unii peste alții, se atacau corp la corp sub ochii copiilor turiști, pe care îi ignorau complet. Și mai era moșul călare pe triciclu, care nu știu unde și pentru cine luptase, dar cât era ziua de lungă bătea ulițele strigând „gheforănăs!”. Bătrânul vindea înghețată făcută de el din fructe de pădure și gheață pisată, iar strigătul lui spart era suficient să pună pe pauză orice bătaie.

Dacă străbunicul meu Halle Rezső a fost în Wolfsberg prin anii '30 — scenă pe care o descriu în romanul *Viața și întoarcerea unui Halle* —, tot acolo am fost și eu cu ai mei în vacanțele de vară din '87, '88 și '91. Prima dată am stat în gazdă la o familie de pemii, unde la micul dejun primeam o cană de lapte adevărat — nu zeama pentru care la oraș ne puneam la coadă peste noapte. Iar la prânz și cină mâncam pe săturate, de fiecare dată altceva. În anii următori ne-am cazat la motel, vizavi de biserică. Nu știu de ce, poate ca să nu fie așa mare diferența față de meniul de acasă. Pentru că nu prea aveai ce alege. Dar puteai admira pereții, pictați cu scene cinegetice, cu lupi și câprioare, când îți se puneau sub nas mămăliga cu brânză și atât.

Abia după '91 Wolfsberg a devenit doar Gărâna. După ce majoritatea pemilor și-au vândut casele și grădinile pe câteva mii de mărci și, nemaifiind opriți de jandarmi și alte organe, au plecat în Germania. Sau în America. Iar timișorenii au umplut locul și i-au dat o nouă viață. De sat doar de vacanță, din care localnicii au dispărut cam cu totul, iar cei ce vor să revină - că nu s-au adaptat vieții de dincolo sau din nostalgie, să răscumpere casa strămoșilor - nu se mai pot atinge, la cât au crescut imobiliarele. Așa că vor trebui să se colonizeze altundeva. Sugestia mea: Lindenfeld. Se numește așa și acum. Deocamdată e un sat pustiu, dar parcă văd că în curând se va organiza ceva și acolo. Așa cum natura are oroare de vid, și timișorenii au nevoie să își umple golurile cu niște case de vară și festivaluri unde să mănânce un gulaș, să asculte muzică bună și să plouă.

Aer de Văliug

Viorel MARINEASA

Spuneam data trecută că satele Gărâna (Wolfsberg), Brebu-Nou (Weidenthal) și Lindenfeld au fost întemeiate în 1828 de coloniști veniți din Boemia. Cu trei decenii și jumătate înainte, în anul 1793, autoritățile de la Viena își dăduseră acordul ca 300 de familii din regiunea Salzkammergut să ia drumul Banatului. Cele mai multe au rămas la Reșița, unde furnalele funcționau încă din 1771, iar șaptezeci și una de familii au constituit o localitate nouă, Franzdorf („satul lui Franz”), după numele brigadierului silvic Franz Loidl, care fusese delegat să pună la cale această descindere. Adică Văliugul de astăzi.

În anii următori s-au construit drumuri care să lege satul de Gărâna și de Reșița. Crivaia, o așezare pendinte de Văliug, a primit 20 de familii de coloniști, dar aceștia nu erau toți din Austria, ci și cărbunari din Oltenia și din satele aflate în apropiere. Bogăția pădurilor, lemnul, ajungea la început, de pe Semenice la Reșița, cu plutele pe râul Bârzava și pe afluenții săi. Apoi, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, s-au pus în funcțiune funicularele.

Încă de-atunci, frumusețea locurilor a atras atenția vilegiaturistilor. Atins de multiple suferințe, Alexander Bonnaz, titular al Episcopiei romano-catolice de Cenad-Timișoara, și-a stabilit la Văliug un al doilea sediu, din pricină că „Timișoara se aseamăna, pe durata verii, cu un cuptor încins, căci zăpușeala din timpul zilei continua și noaptea, nefiind niciun curent de aer din cauza zidurilor cetății”. Egyed Jozsef, care i-a fost camerist în perioada 1871-1889, îi notează riguros, pentru viitorime, programul: „Dimineața, la ora șase, se trezea, apoi, tot la două zile, se bărbiera, după care urma micul dejun. Se așeza pe coridor, se ocupa de scrisori, prelua corespondența și citea presa până la amiază. După masă, se ocupa iarăși de presă până la ora patru. De la această oră, până la șase, ieșea cu trăsura. Când revenea, mânca lapte acru, apoi ședea mult timp afară la aer, până la ora opt, când se culca. Și cam așa și-a petrecut zilele de vară, în singurătate”.

Pe măsura trecerii vremii și a înaintării în boală, acest program s-a diminuat. Episcopul dormita ceasuri în șir pe o canapea sau pe un scaun cu rotile în gang sau în apropierea grajdului care-i făcea umbră. Așa l-a găsit moșul Butterbasl din Wolfsberg, care și-a apropiat buzele de obrazul prelatului parcă ațipit. Numai că acela s-a apucat să țipe: „Gehst du, alte Hax” („Cară-te, vrăjitor bătrân!”) (*apud* Varga Attila, *Chronica Aulae Episcopalis Timișoarensis*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2006). Oricum, un semn că între Văliug și Gărâna nu erau distanțe insurmontabile, fie că abordai șoseaua, fie că alegeai calea „de picior”.

Puțină lume știe că în Văliug s-au născut doi oameni de cultură care ieșeau din tipare. I-am cunoscut pe amândoi.

Dascăl de limba română în satul Șoșdea din județul Caraș-Severin, la începutul vacanței de vară a anului 1970 am fost convocat la Reșița pentru a participa la niște cursuri menite să formeze instructori de teatru pentru uz școlar. Acolo m-am împrietenit instantaneu cu Eugen Vancea, regizor la Teatrul de Stat și coordonator al acestui ciclu de instruire. Aveam ce discuta cu el, capul mi-era plin de Mrožek, de Rożewicz și de Andrzej Wajda, dar păstram și impresii proaspete din stagiunea teatrală bucureșteană 1968-1969, una de vis, la care avusesem acces deoarece făcusem armata pe-aproape, la Otopeni. Mai mult de-atât, m-am străduit să văd cam tot ce merita.

Ei, într-una din zile ne ia Vancea de la curs și ne duce la o întâlnire cu regizorul Petre Sava Băleanu, pe atunci șef al departamentului de teatru de la TVR. Acesta, născut la Văliug în 1929, venise să-și viziteze părinții după un lung periplu profesional prin Statele Unite ale Americii. Așa că ne putea povesti ce văzuse acolo și o făcea cu un entuziasm nereținut: „America nu-i o țară, nu-i un continent, ci e o altă lume.” A vorbit despre mișcările Off- și Off-off-Broadway, dar și despre rigorile spectacolelor de striptease, care nu-ți permit să te debarsezi și de ultimul accesoriu; a comparat imprezibilitatea unui meci de fotbal american cu acele reprezentații de teatru înrobite literei textului și a pledat pentru *Living Theatre*. Mulți l-au ascultat *bouche bée*, iar câțiva activiști prezenți la fața locului s-au întrebat dacă Băleanu nu i-a lăudat excesiv pe americani.

Atunci mai mergea, dar a venit anul 1971, când Ceaușescu a luat-o razna cu Tezele din iulie. Scârbit de o asemenea turnură a evenimentelor, Petre Sava Băleanu s-a grăbit să moară (1976). A fost un regizor de primă mână, coleg de generație cu Lucian Giurcescu și cu Horea Popescu. Constantin Paraschivescu i-a consacrat o monografie (2001), iar un tânăr din Văliug (Dan „Alioșa” Ulici) l-a redescoperit pentru comunitatea locală (vezi articolul lui Cristian Franț din *Adevărul*, 02.12.2013).

Cu Bruno Würtz (n. Văliug, 1933 - m. Timișoara, 1992) am stat de vorbă de două ori, prima dată — înainte de 1990, la Casa de Cultură a Studenților, apoi, după nouăzeci, la o editură timișoreană, acolo unde avea să-i apară, în 1992, un volum care a făcut oarecare senzație: *New Age. Paradigma holistă sau Revrăjirea Vărsătorului*. Păreri contradictorii despre om și operă. Harald Siegmund, scriitor: „Würtz a fost un marxist convins”. Marcel Chelba, cercetător în domeniul filosofiei: „critică filosofică la adresa creștinismului și comunismului deopotrivă”. Călin Matei Popovici, preot: „B.W. rămâne ancorat pe paliere de analiză seculară, dar din analizele lui transpare fondul unui foarte sănătos bun creștin”. B.W. în persoană: „mișcarea New Age e un fel de francmasonerie universală, de la științe până la religii, de la politică până la filosofie...” Gurile rele: B.W.? Moarte suspectă, la nici 60 de ani.

Principiul incertitudinii (47)

Paul Eugen BANCIU

Vine o vârstă când încerci să-ți regăsești chipul de odinioară, în amintirea unor locuri pe unde ai trecut. Pornești, absurd, în căutarea reperelor de altădată și descoperi o lume străină, care nu te mai vrea. De fapt, nici nu te cunoaște. Ești o pată oarecare în mișcare peste care pot să treacă roțile unei mașini, ca peste umbra unei statui cândva. O statuie scoasă din uzul contemporanilor, ignorată, dacă nu chiar hulită pe față sau în taină. Neschimbate sunt doar casele din centru, din cartierul unde-ți plimbi pașii. Zidurile acelea sunt perene, ființele nu, pentru că au o viață mai scurtă, îmbătrânesc mai repede și trăiesc marea bucurie a uitării.

Îți cauți disperat locul de odinioară în altă parte, într-un alt ținut, și descoperi că nu mai există nici acolo. Măcar așa, într-o doară, în amintirea vreunui prieten de demult. Mai faci câteva sute de kilometri pentru a afla că în nici un alt loc pe unde ai trecut nu mai există vreo urmă din cel de altădată, așa, măcar cât un rid pe fața unei clădiri. Te-ntrebi, firesc, dacă cel de-atunci nu era cumva altcineva, dacă nu cumva singura continuitate există în tine, într-un fel de memorie sentimentală, unde sunt prezenți alți o sută sau mai bine de necunoscuți de azi, o sută și mai bine de neamuri de altădată, ale căror gene poate le porți și tu în structura ta intimă, dar de pe urma cărora n-au mai rămas decât niște fotografii îngălbenite.

Ai putea să pleci în insulele Feroe să-ți descoperi acolo înaintașii de acum un mileniu, și totul pare cât se poate de normal. Sentimentul locului, al unui anume spațiu capabil să te definească e ceva deja vetust, e ceva ce ține de psihologia săteanului care, ajuns la târg, în marele oraș, pentru a putea să comunice cu oamenii de acolo, se îmbată, să uite de sine, să-și nege într-un fel existența aceea dependentă de un singur areal, să se simtă la nivelul orașenilor între care a intrat, să-și înfrângă complexele, inabilitatea, să-și stărnească intuiția și curajul de a lua hotărâri.

Dincolo de locul de definiție, bărbatul bea, iar femeia se culcă cu cine apucă. În fond, fiecare dintre ei încearcă să se strecoare într-o lume străină, încearcă să acceadă spre un iluzoriu tărâm unde ființa lor s-ar purta la nivelul celor între care a intrat, în dorința absurdă de a fi acceptați așa cum sunt, într-o lume care-i ignoră din capul locului. Într-o lume atomizată până la ultima fărâmă, pentru care ei nu reprezintă nimic. Punctele comune, accesibile oricui rămân sexul, alcoolul, credința în divin sau în ocult, în stimularea forțelor latente din ei capabile să-i impună deasupra celorlalți ori să-i izoleze și mai mult, într-un fel de univers particular, suficient celui ce și-l descoperă pentru a se simți un fel de Dumnezeu.

Într-un fel sau altul, primitiv sau civilizat, toți vizează în cele din urmă prelungirea vieții dincolo de mormânt, nemurirea numelui, nemurirea trupului trecut în haina unei pietre sau în ghips, când de fapt cele mai simple și mai lipsite de asemenea vanități, femeile, reușesc să ducă viața mai departe ca viață, prin genele pe care le trec în trupurilor urmașilor, ale nepoților și strănepoților. E o

memorie asupra căreia nu ia seama nimeni dintre cei rămași în cărțile de istorie, victorioși sau înfrânți, cuceritori ori mari comandanți de oști asupra cărora se întoarce istoricul să le judece faptele, să le judece aportul la marea istoriei.

Bărbatul simte că femeia e aceea care duce viața mai departe, opunându-se în acest fel universului static ce-l are în mijlocul său pe învingător, pe erou, pe marele om, și-atunci contrapune rațiunea, instinctului. Contrapune structura hexagonală a fagurelui, mișcării radiale a expansiunii universului mic sau mare. Fenomene determinate de experiențe, de studiul micro și macrocosmosului, dar pe care rațiunea refuză să le pună în interconexiune. Și-atunci ce ne definește în primul rând? Care e locul de pornire al tuturor gândurilor noastre specifice unui anume spațiu?

Fără să vrem, simțim și gândim global. Universul pe care noi îl credem infinit doar de-a lungul și de-a latul unei planete sferice se dovedește a fi undeva dincolo de ea, în afara ei, unde firul de nisip pe care-l reprezintă Pământul nu poate fi luat nici măcar ca reper pentru vreo călătorie interstelară. Nu există sus și jos, nu există nici stânga sau dreapta, cum răsăritul și apusul soarelui sunt doar iluzia optică determinată de rotirea acestei sfere. Femeile nu-și pun asemenea probleme, ci execută instinctiv o lege biologică, mult mai deșteaptă decât toate teoriile savanților de aici sau aiurea, care nu pot naște decât roboți și clone. Nu pot naște decât un univers de monștri, care trebuie să-și arate supremația unii față de ceilalți distrugându-se, nimicind opera nerațională, dar profund naturală a femeilor. Ce e absurd azi că ele vor să fie bărbați. Egale lor în ceea ce au bărbații definitiv, să zicem rațiunea, calculul, egoismul, voința de putere, vanitatea și, nu în ultimul rând, dorința de nemurire.

Ar fi de văzut dacă această neșarmurită dorință, devenită voință de nemurire face parte dintr-o carență a spiritului, dintr-o confuzie a raportului dintre rațiune și instinct, dintre rațiune și intuiție sau e un dat pe care nici măcar Cartea Facerii nu-l cuprinde, ce opune cele două ființe până la limita dintre creație și distrugere. Istoria feminină a culturii și artelor e una a creației, în vreme ce istoria evenimentială e una a distrucției, a morților succesive, masculină. Asta în vreme ce simbolurile păstrate în timp, încetățenite în conștiința generațiilor, pun Soarele pe piedestalul masculin și Luna pe unul secund, umed, întunecos, feminin.

Să recitim mitologiile lumii după o altă grilă decât aceea dată de cutumele culturii impuse de gândirea statică a unei sume de savanți de-a lungul timpului. Să scăpăm de toxinele amintirilor despre noi, cei de acum cinci ani, zece, douăzeci, treizeci, cincizeci, când eram și biologic și sentimental și mental, alții. Să-i lăsăm pe istorici să-și scrie cărțile lor (pe care oricum le vor contesta alții, de mai târziu) și să ne reasezăm într-un univers mai puțin apăsat de ceea ce s-a spus până la noi și pare a fi imuabil, să ieșim din infinitul rău al galeriilor subpământene tapeta-te doar cu imaginile despre noi și să ne privim din afară, de undeva de pe Venus sau Marte, pentru a vedea că facem parte dintr-un univers.

Rezerve regale

Pia BRÎNZEU

Ajuns să trăiască în California, ducele de Sussex e pornit să facă bani. Și reușește. Pentru *Rezervă* (2023) a primit, numai înainte de a o publica, douăzeci și cinci de milioane de euro. Sau de dolari. Nu are prea mare importanță. Deși toți membrii familiei s-a opus intențiilor sale, mai ales bunica vizitată la Londra cu ocazia Jubileului de Platină din 2022, a fost mai puternic îndemnul soției Meghan Markle: o actriță mulțată, divorțată, cu numeroși foști parteneri, unii declarați oficial și alții, probabil la fel de mulți, necunoscuți. Fața ei este foarte pătată de pistru, întotdeauna acoperită grijuliu cu un strat gros de fard. Așa ar putea fi și gândurile ei, mult prea îndrăznețe, de altfel, deși neîndoielnic știe că trebuie să aibă grijă: cel care vorbește alături de ea despre „strămoșul meu, Henric al VI-lea” se înalță ierarhic atât de sus încât de acolo nu poate decât să cadă. Val-vârtej și cu capul în jos. Mai ales când alege un ton morocănos. Al unui om nemulțumit de familia regală și hotărât să își vândă amintirile.

Amintiri multe sau puține? Volumul a avut la început opt sute de pagini, dar autorul le-a redus la patru sute. Ceea ce este un mare păcat, pentru că noi, cititorii curioși, nu mai aflăm intimități regale, mai mult sau mai puțin excentrice, ascunse astfel cu mare grijă. Harry s-a temut că nici tatăl său, nici fratele nu-l vor ierta dacă ar publica tot ce știe. Oricum, intenția s-a dorit bună: a vrut doar să salveze monarhia, fiind o „rezervă” domnească nu numai pentru fratele lui, ci pentru întregul regat. Rezervă? Iată marea lui supărare: așa l-a numit tatăl lui când s-a născut.

Să acum trebuie să se răzbune, pentru că s-a simțit un copil abandonat, afectat din plin de „lipsa de stabilitate, lipsa căldurii și a iubirii” din căminul regal. Numai despre mama lui are gânduri bune: a crezut mult timp că nu a murit, și s-a ascuns ca să scape de contextul dificil în care a trăit toată viața. Cât despre amantii ei, lucrurile sunt clare: maiorul James Hewitt, presupusul tată al lui Harry, a intrat în viața Dianei la doi ani după ce s-a născut prințul. Doar sadismul ziaristilor a asociat maiorul cu nora ilustrei regine. Din dorința de a-și atrage cititorii. Cât despre culoarea părului său, ciudat de asemănătoare cu cea a lui James, nu e nimic de spus.

Și cum poate fi viața unui prinț care e mereu însoțit de un bodyguard, e obligat să poarte cu el un buton de panică și are un mădular ușor defect, înghețat la Polul Nord și apoi reparat de un medic priceput? Evident, viața lui e grea. Poate de aceea mărturisirile prințului nu șochează prea mult, fie că sunt despre costumul nazist purtat la un carnaval, despre talibanii omorâți în Afganistan, despre cum a fumat iarbă sau cum a făcut pipi în pantaloni în timpul unei curse de iahting și a trebuit să sară în apă ca să ascundă pocinogul. Regalitate britanică? Da, dar cu totul altfel decât o cunoșteam până acum!

Harry ne mai spune că era adeseori plictisit de moarte, deși avea multe „amintiri de analizat, răni psihice de vindecat, întrebări existențiale de pus la punct”. Când comentariile sunt blânde, simțim că nu îi aparțin lui. Sunt inserate de J.R. Moehring, un *ghostwriter* care a stat la vila din Montecito și a lucrat cu Harry doi ani ca să termine cartea. Când tonul se înăsprește – „Interviul! Rahat! Uitasem complet!” –, vorbește cel „minat” din punct de vedere psihologic și emoțional.

În ciuda a toate, îl iertăm. Chiar dacă nu-l iubește pe Shakespear și îi închide cu ciudă cărțile, trântindu-le pe jos, Harry își adoră în schimb soția: „Lubirea vieții mele, îți mulțumesc, îți mulțumesc, îți mulțumesc! Această carte n-ar fi fost posibilă (logistic, fizic, emoțional, spiritual) fără tine. Aproape nimic nu ar fi posibil fără tine.” După această declarație elogioasă, ni se adresează nouă, cititorilor: ne este recunoscător că am vrut să-i aflăm povestea și i-am permis să ne-o împărtășească. Ne vorbește frumos, dar uită ceva. Nu ne spune să citim și parodiile care vor urma după publicarea cărții sale. De pildă, una dintre ele, *Spare Us! A Harrody!*, îmboldește prințul, pe un ton molcom și tolerant, să ne mai cruțe cu supărările lui, iar pe noi, cititorii, să mai citim și o altă harrodie. Dacă se ivește prilejul și mai avem chef...

19

picătura de cucută

20

Cerșetorul de pe partea cealaltă

Robert ȘERBAN

Nu cerșea de la oricine. Evalua trecătorii și numai unora dintre ei le spunea ceva, când ajungeau în dreptul lui, iar apoi întindea mâna, doar ridicând antebrațul din cot, cam la 90 de grade, cu palma căuș. Unii se opreau. Alții se întorceau după câțiva pași și îi dădeau bani sau intrau în vorbă cu el. Dialogul dura de la câteva secunde, la câteva minute. Am trecut și eu prin fața lui, pregătit să-i dau ceva, dar n-a avut nicio reacție. N-a deschis gura, n-a schițat niciun gest, iar asta m-a și amuzat, dar m-a făcut și curios. Ce fel de cerșetor ești dacă nu ceri? A doua oară când am ajuns în dreptul său, nici măcar nu s-a uitat la mine, dar m-am oprit și i-am întins o monedă de 50 de bani. A luat-o, a spus *mulțumesc*, a băgat-o în buzunarul lateral de la haină și a continuat să privească în jos.

N-avea îmbrăcămintea jerpelită, însă lucea și îi era largă. Purta barbă, nu complet albă și nu slinoasă. Iar ceea ce mi s-a păruse cu adevărat ciudat era că nu mirosea. Nu pușea. Și a doua oră, atunci când i-am dat moneda, l-am amușinat. Nimic, nici măcar un iz de urină. A avea cam 75 de ani, poate mai puțin, și-l tot vedeam când mergeam în piața Foresta, să-mi aleg brânza. O dată pe săptămână, ba chiar și de două, când Meda făcea plăcintă. Într-o zi, l-am urmărit de la distanță: aceeași strategie, aceleași reacții. De ce și cum îi alege pe cei cărora le cere? De ce le vorbește doar unora, mai ales că pe trotuarul ăla nu e flux, fiind de partea cealaltă a pieței, într-o zonă prea puțin circulată? Cum de preferă oamenii în vârstă, evident, mai săraci decât restul? De ce nu cerșește și de la cei tineri?

Am intrat în piață. Omul de la care cumpăram brânză lipsea, masa era goală. Mi se mai întâmplase să-l ratez. Atunci trebuia să dau un tur pe la ceilalți, să gust, să adulmec și să aleg altă brânză. Niciuna nu era ca aia făcută de ciobanul meu. Oricum, luam mai puțin, pentru seara aia și pentru a doua zi. Știu de la fratele lui tata, care avea crescătorie de vaci, că dacă vrei să simți cu adevărat gustul de caș, de brânză, de smântână ori cașcaval, e bine să ronțai înainte câteva boabe de cafea. Sau să bei o cafea. Atunci, papilele sunt cel mai aproape de adevăr. Mai ales că azi pun în lactate tot felul de rahaturi, de adaosuri, de chimicale, ca să se închege. Unchiu' făcea brânza cu cheag natural, din mațe de iezii. Când am văzut prima dată cum pune pasta aia într-o găleată cu lapte și amestecă, luni în șir n-am mai pus gura pe brânză.

- Aveți un espresso amar-amar și puțin acrișor, ca un copil lipsit de dragostea părintească? Barista m-a privit fără să clipească, apoi mi-a răspuns:

- Poate acid...

- Nu, nu, acrișoară, nu acidă. E o cafea din... Nu contează. Dați-mi ce aveți, una neagră, nu espresso. După ce-am comandat, mi-am scos portofelul și, înainte să-i întind o hârtie de 50 de lei, am pus două de câte un leu în cutia metalică pentru bacșiș, de pe tejgheaua cafetăriei de tip drink & go, unde băuturile se primeau la geam și în fața căreia erau două mese metalice, rotunde, cu picior înalt, gen *la varice*, cum se spunea când eram copil și când habar n-aveam ce-s alea varice și-mi era jenă să întreb, fiindcă intuiam că ar trebui să știu, dar mai ales pentru că eram convins că are legătură cu sexul. Am așteptat să-mi prepare cafeaua, timp în care m-am uitat prin geam. Înăuntru erau și cutii cu fructe și legume, semn că făcea fel de fel de fresh-uri. Sau smoothie-uri. Da, era o listă, atunci am descoperit-o, cu prețurile sucurilor naturale. Data viitoare o să iau ceva cu măr, țelină și ghimbir, mi-am zis.

Desenul pe care barista îl făcuse, cu lapte, pe suprafața rotundă a ceștii, era o inimă triplă. Greșise. Cergussem cafea simplă, făcuse cappuccino. N-am zis nimic, am zâmbit încă o dată, gândindu-mă ce succes poate avea băiatul ăla, cu afacerea lui, dacă o scrântește la o comandă banală. Și mai face și inimioare, în piață...

M-am întors cu spatele, am așezat ceașca pe masă, am amestecat în ea cu lingurița și am sorbit. Bun, foarte bun. Cerșetorul era cam la 70-80 de metri. Se uita în partea cealaltă, de-a lungul drumului. Spre el venea un cuplu, ținându-se de mână. N-a schițat niciun gest, cei doi au trecut pe lângă. Am mai luat o gură. Un puști și maică-sa au trecut, după câteva clipe, prin dreptul bătrânului, care își ștergea reverul hainei cu palma.

Continuare în pagina 26

Literatorul la 1882 (4)

Radu Pavel GHEO

În două din cele trei numere ale *Literatorului* din toamna lui 1882, ultimele la care am avut acces din această perioadă timpurie a revistei (cel de pe urmă fiind unul dublu, 11-12), Macedonski își menține același ritm creativ, în care cantitatea pare să conteze mai mult decât calitatea. Numărul 9 se deschide cu un „spectacol original într-un act și în versuri de d. Al. A. Macedonski” intitulat *Cuza-Vodă* și mai include un set de texte din cele mai diverse ale aceluiași factotum al *Literatorului*, printre care un (prim) raport despre monumentele istorice din țară, despre mănăstirea Horezu, conceput – aflăm dintr-un șapou – la cererea lui „V.A. Urechia, fostul ministru al Instrucțiunii”.

Nu lipsesc poeziile (cinci, din câte am numărat, majoritatea ocazionale), dintre care am remarcat una intitulată/dedicată „Lui Angel Demetrescu (profesor de Istorie la liceul Sfântul Sava)”, unde poetul se folosește de acest pretext dedicativ pentru a vorbi în versuri despre sine, despre „soarta mea nemerită”, descriindu-se astfel: „...eu care-am fost neîncetat/ Înconjurat de nepăsare, sărac, gonit sau defăimat”. Când adopta poza de artist dănat și nedreptățit, nu știa sărmanul poet ce împlinire crudă a mesajului ei îl pîndea în viitorul apropiat!

Macedonski își continuă și analiza critică a creației lui Alecsandri, întinsă aici pe treisprezece pagini de revistă, și publică un nou set de „macsimă” naive, precum: „Boalele vin călare și se întorc pe jos” sau „Barba bine însăpunată este pe jumătate rasă” (ceea ce nu-i nici măcar adevărat). Și, conform tiparului cunoscut, nu lipsesc elogiile poetice aduse directorului revistei. Printre ele se remarcă o poezioară semnată cu pseudonimul Antonia-Elvira și intitulată simplu „Lui A... M...” (inițiale mai mult decât străvezii), unde autoarea (bănuim) dezvoltă în opt versuri o idee rezumată deja în primele două: „Nu-l cunosc, dar îl iubesc./ Nu mă știe, și-l doresc...” Narcisismul lui Macedonski își găsea împlinirea pe toate planurile.

În numărul 10 Macedonski publică doar patru poezii. Pe lângă ele, include un nou raport cu tentă oficială asupra monumentelor istorice, de data asta despre mănăstirea Sfântu Dumitru din Craiova, partea a treia a analizei critice dedicate lui Alecsandri (peste zece pagini culese cu caractere mici), traducerea unui fragment din *Childe Harold* al lordului Byron și alte câteva fragmente dintr-o traducere liberă de-a sa din *Romeo și Julieta*. Traducerea macedonskiană din piesa lui Shakespeare este pusă în pagină în paralel cu cea a lui Dim. Ion Ghica, proaspăt apărută în volum la Tipografia Curții Regale Frații Göbl, spre comparație și judecare – comparație care, dacă o va fi făcut cineva, nu e totuși în favoarea lui Macedonski (deși, pe de altă parte, alăturată traducerii din Byron apărute în același număr, revelează imperial o altă latură creativă a polivalentului și energicului director al *Literatorului*).

În mod surprinzător, ultimul număr la care am avut acces din seria alocată anului 1882 (de fapt anului III, căci acest număr a apărut, cum se poate deduce din conținut, la începutul lui 1883) include doar două texte semnate de Al. A. Macedonski: un poem intitulat „Neron – portret”, evocare în tonuri romantice a împăratului roman, și o scurtă bucată în proză, „Întunecimile – dupe Lord Byron”, vis apocaliptic ce se încheie profetic cu propoziția „Întunericul era universul”.

Este relatat, în schimb, pe larg un omagiu adus poetului de președinta comitetului Societății *Literatorul* din Craiova, doamna Cecilia F. Stănescu, care îi oferă un cadou compus „dintr-o admirabilă cadă de atlas alb, pe care să află cusute în litere de fir, următoarele cuvinte formind un cerc: «*Onoare ție fiu al Poeziei și al Literaturii. 1 ianuarie 1883*». În centrul cadrului să află literile inițiale ale numelui d-lui Macedonski, cusute de asemenea în litere de fir, iar de jur împrejurul [*sic!*] broderiilor, aleargă o coroană de frunze de catifea verde împesțirite cu perle...”

Descrierea „cadrui” continuă pe un întreg și lung paragraf, cu detalii privitoare la sculpturile cu harfe, cu un geniu ce își întinde aripile în zbor și două eșarfe pe care scrie „Progres” și „Fericire”. Răreori un poet, prozator, traducător, critic, inspector de monumente istorice, șef de școală literară și director de revistă a fost omagiat astfel. Mai ales că în acel moment al carierei Macedonski se încadra foarte bine caracterizării făcute de G. Călinescu în *Istoria...* sa din 1941: „un poet foarte cunoscut ca poet necunoscut” (*op. cit.*, p. 461). Căci, într-adevăr, fără a fi poetul prestigios pe care îl știm astăzi, el reușise să devină, prin strădaniile sistematice, o personalitate culturală a momentului fără ca opera lui de pînă atunci (cele două volume de versuri, *Prima verba* și *Poesii*, laolaltă cu numeroasele și diversele apariții în propria revistă) să fi atras elogiile prea numeroase în afara propriului cerc de adepți, discipoli și partizani.

Și, dacă tot am pomenit de discipoli macedonskieni, dincolo de cei câțiva autori prestigioși cărora orgoliosul și generosul poet le-a oferit încurajările și elogiile lui, există o falangă întreagă de veleitari susținuți de acesta. Printre-un capriciu al istoriei, unii – ignorați sau ridiculizați – au supraviețuit în memoria culturală mai mult decât ar fi meritat-o. Într-un fel, ei au confirmat atât cât au putut girul lui Macedonski. Printre ei, un caz interesant prin insistența, persistența și mediocritatea sa îl reprezintă Carol Scrob, poet prezent sistematic în paginile *Literatorului* și căruia chiar în acest număr dublu, 11-12, i se face o prezentare elogioasă la proaspătul volum *Poezii complete* (!), apărut la Editura Librăria Haimann, care – ni se spune – „a tipărit anul trecut volumul de poezii al d-lui Macedonski” (și care în 1890 va publica și drama *Năpasta* a lui I.L. Caragiale). Conform redacției *Literatorului*, volumul lui Scrob include „poeme lungi, adevărate, pline de farmec și de armonii, de cugetări filosofice și sociale, mai adesea de cit s-ar crede, și acestea, în puține versuri”.

Mai nemilos, G. Călinescu va comenta peste ani în canonică sa *Istoria...* „Cum s-a putut ca oricât de generosul Macedonski să exalte, în cor de altfel cu mulți contemporani, pe ridiculul Carol Scrob, rămîne o taină descurajatoare a destinelor literare” (*op. cit.*, p. 469). Atita doar că ofițerul de carieră și poetul mediocru, cu versurile sale sentimentale de duzină, a constituit o sursă bună de texte pentru numeroase cîntece din epocă. Faimosul vals *Valurile Dunării* al lui Iosif Ivanovici, ce a cunoscut în secolul al XX-lea și o carieră internațională, a avut ca text inițial o poezie a acestui soldat credincios al *Literatorului*. Iar dacă azi ne vine greu să recităm din memorie ceva din creația lui Traian Demetrescu (de exemplu), o altă descoperire macedonskiană și un poet mult mai bun decât Scrob, tot am întâlnit o dată sau de două ori în viață versul „Barca pe valuri plutește ușor”, fără să mai știm că el îi aparține uitatului Carol Scrob. Oricît de mărunț, e și asta o formă de supraviețuire literară – ce i se datorează tot lui Macedonski.

Valori atemporale

Claudiu T. ARIEȘAN

Un produs cultural de înaltă calitate este masivul tom al Premiului Nobel pentru Fiziologie sau Medicină din anul 2000, Eric R. Kandel, *Epoca inconstientului. Explorarea inconstientului în artă, minte și creier din Viena anului 1900 până în zilele noastre*, trad. Cristina Ilie, Adina Avramescu și Dan Bălănescu, Editura Polirom, Iași, 2023, 557 p. Mai întâi, împachetarea este foarte atrăgătoare, încă de la coperta pe care tronează portretul lui Adele Bloch-Bauer, realizat în 1907 de Gustav Klimt. Cu atât mai captivant devine demersul savantului austriac, care practic pornește tocmai de la acest pretext al picturii ce s-a vândut în 2006 cu 135 de milioane de dolari pentru a demonstra pe larg „cum schimbul de idei între artiști precum Klimt, Kokoschka și Schiele, scriitori ca Arthur Schnitzler și oameni de știință, inclusiv medici aparținând unei școli renumite în epocă, într-o Viena ce era pe atunci capitala culturală a continentului, a condus la o adevărată revoluție în știința minții și a creierului”.

Practic, atunci s-a petrecut nu doar emergența unui stil artistic extrem de popular până în zilele noastre, Art Nouveau, dar a ieșit la lumină din străfundurile subconștientului și psihanaliza lui Sigmund Freud și a discipolilor săi psihologi și psihiatri, punându-se bazele unor domenii potențat științifice, „întemeiate pe explorarea creierului și ale unei psihologii dinamice, care cercetează funcționarea minții separat de creier. Iar Kandel, el însuși vienez la origine și reclamându-se de la această cultură, face un veritabil tur de forță povestindu-ne cum a evoluat știința minții pe parcursul ultimului secol, ajungând până la psihologia cognitivă și neuroștiințele de astăzi”.

II Zilele de evocare în țară a mirabilului gânditor și om deplin care a fost și rămâne Părintele D. Stăniloae au fost îmbogățite anul acesta de o apariție editorială de excepție, în fapt o binevenită reeditare gândită de fiica sa, Lidia Stăniloae, „*Lumina faptei din lumina cuvântului*”. Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2023, 444 p. Cum ne avertizează empatic autoarea, nu este vorba de încă o biografie a ilustrului cărturar și însemnat om al Bisericii, ci de un florilegiu personal și deplin autorizat de amintiri și întâmplări trăite sau repovestite de domnia sa. Din fericire, pe parcursul cărții se îndreaptă tacit și unele erori, diletantisme sau omisiuni (mai mult sau mai puțin intenționate) din câteva relatări improvizate ce reconstituie viața imensului teologhisitor ortodox.

Găsești în paginile acestea frumos caligrafiate afectiv zeci de episoade puternice, mișcătoare, inubliabile. Cum să mai uiți, de pildă, schița dramatică a revenirii acasă a fostului deținut din închisorile comuniste („este nevinovat, deci va sta închis doar 5 ani”, spunea

cinic avocatul său înainte de procesul intentat simpatizanților „Rugului aprins”), după ani și ani cât a fost rupt nemilos și nedrept din viața familiei și de cariera strălucită. Soția primește un telefon în toila nopții că bărbatul ei va veni curând, apoi încă un apel ce se dovedește a fi chiar al celui recent eliberat, care a stat cuminte în Gara de Nord și apoi a venit singur, înzestrat numai de o bocceluță, ca să nu fie prea mare șocul întoarcerii pentru cei dragi. Află că totul este bine (cum putea fi de bine pe atunci): fiica s-a căsătorit, apoi a divorțat, iar pruncul bălai din casă este nepotul său numit Dumitru-Horia; la care Părintele nu mai rezistă emoțiilor și începe să plângă. Însă delicatețea sa angelică se dovedește iarăși peste firea omenească: nu îl ia în brațe deocamdată pe băiețel, cu gândul să nu îi strice cumva somnul! Imagine de Lumină și Iubire vrednică de iconarii din vechimea cea înțeleaptă.

III Un nume de referință al Școlii de psihologie aplicată de la Timișoara este cel al profesorului universitar, medicului și conducătorului Clinicii psihiatrice a Universității de Medicină din Timișoara (între 1983 și 2011), care a publicat recent o parte din eseurile ultimului deceniu într-un volum compact: Mircea Lăzărescu, *Psihopatologie, persoană și cultură*, Editura Polirom, Iași, 2023, 295 p. Desigur că textele competentului cercetător și dascăl prezintă o relevanță majoră pentru numeroase domenii ale cunoașterii, de vreme ce el „își dorește să aducă în discuție, în rândurile publicului larg, psihologia și psiho-patologia evoluționist-culturală, abordare încă nouă în știința psihologiei ce cartografiază natura umană folosindu-se de mijloace care țin de biologia evoluționistă, neuroștiințe, antropologie, fenomenologie, istorie culturală”.

Pornind de la o experiență profesională de peste cinci decenii în specialitate, distinsul savant trece în revistă mai multe tipuri de tulburări, disfuncții ori atitudini umane catalogate drept aberante, în paralel cu explicitarea atență și adeseori insolită a comportamentelor liminare proprii unor eroi din mitologia clasică ori cunoscutelor personaje literare: „Un periplu fascinant, în care îi regăsim pe Stavroghin al lui Dostoievski și pe împăratul Iosif al II-lea, dar care lămurește și mitul lui Dracula, faciația ori teama față de magie și vrăjitorie sau apetența pentru rigoare geometrică a lumii române”.

Privind acest ultim aspect, autorul glosează că românii cei dicitinați, perseverenți, serioși, păstrători cu fidelitate ai cuvântului dat „erau însă, în adâncul sufletului anxioși, ambivalenți și supestițioși”. Rigoarea cu care îndeplineau obligațiile cultice, nevoia de a se asigura împotriva oricăror transgresiuni, fortuite sau nedorite, împotriva sacralului „indică o tensiune interioară permanentă, totodată agresivă și fobică”, cu mare neîncredere față de celălalt. De unde cei doi consuli necesari, zeul Janus cu două fețe, cuplul tutelar Castor și Polux, satira cu ambivalența-i bipolară între zâmbet și critică.

Drumul spre Socolari

Adriana CÂRCU

Odată cu încheierea vacanței, m-am obișnuit să aștept o vreme până când impresia dominantă a lunilor petrecute pe valea adâncită între dealurile verzi ale Ciclovei iese la suprafață, precum pluta atașată firului unei undițe. În toamna asta a fost la fel, doar că, privind înapoi, mă vedeam de fiecare dată contemplând cu încântare nu sclipirea razelor printre crengile mărului din curte, ci câmpurile cu miros de cimbrisor, care tinesc drumul spre Socolari. Este drumul pe care l-am parcurs de mai multe ori astă-vară, în razele aurite ale apusului, cu bucuria și freamătul care-mi aminteau de eferescența altei vârste. De la mine de acasă până la poarta roșie din Socolari, care se deschide spre un tărâm aproape ireal, sunt exact 25 de minute.

Nu mult după ce ai trecut de casa verde din satul Ilidia, drumul spre Socolari devine un tunel vegetal, traversat din când în când de vitele care se întorc de la păscut, sau de câte o căprioară. Strada albă în pantă, care duce la domeniile din vârf, este asemeni unei promisiuni ce-și caută împlinirea. Primul semn că ai pătruns într-un teritoriu al artelor este poteca tocmită din lamele de cărămidă, ce pare să-ți îndrume pașii spre o altă poartă, apoi firicelul tot mai clar de muzică și imaginea imensă a unui cap de berbec coborât pe zidul primei galerii de artă, evocând o expoziție a pictorului Gheorghe Fikl. Ne aflăm într-un spațiu de un echilibru impecabil, creat prin experte extinderi și repetate adăugiri, un spațiu pe care artistul, devenit gazdă, s-a obișnuit să-l împartă, dintr-o generozitate aproape inexplicabilă, cu toți cei care doresc să-l viziteze serile, preț de o vară.

Anul acesta, când am pătruns în cea de-a doua curte, la masa patinată de timp și de nenumărate agape nocturne, i-am găsit așezați pe chitaristul Adrian Dinu, pictorul-gazdă Gheorghe Fikl și pe Ștefan Iordănescu, regizorul de teatru, care, în mod aproape miraculos, reușește să organizeze an de an, împreună cu echipa sa, zile și seri culturale ce-ți mobilează amintirile următoarei ierni. După primele îmbrățișări și binețuri, înainte de a pași pe poteca roșietică spre spațiul de spectacol, în care urma să aibă loc concertul trupei Abra, Ștefan mi-a spus că de pe la jumătatea lui august vor avea loc în Socolari Atelierele de antropologie teatrală „Cătălina Buzoianu”, unde, în timpul zilei, 16 studenți se vor adânci în secretele artei actoricești, iar serile ne vom vedea cu toții aici pentru spectacole de teatru, concerte și *performances* desfășurate pe scena cea mare (există și o scenă mică).

Îl ascultam și mă gândeam cu bucurie că acești oameni împlinesc visul meu inițial de a mobiliza potențialul creativ al comunității artistice din zonă și de a încropi în curțile noastre veritabile acte de cultură, înainte de a ne lansa în petrecerile devenite tradiționale. Fikl și Iordănescu au dezvoltat acest gând la perfecțiune. Bucuria serilor de festival petrecute în cele cinci curți ale domeniilor Fikl a fost ca de obicei dublă: participam la un eveniment cultural de calitate și mă reîntâlneam cu oameni pe care nu-i mai văzusem de cel puțin un an. Și nu au fost puțini. În prima seară a festivalului, întâlnirea cu Horea Crișovan și cu trupa lui a fost urmată de bucuria de a asculta din nou un concert cu VanDerCris, o trupă de muzicieni serioși, a cărei evoluție o urmăresc cu interes crescând de ani de zile. Au urmat, pe rând, concertele trupei Blazzaj, într-un vârtej de dans și ironie, și *show-ul* memorial al Simonei Măicănescu, în care actrița, însoțită muzical de Fikl la pian și de Levi Molnár la baterie, mi-a procurat plăcuta surpriză de a lectura poemul *Promisiunea unei dimineți de vară*, apărut la această rubrică în anul 2016.

Urmând un program devenit între timp tradiție, echipa teatrului Basca ne-a confruntat, în spectacolul *Ce am avut. Ce ne-au dat*, cu teme acute ale vieții politice actuale, privite din unghiuri noi și perspective incitante. Se apropia ziua plecării și aveam să razez ultimele două seri. Din fericire, muzicianul Mircea Florian, împreună cu DJ Vasile, impresionați de faima locului, s-au alăturat festivalului din timp, prilejuindu-mi astfel o întâlnire nesperată. Amintirea reîntâlnirii cu Mircea Florian, după mai bine de 15 ani, va fi mereu însoțită de muzicalitatea complexă și de ritmul perfect balansat al *sampling*-ului și al mixajelor create de DJ Vasile. Am plecat de la Socolari fără mari cuvinte de despărțire, dar cu regretul de a nu fi asistat la spectacolul trupei germane, condusă cu dedicație de actrița-regizor Grete Linz - un ansamblu al cărui potențial îl cunoșteam din anii precedenți. Târziu în noapte, am parcurs în sens invers drumul care, la fel ca în multe alte veri, mă purtase zile la rând spre locul unde oamenii și artele se unesc prin acea magică osmoză numită prietenie.

21

rediviva

„Esteții din Ardeal”

Alexandru RUJA

S-au scurs opt decenii de la publicarea scrisorii membrilor Cercului Literar din Sibiu către E. Lovinescu („Viața”, 1943, nr. 743, 13 mai), recunoscută ca un adevărat *manifest literar*, despre care s-a scris relativ mult, unii preluând textul din diverse volume (de aici și unele erori), alții având curiozitatea de a cerceta textul original din „ziarul de dimineață al tuturor cetățenilor”. Scrisoarea a fost publicată pe pagina a doua a ziarului „Viața” (denumită: *Viața artistică*), sub titlul ARDEALUL ESTETIC și cu subtitlul *O scrisoare către d. E. Lovinescu a „Cercului literar din Sibiu”*. La sfârșit se menționează, ca semnătură: „Cercul literar din Sibiu”. Apoi, sunt trecute următoarele nume (menționez între paranteze numele apărute/scrise greșit în ziar): Victor Iancu, E. Todoran (Tudoran), Corneliu Regman (Ragman), Damian Silvestru, Ovidiu Drimba, Ion Oana (Oană), Radu Stanca (Stancu), Romeo Dăscălescu, Ștefan Aug. Doinaș, etc.

Scrisoarea cerchiștilor nu este, deci, publicată sub pseudonimul colectiv Damian Silvestru, cum se menționează în unele studii, ci cu numele amintite mai înainte. Mențiunea „etc.” lasă deschisă interpretarea că manifestul a avut și alți semnatori. Cred că mai pot fi

Cercul literar de la Sibiu

amintiți cel puțin doi: Ion D. Sirbu și Dorin Drumaru (pseudonimul literar al lui Deliu Petroiu). *Cercul Literar de la Sibiu* a întrucipat, de la constituire, tendința de a păstra drumul european al culturii/literaturii române, spiritul maiorescian, în condițiile în care primejdia de tot felul (accentuate în perioada războiului) deturnau sensul ei firesc.

Când ritmul literaturii a început să sune fals, când confuziile în evaluare se intersectau periculos, când tendința neosemănătoristă și patriotardă devenea agresivă, când din nou a fost nevoie de o poziție „în contra direcției de astăzi în cultura română”, în Ardeal s-a coagulat o nouă orientare în spirit maiorescian — Cercul Literar de la Sibiu — pentru a repune literatura în cadrul ei normal, național și european. *Manifestul Cercului Literar* reprezintă semnul public al unei asemenea atitudini.

Prin ideile conținute, prin atitudinea exprimată scrisoarea are, de la început, caracterul unui *manifest*, dar răspunsul lui E. Lovinescu, care folosește chiar termenul de *manifest*, consacră această calitate a scrisorii. „Scrisoarea dv., a unei tinere colectivități, din care aproape nimeni nu mi-i cunoscut personal, nu are un caracter de omagiu pentru o activitate sau pentru o ultimă carte — e vorba de *T. Maiorescu și posteritatea lui critică* —, ci e un *manifest*, care, afirmând o atitudine și o pondere și, mai ales, de o gravitate, în ce vă privește, deosebite, merită să intre în discuția publică.”

Scrisoarea a fost redactată de I. Negoitescu, evident cu consimțământul celorlalți colegi, semnatori ai scrisorii. În comentariul asupra manifestului nu s-a evidențiat sau (uneori) s-a ocolit rolul lui Victor Iancu în conceperea și susținerea unor idei cuprinse în manifest. Nu este întâmplător că primul semnatar al manifestului este chiar Victor Iancu, după cum nu este deloc întâmplător că însuși E. Lovinescu l-a considerat pe Victor Iancu autorul textului, trimițându-i o scrisoare de mulțumire:

„Stimate, domnule Iancu, Abia azi iau contact mai analitic cu scrisoarea colectivă ce mi-ați trimis și care a apărut în *Viața*, cu data de 13 mai — joi. Ea conține, înainte de toate, un omagiu personal, pentru care vă

sunt recunoscător, deși nu sunt în stare de a ști dacă mi se cuvine integral sau deloc... chiar de d-voastră. Țin să vă felicit: e admirabil redactat și sub raportul stilistic, și al atitudinii pline de curaj; între atâtea lașități, actul d-voastră constituie un gest de probitate intelectuală ce vă face cinste în cel mai înalt grad. Sunt foarte fericit că această atitudine răspicată, dărză, a ieșit tocmai din Ardeal, unde situația părea iremediabil pierdută.[...] Iată ce aveam să vă spun pe scurt și să vă exprim încă o dată mulțumirea mea pentru gestul public ce ați făcut — și pentru drumul ce ați apucat. Al d-voastră devotat, E. Lovinescu.” (E. Lovinescu, *Sburătorul. Agende literare*, VI, București, 2002).

Victor Iancu a fost singurul cadru didactic care nu doar s-a alăturat grupului de tineri, dar i-a și susținut public în întreaga lor activitate. Lui I. Negoitescu i-a fost profesor la liceu și la Universitate (asistent), iar acesta recunoaște influența avută de Victor Iancu în formarea sa, mai ales într-o viziune filosofică asupra culturii/literaturii și într-o evaluare axiologică a operei literare prin criteriul estetic, de inițiere în teoria valorilor:

„Victor Iancu a fost primul care m-a învățat să disociez în filosofie: lăsând complet la o parte programa de învățământ, el ne ținea un curs de introducere în teoria valorilor, pe care la universitate nu făcea decât să-l repete. Dacă uneori merită ca profesorii să-și rostească prelegerea în fața unui singur ascultător, nu altfel se petreceau lucrurile acum, căci în afara mea nimeni din clasă nu manifesta vreun interes față de teoria valorilor, atât de clar și atrăgător de sistematic expusă, ajutându-mă să pășesc ferm, cu un ceas mai devreme, în lumea ideilor pure. Credința pe care am căpătat-o atunci în autonomia și în eternitatea valorilor nu m-a părăsit niciodată.” (I. Negoitescu, *Straja dragonilor*. Ediție îngrijită și prefață de Ion Vartic. Cluj, 1994).

Aceste idei sădite în mintea tânărului licean de către „Herr Professor” (Victor Iancu studiasse la Universitățile din Viena și München, unde și-a luat și doctoratul), aprofundate prin studiile universitare (unde, din nou, s-a întâlnit cu fostul profesor de la liceu) au fost mereu repere statornice în activitatea lui I. Negoitescu, au reverberat în scrierile sale și, fără nicio îndoială, în textul *manifestului*. Tot Victor Iancu este acela care girează debutul publicistic al tânărului Negoitescu („...mi-am făcut debutul de eseist, în vreme ce eram în ultima clasă de liceu”) în săptămânalul „Țară Nouă” (Cluj), unde esteticianul era redactor responsabil.

Pentru o corectă înțelegere a contribuției și rolului lui Victor Iancu în coagularea stării care a dus la scrisoarea către E. Lovinescu și a sedimentării conținutului acesteia, nu este de trecut ușor nici peste faptul că primul dintre semnatorii manifestului care scrie un articol despre E. Lovinescu, aducând mai aproape de studenții săi opera lovinesciană a fost tot Victor Iancu. De la început, în articolul *Eugen Lovinescu, critic literar* („Societatea de mâine”, Cluj, 1942) se arată prețuirea față de activitatea lui E. Lovinescu (în anul precedent Lovinescu împlinise 60 de ani), de unde „nu poate lipsi nici cuvântul Ardealului”.

Tot de la un eveniment pornește formal și scrisoarea cerchiștilor — apariția cărții *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică* —, menționându-se că „această scrisoare Vă vine din Ardeal”. Două motive formale, prilejuite de câte un eveniment, repede depășite de bogăția ideilor existente atât în articolul lui Victor Iancu cât și în manifest. Victor Iancu își exprimă clar și fără rezerve ralierea la literatura pe care o aprecia și Lovinescu, distanțarea sa de semănătorism, atitudine care apare accentuat și în manifest:

„Personal, noi facem parte dintr-o generație care n-a mai suferit influența semănătorismului până astăzi bogat în Ardeal, și prin însăși structura noastră suntem refractari acestui spirit în care n-am putut identifica decât posibilități minore de creație artistică. În felul acesta trebuie să constatăm o identitate de aspirații cu vederile d-lui Lovinescu.” — scrie V. Iancu.

În *manifest*, pledoaria se duce pentru *literatura de tip urban*, pentru opera literară fixată axiologic pe principiul estetic, pe respingerea oricărei exaltări a etnicului și ruralului, precum și a amestecului dintre artistic și cultural, care nu sunt decât generatoare de confuzie. Manifestul pledează pentru libertatea de creație, nece-

sitatea existenței spiritului critic, disocierea valorilor și evidențierea principiului estetic în evaluare (autonomizarea esteticului, cum spune Lovinescu).

„Toate marile culturi s-au realizat însă în mediul urban, fie el național sau cosmopolit, și au reprezentat prin excelență o semnificație de urbanitate. Exaltarea ruralului și a etnicului, de justificat în preocupări sociale, devine un viciu amenințător atunci când tinde să copleșască fenomenul artistic, care nu-și poate afla ambianța cultă și prosperă, în sensul unei creații majore, decât în urbanitate și în exclusivitate estetică.” — se menționează în manifest.

Sunt idei susținute și de Victor Iancu și care apar în articolele și studiile sale, publicate înainte de apariția manifestului. Problema urbanității este pe larg dezbătută în amplul studiu *Titu Maiorescu, precursor al stilului urban în cultura română* („Țară Nouă, Cluj, 1940, nr. 44”). Portretul făcut lui Maiorescu este extins, problematica operei sale, dar și atitudinea sa social-politică sunt aprofundate printr-un discurs critic exact și aplicat:

„Urbanitatea lui Maiorescu a consistat în atitudinea sa, în ținuta sa olimpică și în năzuința sa spirituală. În literatură s-a afirmat în ralierea la principiul artă pentru artă. Arta ca preocupare socială reprezenta încă și anumite reminiscențe din epoca eroică a literaturii noastre, ca bunăoară specificul național. Titu Maiorescu vedea asigurat particularismul național în sinceritatea și originalitatea actului de creație. Deasupra eticului el a fixat deci exigențele estetice ale poeziei.”

Dacă „Ardealul nu și-a dat sieși un critic literar”, cum se precizează în manifest, a dat, în schimb, întregii culturi române un mare critic, adevăratul întemeietor al criticii literare, ale cărui rădăcini sunt în Ardeal, urcând până la Școala Ardeleană (Petru Maior). *Transilvăneanul dezrădăcinat*, cum l-a numit Ovidiu Cotruș, în studiul *Titu Maiorescu și cultura română*, rămâne, peste timp, legat de Transilvania/Ardeal mai ales prin păstrarea trăsăturilor spiritului transilvan: intransigența și consecvența opiniilor, vocația misionară și pedagogică, respectul pentru cultură și civilizație, deschiderea europeană, primatul adevărului, toleranța, spiritul etic și educativ.

Sunt și alte scrieri ale lui Victor Iancu în care sunt dezbătute ideile conținute și de manifest, cu precădere cele vizând axiologia, valoarea estetică a operei: *Despre natura valorilor estetice; Funcțiunea estetică a formei; Opera de artă și forma estetică; Idei și atitudini estetice în Ardeal*, etc.

Și în articolele opozițiilor de idei, chiar și a denigratorilor, tot Victor Iancu este considerat autorul scrisorii. Gabriel Țepelea, numindu-i pe cerchiști „esteții din Ardeal”, își îndreaptă tirul acuzațiilor spre Victor Iancu, vorbind despre poziția „șefului de școală” de la Sibiu. („Ardealul”, București, 1943, nr. 21): „Asistentul universitar Victor Iancu”, consideră Țepelea, i-a inițiat pe tinerii cerchiști „în tainele creației majore”, după care au adresat scrisoarea lui E. Lovinescu, iar „etnicul, ruralul, specificul românesc ofensează antenele estetice ale lui Victor Iancu. Debelele sale cunoștințe de istorie românească nu-l ajută să descifreze trecutul, să raporteze înfăptuirile estetice la zbciumatul trai al mulțimilor românești”.

Dincolo de inacceptabilele afirmații ale lui G. Țepelea, un lucru este de remarcat; și anume că, îndreptându-și acuzațiile și ironiile spre Victor Iancu, îl considera adevăratul autor al scrisorii, ceea ce nu este departe de adevăr, fiindcă în manifest sunt multe idei susținute de V. Iancu și transmise studenților săi.

Tot Victor Iancu este cel dintâi care ia apărarea tinerilor semnatori ai scrisorii, devoalează faptul că Negoitescu este cel care a redactat-o, prezintă istoria Cercului Literar, face caracterizarea fiecăruia din cele patru grupuri: teoreticieni, poeți, prozatori și prieteni. Studiul lui Victor Iancu *În cheșiunea noiei mișcări estetice din Ardeal. Ce este Cercul Literar de la Sibiu?* („Timpu”, București, 1943, nr. 2192 - 2193) reprezintă prima valorizare amplă și de profunzime a Cercului Literar de la Sibiu.

La optzeci de ani de la publicarea *manifestului* Cercului Literar din Sibiu, este cazul să fie mai clar definită și apreciată contribuția lui Victor Iancu la acest moment fast al literaturii române.

Un veac și jumătate de stat și cultură

Ovidiu FORAI

După numeroase tomuri istorice, dar având și experiența cărturarului care nu s-a sfiit să abordeze filosofia culturii într-o lucrare premiată de Uniunea Scriitorilor (*România și Europa Mediană, Contribuții la tipologia culturală a Europei*, Iași, Polirom, 2021), Ovidiu Pecican își asumă un demers inedit, îmbinând istoria și cultura într-o nouă lucrare. Spre deosebire de numeroasele sinteze de istorie a României, care concentrează volume mari de informație în capitole consistente, *Istoria de față* (întinsă și ea pe aproape patru sute de pagini) include peste optzeci de capitole mici și dense, desfășurate pe câteva pagini, surprinzând evenimential perioada de timp dintre venirea pe tronul principatelor a lui Carol I (ca domnitor) și anul centenarului Unirii celei mari. Ineditul de care pomeneam mai sus stă în modul de abordare al temei; universitarul clujean nu *topește* viața culturală românească în istoria evenimentelor, ci o *întrepătrunde*, în capitole distincte, în care sunt prezentate și explicate curentele vremii. Spre exemplu, în „Epoca marilor clasici în cultura română”, secvență care urmează „Cuceririi Independenței de Stat a României”, autorul sintetizează pe scurt perioada care a dat culturii românești nume dintre cele mai însemnate – Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici – înscriși, mai mult, mai puțin, într-un „context favorabil pentru a se manifesta, cu atât mai mult cu cât direcția de dezvoltare a civilizației românești era una prooccidentală”. Într-o frază cheie, Ovidiu Pecican surprinde *românescul* în trăsăturile scrisului marilor clasici: „În timp ce eminescianismul a fost înțeles ca o componentă liric-elegiacă a firii românești, caracterizând modul de a fi al moldoveanului, caragialismul – adică iușeala de spirit, sarcasmul și cultul pentru vorba de duh – au fost atribuite românilor din sudul țării, seriozitatea tenace și lupta metodică, mereu reluată, fiind asociate cu tipul de reactivitate [...] din provincia vestică a țării [...]. Împreună, cele trei coordonate alcătuiesc versanții firii românului [...]”.

Acest tip de împărțire a conținutului în capitole mici și dense are avantajul de a pune în lumină tematici aparent marginale, care în sintezele clasice își găsesc loc mai greu sau se strecoară anevoie, în fraze dispartate. Astfel, nu mai puțin de trei secvențe sunt rezervate aromânilor, megleniților, precum și vieții acestora în Balcanii începutului de secol XX. Alte capitole distincte se ocupă de războaiele balcanice, de migrația țăranilor ardeleni în Statele Unite la începutul veacului trecut ori de corupția și dezinteresul existente în tabăra românească în pregătirea Primului Război Mondial. După Unirea din 1918, căreia i se consacră mai multe diviziuni din lucrare, interesantă este concluzia capitolului rezervat „Avangardei literare românești”: „Pe măsură ce clarificările ideologice ale lumii interbelice se produceau, tinerii avangardiști s-au asociat fie taberei radicalilor care voiau instaurarea internaționalismului egalitar de stânga [...], fie totalitarismului brun [...]”. Tendința de înhămare la trăsura puterii este explicată, dar nu *sanționată*, în „Cultură și propagandă naționalistă”; după rapturile teritoriale din 1940, în timpul războiului care a urmat, au apărut numeroase lucrări despre Transilvania și Basarabia (Silviu Dragomir, David Prodan, Ioan Moga, Gheorghe I. Brătianu), istorici autohtoni de mare valoare înscriindu-se în siajul discursului naționalist al auto-proclamatului Conducător al statului, fără a aproba însă excesele anti-democratice ale acestuia. „Asemenea exemple de cooperare ale intelectualității de cea mai bună calitate a României interbelice cu regimul totalitar al lui Ion Antonescu, reproșate și pedepsite ulterior drastic de noii dirigenți „roșii”, nu au avut de a face, neapărat, cu adeziunea ideologică la militarismul extremist al mareșalului. Ele au fost mărturia unui devotament patriotic care viza reconstituirea și cunoașterea în profunzime a statului național edificat la 1 decembrie 1918 [...]”.

După mai multe secvențe dedicate războiului și schimbării de regim care i-a succedat, autorul se apleacă asupra „Exilului cultural” care a urmat marii conflagrații. Enumerând o listă consistentă de gânditori și oameni de știință care au ales pribegia, precum și publicațiile românești, nu puține, apărute în Occidentul postbelic, autorul încheie capitolul cu o listă mai mică, de personalități care s-au sustras activității exilului, preferând asimilarea *cu și în* țările-gază, implicit îndepărtarea de România și *începșarea* relațiilor cu elementul autohton; aici s-ar încadra Eugène Ionesco, Emil Cioran, Stéphane Lupasco, Pius Servien. Concluzia autorului este drastică: „Moștenirea lor nu a fost nici până astăzi pe deplin integrată circuitului de valori românesc, reconstituit începând cu căderea dictaturii comuniste și cu revenirea la democrație”. Iar Mircea Eliade, citat în continuare, sprijină aserțiunile de mai sus: „Ce blestem apasă asupra noastră, a tuturor românilor din exil, pentru ca nici măcar mâna de cărturari și scriitori ce suntem să nu putem lucra împreună?”.

Dintre reflecțiile autorului referitoare la literatura postbelică, am reținut explicațiile privind lipsa în cvasi-totalitate a samizdatului. Dacă Lucian Boia, citat în context, susține existența unui „soi de acord tacit între regim și intelectuali. Regimul a acceptat ca intelectualii, scriitorii cu deosebire, să spună adevărul pe jumătate, iar aceștia

s-au resemnat și ei să mintă pe jumătate [...]”, Ovidiu Pecican diversifică argumentația: „Samizdatul a lipsit pentru că, trecuți prin dictaturile de extremă dreaptă [...] și consumându-și resursele de bravură într-un război perdant – campania din Răsărit, care nu a reușit să asigure reîntregirea României Mari, românii s-au confruntat ulterior cu martirajul bisericilor, sub reprimarea comunistă atee și cu condamnarea majorității figurilor reprezentative interbelice la detenție și moarte. Membrii creatori ai vechii elite și-au văzut confiscate de Securitate manuscrisele, unele dintre ele nefiind recuperate nici până astăzi din tainițele gândirii interzise”.

Și încă o reflecție, concisă, despre cultura post-decembristă: „Astăzi, s-ar putea spune că este vorba despre o cultură mai degrabă intensivă decât extensivă (sau expansivă), că densitatea noastră culturală și valorică este în plină creștere, chiar dacă o capacitate reală a culturii române de a învinge bariera lingvistică și de a se face cunoscută, stârnind emulație, nu s-a produs deocamdată”.

Se poate spune că volumul de față este un *experiment* al istoricului de anvergură și omului de cultură care este Ovidiu Pecican. Un experiment reușit, pentru că este o lucrare care se adresează cu precădere publicului larg și mai puțin specialiștilor, fie ei istorici sau scriitori. Aceștia nu vor găsi documente inedite din arhive sau un nou tip de critică literară. De altfel, autorul nici nu își propune așa ceva. Își propune în schimb o împărțire – asta da, inedită! – a *istoriei-istorie* și a istoriei culturii în pastile scurte, limpezi, digerabile, structurate evenimential, dar nevăduvite de judecăți clare (și incomode, uneori!) de valoare, care dau viață cărții și o clasează mult peste statutul de compendiu.

Festivalul Internațional de Literatură de la Timișoara

FILTM
25 - 28.10.2023
Literatura.

ediția a XII-a

Arie protejată

LA VEST DE EST / LA EST DE VEST

film.ro FILTMoficial

ORGANIZATOR	CU SPRIJINUL	PARTENERI	PARTENERI MEDIA	SPONSORI

24

Cui îi e frică de Sylvia Plath?

Gabriela GLĂVAN

La șase decenii de la moartea Sylviei Plath, cei interesați de biografia și opera sa au acces la noi documente, recent deschise publicului: scrisori inedite într-o nouă ediție din 2018; arhiva Plath de la Smith College, *alma mater* a scriitoarei; la Universitatea Emory din Atlanta, arhiva Harriet Rosenstein, cercetătoare care a vrut să scrie o biografie în anii '70 dar, după opt ani de adunat materiale importante, a fost descurajată de succesorii lui Plath; arhiva Elizabeth Hinchliffe de la Universitatea Maryland, cuprinzând interviuri și documente de la mijlocul anilor '70, când altă biografie a scriitoarei a rămas în manuscris.

Totuși, a scrie despre Plath e în continuare problematic. În șase decenii, s-a scris enorm, în toate felurile: părtinitor și cu ură (Dido Merwin, Olwyn Hughes), mistificator (Al Alvarez, Ted Hughes), onest și tragic (Jillian Becker), imens, profesionist și comprehensiv (Heather Clark) și în multe alte nuanțe. Oricine începe să scrie despre ea are de luptat cu cel puțin trei capete ale hidrei, instalate la intrarea în edificiul imaginar ce-i adăpostește lumea, extraordinar de bogată și semnificativă pentru sensibilitatea prezentului. Primul e dat de un loc comun identificat de Maggie Nelson, tot scriitoare americană: „dacă ți se spune că ești o Sylvia Plath în orice domeniu, nu e niciodată de bine”. Cu vizibilă fervoare militant-feministă, Nelson semnaleză că scriitoarea ce descrie spațiile abisale ale depresiei și obsesiei morții a fost mai degrabă percepută ca „nebuna din pod” (concept-vedetă în critica de gen), „spectacol abject”, nici într-un caz ca spirit vizionar ce explorează, pe muchia dintre luciditate și dezintegritate interioară, lumea nevăzută a creierului și a minții, ce ne ordonează existența.

În revers, Plath nu e, la ora actuală, doar unul dintre cei mai mari poeți americani moderni, ci și un fel de idol cultural: citită, la paritate cu Salinger, de generații de adolescenți ce se identifică cu eroina din *Clopotul de sticlă*. Harold Bloom n-a ezitat însă să-i conteste cu un oarecare resentiment opera, talentul, relevanța. Motivul bine-cunoscut e al doilea nod al dificultății de a scrie despre ea: Sylvia Plath a fost, timp de decenii, „sfânta” criticii feministe, ce a văzut în biografia și opera ei desfășurarea exemplară a opresiunii patriarhale. În vitriolantul *Acuzare (Arraignement, 1972)*, poeta feministă Robin Morgan scria: „Îl acuz/ pe Ted Hughes/ de...uciderea Sylviei Plath”. Versurile au devenit credoul unei armade de militante ce l-au hăituit pe Hughes, protestând la aparițiile sale publice, până când a renunțat la ele. Tot ele au șters numele Hughes de pe piatra funerară, pentru a rămâne doar Plath.

Cultul se amplifică odată cu noile valori ale feminismului, dar volumele ce sunt dedicate scriitoarei nu fac lumină în delicata și importanta dilemă: cât de legitimă e arondarea feministă a Sylviei Plath? Aici se ivește a treia provocare. Contestatarii au subliniat neobosit că scriitoarea nu a arătat interes pentru noua direcție critică și de gândire ce-și semnala apariția la începutul anilor '60. „Sylvia nu a fost feministă”, a declarat psihiatra sa, Ruth Beuscher, în 1970. „Femeile de carieră” îi provocau repulsie și avea oroare de „sterpele” cu multe avorturi. În a doua categorie exista însă, de-a lungul mai multor scrisori, o singură femeie: Assia Wevill, cu care Hughes a avut relația ce le-a distrus mariajul. Plath visa o pastorală desăvârșită în Anglia rurală, cu livadă și cinci copii, ea gătind rafinat fripturi de vișel, vopsind în alb gardul de lemn vechi, scriind, publicând și făcând amor „precum giganții” cu seducătorul și talentatul consort poet.

Timp de șase ani, iluzia i-a oferit o ardere înaltă. I-a construit, ca bun manager și partener în aventura scrisului, cariera lui Hughes (fiecare era convins că s-a căsătorit cu un geniu). Deși, la moartea ei, el era celebru în Anglia, iar ea încă primea refuzuri de la edituri și cotidiane, posteritatea i-a așezat într-o ierarhie diferită. Cu toată faima tragică, Plath încă e o scriitoare „captivă”, confiscată de un renume ambivalent.

Mitul tragic nu trebuie să-i transforme opera într-un capitol secundar, simptom al unui destin cumplit. Poezia ei e o îmbinare fără seamăn de transcendență și brutalitate, în timp ce descrie „lumina minții, rece și planetară” sau golul adânc, despre care a scris obsesiv. Experiența feminină, redată în puritatea unui limbaj simplu și puternic, de o violență primitivă, numește tabuuri și explodează clișee, reinventează genuri și transferă în universal singurătatea maternității, depresia postnatală, furia doliului, dezechilibrul minții, setea autodestructivă, pustiul încremenit al neputinței. Fără a se fi salvat prin scris, Plath a adus la lumină un ținut imaginar unde pășim cu veche și bine-cunoscută teorie.

In memoriam Alani

Marius LAZURCA

În dimineața de 2 septembrie 2015 o imagine dramatică făcea instantaneu turul planetei, stârnind consternare, emoție și reacții politice imediate. Agențiile de presă distribuiau frenetic - iscând nu puține dubii deontologice - imaginea micului Alan Shenu, înecat, în bătaia valurilor, cu fața pe jumătate îngropată în nisipul ud de pe una din plajele izolate din apropiere de Bodrum. Cu câteva ore înainte, spre cinci dimineața, o barcă pneumatică supraîncărcată și manevrată stângaci se răstoarnă la doar câteva sute de metri de mal și, la mai puțin de patru kilometri de insula Kos, în Grecia, prima etapă pentru familia lui Alan în bejenia spre Canada. Erau cu toții kurzi musulmani din Kobani, orașul sirian aflat de câteva luni sub asediul milițiilor Statului Islamic. Ca multor milioane de alți refugiați din Siria, Turcia le oferise desigur un refugiu temporar, dar mai cu seamă speranța, venal întreținută de contrabandiști, că vor ajunge cândva la Vancouver.

Imaginea lui Alan rezumă imperfect și nedrept una din nenumăratele tragedii sau drame asociate valului de refugiați care, în coloane nesfârșite, au traversat în 2015 sudul Europei pentru a-și găsi refugiu în Germania, Franța, Italia sau Suedia. E vorba de circa 1.3 milioane de persoane, majoritatea lor zdrobitoare provenind din zonele de conflict recent sau acut: Siria, Irak și Afganistan. Presate de opinia publică, guvernele celor mai prospere state europene s-au simțit obligate să reacționeze: președintele François Hollande și-a sunat omologul turc, dar și, pentru o posibilă sincronizare a deciziilor, colegi din state U.E. importante; Angela Merkel, cancelarul țării de destinație pentru cei mai mulți dintre refugiați și migranți, a rezumat - prin expresia „Wir schaffen das!” - nu doar voința politică a guvernului creștin-democrat de a trata generos această criză, ci și așteptările celui mai puternic stat din Uniune față de politica europeană de migrație și azil.

Și totuși, în fața unui fenomen potențial de negestionat, la doar câteva luni de la moartea lui Alan și de la valul de ospitalitate stârnit de aceasta, U.E. semnează cu Turcia în martie 2016 un acord de administrare în comun a migrației ilegale sau neregulate. Conform prevederilor acestuia, Turcia se obligă să îi readmită pe teritoriul național, în tabere specializate, pe toți cei ajunși fără motiv serios pe teritoriul U.E. Dintr-o dată, politica brațelor indiscriminat deschise față de valul din 2015 - care, trebuie spus, includea și 75000 de migranți economici din Kosovo - e înlocuită de prudență, gestiune (ar spune unii) mes-

chină, criterii ferme. Ca în multe situații similare, politica înlocuiește emoția și, la drept vorbind, e bine că se întâmplă asta.

Emoție și politică, aceștia sunt în fond polii, când suprapuși, când la distanță, care definesc până azi politicile naționale sau aranjamentele internaționale referitoare la migranți. Mai recent, îi ai, pe de-o parte, pe frații Atuan și Isaid, doi copii din Venezuela, care povestesc presei mexicane despre drumul lor prin junglă, printre șerpi alungați cu pietre și crocodili ocoliți cu prudență. Pe de altă parte, ai realitatea că, sub presiunea unui val de migranți de proporții deja colosale - peste două sute de mii în fiecare lună - autoritățile statale și federale americane simt că momentul de a face ceva semnificativ, eventual radical, nu mai poate fi amânat. O semnaleză recent o voce autorizată din tabăra democrată, primarul de New York, Eric Adams, când avertiza că valul critic de migranți „va distruge orașul” și că, sub presiunea unui deficit bugetar anual de 12 miliarde, toate serviciile publice vor fi drastic afectate. Declarațiile oficialului newyorkez sunt cu atât mai serioase, cu cât vin din stânga spectrului politic și, mai ales, cu cât, cu abia doi ani mai devreme, candidatul Adams promitea că metropola își va menține statutul de „oraș sanctuar” pentru migranți.

Nimeni nu mai are azi nicio urmă de dubiu: valul migrator global e o realitate dramatică imposibil de ignorat, un fenomen care va defini - cu efecte imprevizibile - raporturile dintre Sudul (mai) sărac și Nordul prosper; știm, de asemenea, că e o temă planetară în căutarea unor instrumente de egală cuprindere; realizăm, în fine, că numără printre motive elemente asimetrice și, prin urmare, greu de comparat: cum sugeram mai sus, e nevoie de un abuz taxinomic pentru a pune în aceeași categorie familia lui Alan Shenu și un grup de kosovari care, la șapte ani de la declararea independenței, își căuta un rost prin Elveția. Mai mult, a nu face această necesară distincție riscă să-l nedreptățească postum pe Alan Shenu.

Închei printr-o anecdotă personală. Întors în concediu în România, am avut parte de două experiențe până acum inedite: de a face efortul să-i explic topografia Aradului unui șofer, vag anglofon, din Sri Lanka; și de a conversa doar în engleză cu chelnerimea medio-orientală sau nepaleză din Timișoara și București. Nu e nimic dramatic în asta, desigur, și eventualul disconfort de moment e compensat de ineditul unei României, iată, mai cosmopolite. Oricum ar fi experiențele la care suntem supuși - tragice sau triviale -, e limpede pentru toți că omenirea s-a pus în mișcare și că asta va schimba, cum a mai făcut-o, fața civilizației noastre.

Poeme de Carmen SECERE

Insula apostatilor

1. (Am încuiat magazia cu aripi)

Lipesc palmele de geam. Soarele intră printre degete. E curios cum lumina vrea să fie întreagă. Aseară am citit din "Flori pentru Algernon" și mi s-a făcut dor de șoarecele din perete. Amândoi ne roadem singurătățile și trecem prin toate locurile pe unde am plâns. Nimic nu e întâmplător în uitare. Intrăm în beznă din instinct. Aprindem focuri, poate ne vede, totuși, cineva. Primul gardian fumează. Jarul țigării pare un semnal de supraviețuire. Am încuiat magazia cu aripi, îmi spune răsând. Dacă ar ști că labirintul are ieșire la insulă, mi-ar fura din liniște, apoi mi-ar cere să-l iert. Îmi retrag palmele. Șoarecele roade. Praful se așază. Nu-l șterg. Acoperă tot.

2. (Pe hol se rostogolește o bilă)

"Carnea poate suporta un anumit număr de răni și nimic mai mult, dar sufletul poate sângera în zece mii de moduri și poate muri iar și iar în fiecare oră." O zi din viața mea este un carusel de trăiri. Rigiditate. Distorsiuni. Idealizare. Vidul este cronic. Lumea, în alb-negru. Calea de mijloc rămâne pentru cei care dorm fără vise. Cea de dinaintea mea a găsit ieșirea, eu mă aflu în același loc. Uneori, am sentimentul că nu exist și pentru asta, exersez toleranța la suferință. Eu cu mine: un tipar de atașament dezorganizat, o terapie unu la unu. Frica de un abandon imaginar. Dopamină. Disociere. În locul de la geam, îmi ard un fir de păr. Păianjenul crede că este sfoara cu care, cândva, s-a spânzurat. Borderline. Pe hol se rostogolește o bilă. Cu neputințele mele cu tot.

3. (Încep ziua cu mine)

Fac exerciții de echilibru. Încep ziua cu mine. Oamenii de succes se trezesc înaintea celorlalți, pentru a se simți învingători. Presiunea timpului este cea mai grea. Închid ochii.

Îmi exprim recunoștința pentru hainele curate pe care le port.

Emoția mea este ca un balon. Pe măsură ce se umflă, pereții devin tot mai subțiri.

Deschid ochii.

Printre gene întoarse, împrumut dorințele celor de-afară.

Vreau ce nu pot avea.

Îmbin idealuri în real.

Catharsis!

N-am trăit suficient.

Mă înalț pe tocuri.

4. (Nu există decât războaie și încercări)

Unele moduri de a gândi pot fi adevărate boli.

Agitația de pe hol mă sufocă. E zi de întâlnire cu trecutul.

O pregătesc de o viață.

Ceilați își ridică umerii, mie îmi e dor de umerii tăi care mă purtau, în timp ce lighioanele pământului îți mușcau din tălpi.

Nu vom muri, ne vom alătura infinitului și din infinit vom face insulă și insula ne va naște, în același timp, din nou.

Gardienii păzesc porțile. Cei care intră știu cine sunt. Când ies, devin disperați și singuri.

Mă-nvârt. Sunt o torță.

Nu există decât războaie și încercări.

Mă-nvârt. Podeaua mă înghite.

Femeile în alb îmi ating fruntea:

Biata de tine, iar visezi!

Sunt o torță, înțelegeți că sunt o torță.

Nimic mai mult.

5. (O femeie își plânge zorile)

Până la urmă, cui îi trebuie adevărul absolut? Sunt atâtea pierderi afară.

Lumea este pestriță și tot ce credem că știm devine vulnerabil și învelit în plastic.

Am experiență în arta îndoelii. Pendulez mereu între sunt și nu sunt. Tot pe acolo trec și viața și moartea.

Ușa e încuiată. În spatele ei se consumă întâmplările altora. Ale mele stau așezate cuminiți, printre rochii.

În locul de la geam, o femeie își plânge zorile:

"Zorilor, zorilor, Pe la nemurele

Voi surorilor, Să vină și ele,

Să nu mi-l zoriți."

Deschid fereastra. Nu e nimeni.

Îmi scutur mâinile de pământ.

6. (O fetiță îngrijește un buchet de baloane)

În durere e nevoie să ai demnitate. Fiecare pas înseamnă sacrificiu.

Aztecii își smulgeau inima din piept, pentru ca soarele să nu moară.

Celții loveau în spate cu o sabie, apoi făceau profeții.

Încașii se sacrificau să-și salveze imperiul de la dezastre.

În copilărie, deschideam cartea la final. Nu începeam o poveste, fără să îi știu sfârșitul.

Acum schimb intriga, decorul chiar și personajele.

E inundație la subsol. Ne înghesuim în bărci, dar nu toți avem o insulă.

Al doilea gardian își slăbește cravata. E greu să trăiești cu nodul din gât.

În locul de la geam, o fetiță îngrijește un buchet de baloane.

Lasă-ți mâinile libere, o aud.

Li-be-re!

(Fragmente dintr-un volum în pregătire)

Culmile succesului

Raul SĂRAN

După *Norocul scriitorului: memorii (1976-1991)* – în care Lodge definea și argumenta, în linii mari, motivele pentru care se consideră un scriitor norocos și, implicit, ce presupune acest „noroc” al scriitorului, respectiv *norocul de a fi scriitor* – a venit rândul celui de-al treilea volum de memorii, *Diverse grade de succes: memorii (1992-2020)*, să beneficieze de o traducere în limba română.

În volumul de față îl regăsim pe David Lodge în ipostaza de scriitor „cu normă întreagă”, așa cum am avut ocazia să îl descoperim și spre finalul volumului precedent. În ciuda vârstei totuși înaintate, Lodge se portretează într-o persoană foarte activă în lumea culturală; totuși, scrisul e doar una dintr-o gamă semnificativă de activități. Scriitorul britanic devine din ce în ce mai preocupat de adaptări cinematografice și dramatice, scrierile sale prind viață pe scenele teatrelor, în special *The Writing Game* (deși recunoaște, spre finalul volumului, că nu a ajuns până acum pe scena teatrului *West End* din Londra, acesta fiind marele său vis), însă lucrează asiduu și la o adaptare pentru micul ecran a romanului *Martin Chuzzlewit*, al lui Charles Dickens. Filmările, procesul de scriere (și, implicit, rescriere) a scenariului, procesul de selecție a actorilor și distribuția bugetului sunt doar câteva din aspectele pe care Lodge le prezintă în detaliu, având mereu în vedere atât persoana cititorului, cât și pe cea a publicului care avea să urmărească piesele de teatru și adaptările pentru televiziune.

În paralel, Lodge nu neglijează nici diversele festivaluri de literatură la care este invitat. Eliberat de „grijile” sistemului academic, se bucură de prestigiul pe care imaginea sa de scriitor „de succes” o conferă și care îi prilejuiește numeroase invitații la evenimente de o generoasă diversitate, în jurul lumii; aici, publicul român se va bucura să regăsească un capitol generos și suficient de consistent despre participarea acestuia la Festivalul Internațional de Literatură de la Iași, din 2014 (și declarându-se încântat, printre altele, de întâlnirea cu Herta Müller și de... vin). Totodată, deși nu pare să fie neapărat punctul central din acest volum de memorii, scrisul reprezintă, totuși, activitatea prin care (și cu care) acesta se identifică și pe care o consideră fundamentală, rezultatul fiind procesul de scriere și publicare a romanului *Terapia*, care se bucură de un real succes, atât comercial, cât și în partea criticilor.

În ceea ce privește tehnica de scriere a acestor volume de memorii, Lodge propune o formulă mai apropiată de sfera literară decât de cea a memorizării „clasice”. După cum recunoaște, la nivel de formă și structură a volumelor, memoriile sunt grupate într-un grupaj format din „episoade”, la baza cărora stă dorința de a asigura o continuitate și o organizare specifică unui roman. În ceea ce ține de fidelitatea redării acestor amintiri care alcătuiesc „episoadele” volumului (valabil și pentru precedentele), autorul subliniază că principala metodă prin care își rememorează trecutul este „frunzărirea scrisorilor primite și a copiilor de la scrisorile pe care le-am scris eu însumi în perioada despre care scriu”.

În pofida limitelor pe care această tehnică le (poate) impune - de la omiterea sau chiar amintirea inexactă a unor detalii care țin de biografic sau de alte elemente

care nu se regăsesc sau nu reprezintă obiectul scrisorilor respective -, Lodge încearcă să compenseze prin structură pe episoade, sub forma „episoadelor” (care funcționează în majoritatea cazurilor, deși nu neapărat în totalitate). Însă tocmai aici avem diferența esențială între un volum de jurnal și unul de memorii, iar Lodge înțelege acest aspect și nu își propune să furnizeze o experiență a lecturii unui jurnal cu date exacte, ci mai degrabă o (re)memorare a unor fapte, lucruri, oameni și momente care i-au permis și facilitat acestuia o înțelegere mult mai extinsă și, concomitent, diferită a noțiunii de „succes” în sine.

„Mi-a trebuit mult timp până să accept că nu poți avea niciodată încredere în spectatorii din seara premierei sau în cronici ca repere demne de încredere ale succesului”, afirmă David Lodge aproape de finalul volumului, frază care cuprinde, poate în modul cel mai concret și necosmetizat, ideea de bază a acestui al treilea volum. Dincolo de a fi doar un *sequel*, o continuare firească a precedentelor două volume de memorii, *Diverse grade de succes* ne arată un David Lodge pentru care succesul nu este neapărat o unitate de măsură pentru satisfacția personală și profesională și nici nu se măsoară în coordonatele pe care am fi tentați să le atribuim ideii de succes, fie el comercial sau profesional. Acest lucru se datorează unei viziuni conform căreia particularitățile care definesc adevăratul succes țin mai degrabă de o recunoaștere a roadelor muncii sale, cât și de a avea timpul și contextul necesar pentru a se putea ocupa de lucrurile care contează cu adevărat, pentru acesta - îndeosebi activitățile culturale care îi aduc satisfacții personale, lucru care surclasează considerabil dorința de a rămâne în permanență în lumina reflectoarelor.

Poeme de Ion Șerban Drincea

PROMISIUNE

Salcâmii din fața casei mele
nu mai sunt
au rămas numai rădăcinile lor
blestemând drujbele fioroase
care le-au secăt izvoarele spre ramuri
cu plânsset răvășit de durere

din lacrimile lor au crescut muguri

mi-au simțit iubirea
și s-au rugat la doamna toamnă
să le mai lase frunzele în verde

acum dintre toți salcâmii crescuți
din durerea drujbei
doar un singur prieten mai are frunze
când privesc spre el
mă salută aplecând ramurile
promițându-mi că va avea candelabre

peste buturugile ruginite
soarele le-a bucurat în raze
miruindu-le ochii cu lumină
peste podoaba primelor ramuri
cu verdele frunzelor

alți salcâmi s-au înălțat
sub umbra celor dispăruți
i-am mângâiat
le-am sărutat frunzele
ramurile le-au tremurat
am sărutat și ramurile
mi-au promis că vor aprinde candelabre
în florile lor albe
din lumina salcânilor dispăruți
sunt prieten cu micii arbori

albe candelabre ca înaintașul său
dispărut în rădăcini

WISE

O încăpere mare
la mijlocul ei o masă
tot mare
cu oameni în jurul ei
ca la Cina de taină
vorbeau bucuroși
mâinile lor desenau imagini
eram îmbrăcat special
cum n-am fost niciodată
ca un boier dintre cei vechi
cu o cărjă aurită în mână

mergeam tacticos
nu știu unde

pe latura dreaptă a încăperii
căutam închipuiri
înconjurându-mi privirea
am văzut o femeie în alb
mergea cu pași mărunți
nu se uita în nicio parte
voiam să mă privească
ea mergea înainte
nu m-a văzut
mergea nestingherită
i-am trimis un gând
s-a oprit într-un cerc de lumină
venea spre mine venea
cu albul pe ea
m-am trezit din vis
purta în ferestrele privirilor
chipul miresei mele

ULTIMUL ZBOR

Am văzut o pasăre căzând din zbor
adunându-se în elipsa unui cerc
devenise un punct pe întinderea cerului
parcă vrând să anunțe o poveste
terminată în ultimul cuvânt

priveam mirat rostogolirea aripilor
pe fruntea pământului
însoțite de simfonia stolului
dezacordată în lipsa a două aripi

zborul păsării a înroșit iarba
fiecare fir al ei era o lumânare
cu sângele în arderi de lumină
m-am uitat spre soare
și i-am văzut razele în lacrimi
coborâte peste trupul păsării

DACĂ

Durerile mari ard în focuri înalte
sunt adunate în priviri în gesturi
cu urme desenate în iubire
cauți în cenușa focului amintiri
le găsești pitulate în scara cerului

nu mai poți urca
te oprești lângă scară obosit
iei capul în mâini
intri în timp

ii culegi florile care au rămas
le uzi cu o lacrimă
izvorâtă din timpul gândului
după ce pupi buchetul ales
te așezi în trunchiul unui copac
și aștepti să-i împarți rădăcinile
dacă vor veni

RĂTĂCIRE

Am adunat timpul
I-am strâns cu iubire
în sensul degetului arătător
de la mâna dreaptă
am întins mâna
degetul și-a aruncat umbra
spre drumul nelimitat
unde m-am rătăcit

LACRIMA CRISTI

Să bei cel mai bun vin
nu este bine nu este bine
să îl bei singur
e ca și cum ai vorbi numai cu tine

de ce îl bei singur
păi nu ai cu cine
s-au dus cei care ciocneau pahare
și-au făcut brațele cruci
trupurile și le-au acoperit cu ciment
alții și le-au ascuns cu bulgări de lut
de-ai-a paharul plânge
când îl iau în mână
iar eu plâng alături de el

sunt un om viu ce udă obrajii
alături de un pahar
înțeleg totul de sus până jos
totul înțeleg
am îmbătrânit
și vinul rămâne lacrimă
lacrima Cristi

ARIPI DE ÎNGER

Cred că am venit pe pământ
din dorința lui Dumnezeu
să fiu umbra unui înger
care s-a rugat să îi dea chipul meu

m-am mirat că am aripi
nu știam că le am

Cerșetorul de pe partea cealaltă

Urmare din pagina 20

Pe de o parte, îmi venea să râd, pe de alta, eram intrigat, fiindcă nu înțelegeam nimic din ceea ce vedeam. Și nici prea multă răbdare să o lungesc acolo, în postul de observator, n-aveam. Un domn ce venise din partea în care mă aflam n-a avut, nici el, de-a face cu cerșetorul, deși l-a privit.

Mi-am băut cappuccino-ul, am luat cu lingurița spuma care se lipise de marginea ceștii și am gustat-o. Să mă duc până la el sau să merg să iau brânză? Am decis să mai stau câteva minute, să-și facă efectul cafeaua, deși mi-era clar că o să am gustul viciat de spuma laptelui. Am observat un om în vârstă care venea încet, pe trotuarul de vizavi, chiar spre cerșetor, care-l

privise și părea că-l așteaptă. Și da, când a ajuns la vreo trei-patru metri de el, i s-a adresat. Domnul s-a oprit, a dat din cap și i-a răspuns. Vedeam cum cerșetorul îi mai spune ceva și întinde, încet, mâna. Celălalt a surâs și s-a căutat la piept, de unde a scos un obiect ce semăna cu un portofel, din care a extras o hârtie. Era mai în etate și părea mai paradit. Brațul îi tremura din umăr. I-a dat hârtia. Și-a băgat portofelul la loc, a mai zis ceva, a mișcat din cap, celălalt, și el, în semn de mulțumire.

M-am șters cu un șervețel, am pus lingurița în ceașcă și am trecut strada. Când a ajuns în fața mea, l-am oprit pe bătrân:

- Nu vă supărați că vă întreb, bună ziua, dar sunt

tare curios: ce v-a spus domnul din colț, căruia i-ați dat bani?

- Dar de ce vă interesează?! N-am avut de ales și i-am vorbit despre observațiile mele legate de cerșetor. Omul m-a ascultat atent, a tușit de două ori, și-a cerut scuze, a așteptat să termin, și-a dres vocea și mi-a zis:

- Nici nu-i de mirare că are înțelegere la cei ca mine, fiindcă la asta ne gândim și asta ne... Ce altceva?!

- La ce anume?

- Știți ce spune?

- Nu...

- Să dea Domnul s-aveți parte de-o moarte cât mai ușoară, asta spune.

Borco ILIN

Tristescu de la Dedeman

Astăzi mi-a livrat Dedemanul câteva zeci de pachete de parchet și gresie pentru noua casă. Șoferul mă sună, ne vedem la locul stabilit, vine cu o dubiță plină. N-am cu cine să descarc, el se oferă. E imens și trist. Calm, flegmatic, nu vibrează, doar tace și face. Ia în cârcă câte două pachete de parchet, mă simt dat de-o parte. Să nu mă las jignit în orgoliu, îmi pun brâul de moroșan pe mijloc și iau și eu două pachete, unul cântărește 20 kg, că am și eu 86 kg, ce naiba. Merge, pot, mi-s madăfacăr. El are țigara-ntr-un dinți, nici nu respiră, eu gâfâi mascat, mândru de mușchii mei. Depozităm în camera gata molărită.

Vine gresia, un pachet are 30 kg, el pune pe umăr două, parcă ar fi din carton. Încerc și eu două – pe fiecare braț una – nu merge și punct. Transportă el totul, trist, cu țigara-n colțul gurii, tace, nu zice nimic. Parcă l-ar chema Tugomir, adică tuga, tristețe, și mir – pace, un fel de Tristescu. I-am băgat cinci bancnote de 10 lei în salopetă, pentru ajutor. După ce semnez recepția și-i văd numele, îl întreb, în sârbă, de unde e. Din Becicherec. Și mai băgăm o țigară, în sârbește; a fost încântat când a descoperit că-s sârb și eu, cum de vorbesc așa de bine sârba, el având un dialect stricat de tot, de unde sunt, din Belgrad? – nu, de aici, povești etc.

La despărțire, bagă mâna-n buzunar și-mi dă treizeci de lei din cei cincizeci ai mei și-mi spune: „mersi că m-ai ajutat, să ai și tu de-o bere”, deși serviciile Dedeman nu includ și descărcarea mărfii. Ajde, ziveli, brate, chiar dacă nu ne cunoaștem și n-o să vezi postarea asta ever!

Casa cu păstăi și banane

Pornesc la 8.30 la lucru, cu speranța să evit traficul. La micul ei magazin, tanti Vera are fisele pregătite pentru cafea la aparat, doi lei. Nu-i nimeni la cafomat. Intră diverse persoane cu aprovizionarea. Baxuri de apă, crenvurști, legume. Toți amabili, zero agitație. Pe mașină, rulează piesa „Cry, baby”. Oh, câtă forță, cât craft la ora asta, oh, ce bune-s cafea și țigara. Orașul nu-i aglomerat, parcă a fugit din sine, Timișoara e pitită într-o atipică normalitate. Nu-s cozi, am prins toate semafoarele verzi.

Opresc la casa din Plopi să las ceva. Câmpul din față a înmugurit cu fazani, răsună crângul. În curtea noastră bănațeană cresc Amazonia și Valea Loarei, leandrii-s vîguroși, vița sălbatică a năpădit ferestrele aduse din Sălaj, printre traseele de tren de pe târnaț care mirosoasă a motorină cresc florile și trifoiul pitic, soarele văruiește cu snopi de lumină albă încă o zi care-i va aparține până deseară. În fața magazinului Profi e pustiu, oamenii-s încă ascunși în resturile somnului.

O iau spre muzeu, fumez cu geamu' deschis, îmi intră pletele-n gură. Mi-am spălat părul de dimineață, e diafan, ca mătasea crudă de porumb, parcă nu-i al meu, parcă liniștea asta nu-i a mea. L-am sunat pe tata să-mi aducă musai-musai de la sat câteva fire de cucuruz, să le plantez lângă mestecenii noștri prin care vântul țese un alfabet straniu, pe care-l vei desluși doar la toamnă. Musai de avut cucuruz în viață, musai să-i ții pe bunici aproape, pe ei și respirația întreruptă a copilăriei. Poate-i pun totuși lângă băgrinul din curtea noastră cosmică.

Ascult „Sound of silence” cântat de formația Disturbed. Din nou – mult craft, tone de vibrații în drumul lin spre pădurea mea de la lucru. Mă opresc pe o stradă, cred că Ion Bontea-i zice, să fotografiez o casă păraginită cu iz andaluz. Nu știu ce soi sunt pomii din jurul ei – s-ar putea Paulownia sau Catalpa - dar parcă ninge din el cu ciorchini de banane corcice cu păstăi; vrejul magic de fasole îmi duce mintea spre inimă.

Deschid laptopul – niciun mail. Pe telefon, nimeni nu mă bâzâie cu mesaje de niciun fel. E ora zece fix, ziua ce urmează e undeva departe, liniștea orașului mă agită într-un mod plăcut, pe dinăuntru. Totu-i bine. Și-mi aduc aminte de cuvintele unui prieten, de redacție, răposat: „Ai grijă, pasărea care cântă de dimineață se cacă pe ea la prânz”. Nah, vom vedea. Mi s-a lăsat de un hotdog, deci va fi cu cântec.

Dogu de seară

Astăzi am vrut să scriu un cu totul alt text de cu totul altă factură, însă viața te obligă deseori să faci ce nu vrei ca să supraviețuiești. Consecvența cu care nimic nu funcționează la noi, de la micro la macro, e deja redundantă chiar și la nivel de brand național. Desigur, Profi și sfântul dog sunt oricând un workshop de nemuritoare proaste practici sau de băgare a cozii dracului între destine și destinuțe.

E ora 20.00, pe rotisor se-nvârt trei dogi, trei crenvurști rozalii, abia puși. Rozalii din ăla de fundulețe de ingeri de pe frescele pictorilor din romantism. Nu mă interesează

prea tare că produsul conține colorant, guma xantat, glutamate, potențioare de arome, copite de hienă și gheare de pisică, nu asta-i important, dogu la Profi e o stare, un ritual, o descindere în viața care bate filmul. Cer un dog cu maioneză și sos picant. Dogărița e o doamnă amabilă de vârsta mea, timidă, cumsecade. La chip e o combinație splendidă între Eva Herzigova, profă de geografie de provincie, cu ochelari și pistrui, și soție de mormon, cu lungi chichițe blonde împletite, plus pioșenia de care dă dovadă. Îmi zice, cu un calm senzual involuntar, că domnu cu copilul a cerut el primu două. Copilu cu gambele cât extinc-torele molfăie dezinteresat o bomboană pe băț.

- Ok, mi-l puneți pe al treilea, știu că durează, mă duc la casă să achit. Îs fericit că l-am prins măcar pe al treilea. Cer un pachet de Winston XSpresion, după ce stau la coadă. De acolo îi strig dogăriței încă odată sosurile, să nu uite. Stau ce stau la coadă, achit nenorocitele țigări și mă-ntorc la dog.

- Păi, nenea cu copilul le-a luat pe toate trei, îmi spune sfios dogărița.

- Ok, dar trebuia să-i spuneți că unul era rezervat și să aștepte pentru altul, că durează 20 de minute până se pătrunde crenvurștiul din copite și ciocuri de vulpe.

- Îmi pare rău, domnule.

E blândă și răbdătoare, îmi pare rău că m-am rățoit, și am și ținut apoi și un tipic mini-discurs despre starea nației.

Nenea e un bunic mărunț în șlapi și cămașă în carouri, chel și cocârjat, și m-a auzit când am comandat. Evident, pe românașe al nostru-l doare la pateu că mai există și altcineva pe lumea asta între el și moftul lui de moment. Mi s-a făcut foame de la frustrare, iau o bucată de pizza diavola, coada s-a risipit, sunt sechestrat în Așteptăria de la Profi. Nu-i picantă, e seacă, am înfulecat, m-am săturat, nu-mi mai trebe dogu.

Dogărița, profa de geogra, mormonal de blondă și pistrui-ochelarișă vrea să-mi facă-n voie și se grăbește să-mpacheteze dogul. Chifla nu s-a copt, crenvurștiul nu s-a pătruns, a încurcat și sosurile, în loc de iutele după care tânjeam, că pizza nu era așa, a pus tauzănaîlă. L-am înghițit ca cănele, rapid, mi-am și ars limba, totul a fost mai năpădit de se putea. Plus că am cheltuit bani aiurea pe pizza pe care nu mi-am dorit-o și pe dogul care a fost trei trepte peste catastrofic. Asta-nseamnă să știi să-și faci viața cum vrei tu - fapte, nu vorbe.

Nenea și copilul flegmatic cu bomboana și cu picioare ixoșe și-au continuat odiseea până la prima casă, unde locuiesc. Copilu a scăpat dogu pe jos fix când mă-sa a deschis ușa. L-a părut instant, bunicu a strigat la ea, e noră-sa sau fiică-sa, au intrat certându-se și și-a lăsat dogu pe bancă, la stradă. Habar n-am care a fost soarta celui de-al treilea dog.

În Plopi, asfințitul văruiește pe un șevalet straniu de nori cu pistrui albaștri și coame de nuci în crângul din fața casei. Mi-am băgat calul de fier sub târnaț, deși nu va ploua. Nimic n-a ieșit bine, însă totul îmi priește extraordinar.

Grinda lui Morricone în Mehala

Fiind colecționar de benzi desenate de o viață, de mult doresc să-mi fac pentru ele, în dormitor, cu mâinile mele, o mini-bibliotecă standardizată pe măsuri fixe de 15 x20,5 cm. Chiar dacă e mică, ar merge niște grinzi țapene, ca să susțină atâtea aventuri grele de-a lungul secolelor din povești. În plus, grinda dă fain, eu fiind obișnuit și înnebunit cu ele de la muzeu și din universul de lemn a lui Bata M. Am tot stat și măsurat, îmi trebuie grindă de 10 x 15 cm, fix cât iese și pervazul de lemn pe geam ca lățime. Am tot căutat prin Dedeman, Hornbach și Brico Depot – nimic, au doar 10 x 14 cm. Azi am mai tras o tură la Hornbach, mi-am parcat motorul lângă al lui Rică Scorobete, iacătă-l că apare și el, mulțumit cu niște capturi, și o tunde rapid spre Unirii cu exact 5 minute înainte de ploaia de la ora 14.30.

N-am găsit. Aștept să se termine ruperea de nori și o iau spre piața de cherestea din Mehala, jucând pe ultima carte a speranței. Ieri am cumpărat de la Dedeman dibluri cu șurub de 23 cm, șaibe și piulițe masive, să arate ca o lucrare a lui Bata. M-am pregătit, am și burghiu din care trebe, mai să rămân fără grinzi și ăla mi-s, de pomină, marele meșter după ureche.

La prima intrare-n Mehala la cherestea – pustiu. Mă uit, măsoar cu palma diverse lemne, nu pușcă, îmi notez un număr de telefon mângălit super analfabetic pe o rulotă. La a doua intrare, niște băieți cam de 30 de ani, cu iz de 65+ încarcă-descarcă niște stive de grinzi, scuiță, se suduie, urlă, pare-se că merge treaba. Descalce de pe calu de fier, ei se uită la mine pieziș, eu transpirat ca naiba, pletele mi se lipesc de frunte. Imediat văd cât e ceasu aici. Adopt limbajul corespunzător cu plm și întreb de niște grinzi, așa, cu zeflema și cu tupeu, aproape dezinteresat, aprinzându-mi țigara.

- Da cât îți trăbă, boss, douăzăși-trizăși dă bucăți,

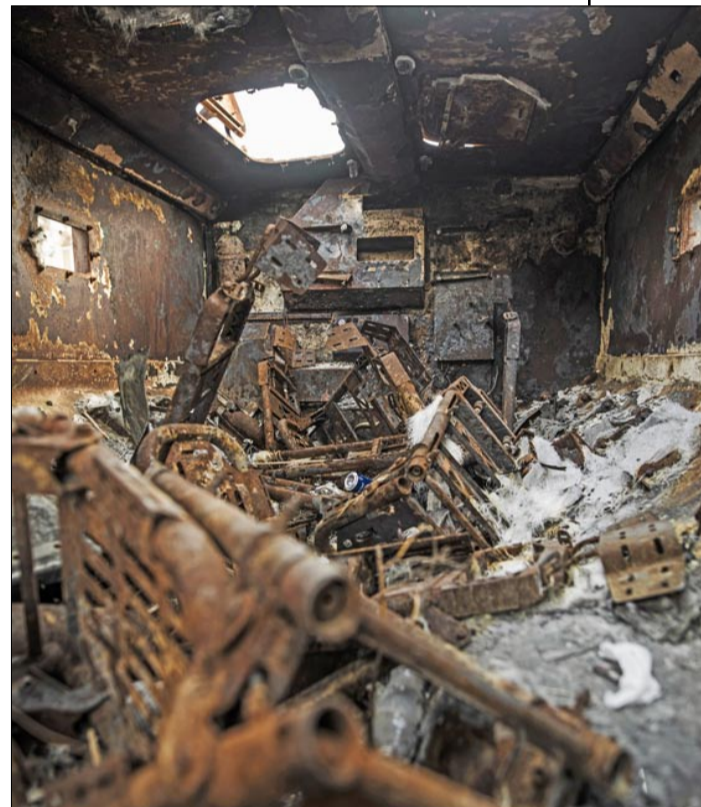
mai mult? – mă întreabă Marinel, cu nasul lila și ochii-ncețoșați. E tânăr, chipu îi de ceară, din gură-i mijesc resturile unui gard destul de rar de dinți maro-verzui, are șlapi de gumă-n picioare, și, standard – toate unghiile de la degete încarnate și bolnave.

- Îmi trăbă de 10 x 15, boss, ai? – răspund eu calm și tacticos, cu voce șmirgheluită și scoborâtă, în stilul lui Clint Eastwood din filmul „Pentru un pumn de dolari”. Acuma-i acum, îmi spun în sine mea, „Ecstasy of Gold” a lui Morricone se aude undeva departe în mintea mea avidă de grinzi.

- Boss, nu se ezistă așa ceva, 10 x 15 nu se ezistă, este numa 10 x 14, câte-ți trăbă, mai mult de douăzăși-trizăși de bucăți? Îs la 5 metri.

- Două – spun și scuiț țigara din gură, mijind ochii și simțindu-mă, în final, învins de dimensiunea imposibilă a grinzilor. Până și old Clint nu poate nimic în fața standardelor.

Mi le arată, îs faine, semi-crăpate, dure, exact ce-mi trebe. Le și măsoară, și, ce să vezi, increfndibil – sunt 10 x 15! Nu-i vine să creadă, le măsoară din nou – 10 x 15, bisto! Nu-mi arăt extazul și-l întreb, tot așa, dezinteresat, uitându-mă-n altă parte, în zare, dacă poate să mi le și taie la dimensiune.

- Sigur, boss, îi 134 lei bucata de 5 m, zice fericit Marinel cel cu dinții maro-verzui.

- La 177,3 m, la 177, 6 și două la 92,3 și 92,6. Poți așa?

- Da, boss, numa scrie-mi cu 2-3 cm mai mult că le tai cu drijba. Scrie-mi pe ușaș, sună-mă, îți bag numărul.

Îl sun, îmi bagă numărul, mă uit cum scrie – Grindă 060, și zice, da, ăsta cu 060 la capăt. Bun până aici, ne auzim.

Deși e cam târziu, intru în piața Mehala la mici, la tanti-Vali și iau trei bucăți. De poftă. Cu mult muștar, mujdei la halbă cu polonicul și o bere Ciucaș mică. Micii au 20 cm, nu mi-e foame. Îi rad în două minute, îmi privesc fantastic, mai rar așa ceva. În timp ce-nfulec ca anaconda, mă minunez a mia oară de structura populației noastre nemuritoare ca gen: un bătrân pipernicit, cu parkinson, pălărie de stofă, pantaloni cu bretele, ștrimfi și sandale, ochelari cu dioptrii cât termopanul și voce stinsă. Un sam-sar de mașini, chel, cu ceafă lată, lăncoc de haur la gât de jumă de kil și burdihan de parcă tocmai a mâncat un om întreg. Nevasta lui, enormă, cu picioarele umflate de la retenție de apă, cu brațul cât China, tatuat pe toată lungimea cu un trandafir cu spini mari.

Doamne, cât îs de naivi și copilăroși bătrînii, cât îs de îmbătrâniți și rablagiți cei tineri. Și nelipsitul căine-pomanagiu, proaspăt plouat, cu blana-mpuțită și privirea smerită, dând din coada inimii lui necăjite, precaut și calculat totodată, ba a cerșeală și pricăjenie, ba a veselie și recunoștință.

Ar mai fi o mie de detalii, n-am răbdare să scriu, doamne bate-l de scris, am mai povestit chestiile astea de zeci de ori. Am ajuns acasă, mi-am pus Morricone pe YouTube, un pahar de Garrone Bianco cu gheață din rezervele Păpădiarei și mă apuc să-i scriu lui Marinel pe Whatsapp dimensiunile de tăiere a grinzilor care contează, care vor adăposti miile de povești din copilăria ce ne-a fost sufletului meșter-grindă o viață întreagă și pentru ce ne-a mai rămas din ea. Măcar pentru ăștia cu 060 la capăt.

* „Plopi” este un cartier din Timișoara

28

Privirea care scrutează: Eurothalia 2023

Daniela ȘILINDEAN

Festivalul European de Teatru Eurothalia s-a desfășurat între 20 și 30 septembrie 2023 și a fost curatoriat, sub genericul *Perspective*, de Andrea Wolfer și Rudolf Herbert. Rămâne un festival cu o privire proaspătă, atentă, care scrutează cu responsabilitate și pricepere fenomenul teatral. Spectacolele selecționate au vizat formate diverse și au pus în discuție teme importante și actuale: „construirea” adevărului azi, natura în raport cu omul, alienarea, regimurile totalitare, dictaturile îndepărtate sau apropiate, relația cu războiul, omul față în față cu robotul, convențiile (sociale, dar și teatrale), identitatea națională, etnică vs. cea personală – iată câteva dintre ele. Dintre spectacolele vizionate trebuie să menționez câteva dintre montările prezente în festival pentru calitatea lor artistică, pentru ideile pe care au greșit și pe care le-au propus ca teme de dezbateră, pentru interpretările actoricești, coregrafice sau de software: *Totul sub cer* de Margarita Zieda, în regia lui Alvis Hermanis, *Destinație* de Thomas Bernhard, în regia lui Matthias Rippert, *Urme*, în regia și coregrafia lui Wim Vandekeybus, *Valea nebănuită* de Rimini Protokoll (Stefan Kaegi) & Thomas Melle, *Muntele* de Agrupación Señor Serrano, în regia colectivă semnată de Alex Serrano, Pau Palacios, Ferran Dordal. Despre ultimele două vom vorbi în rândurile care urmează.

Muntele de Agrupación Señor Serrano, Regia, dramaturgia: Alex Serrano, Pau Palacios, Ferran Dordal, decorul și costumele: Lola Belles; muzica: Nico Roig; voce: Amelia Larkins, programare video: David Muñoz; creație video: Jordi Soler Quintana; scenografie și machete: Lola Belles, Alex Serrano. Producție: Agrupación Señor Serrano (ES) & GREC Festival de Barcelona, Teatre Lliure, Centro de cultura contemporânea Condeduque, CSS Teatro Stabile di Innovazione del Friuli – Venezia Giulia, Teatro Stabile del Veneto – Teatro Nazionale, Zona K, Monty Kulturfaktorij, Grand Theatre, Feikes Huis.

În urmă cu șase ani vedeam în TESZT, Festivalul Euroregional de Teatru din Timișoara *Birdie*, un spectacol realizat de Agrupación Señor Serrano. M-a surprins atunci modalitatea prin care compania spaniolă repune în discuție convenția teatrală, cum modifică rolul actorului pe scenă, cum utilizează și integrează tehnologia: creativ și ingenios, justificat. Aceste caracteristici le-am regăsit cu prisosință în *Muntele*, inclus în această ediție în selecția Eurothalia.

Ceea ce frapează de la bun început e maniera subtilă prin care se construiește spectacolul și, implicit, prezențele pe care le re-crează sub ochii spectatorilor. Chestionând adevărul și punându-l sub semnul constructului, realizatorii spectacolului operează cu schimbări drastice de perspectivă. Actorii mănuiesc camere video care preiau imagini *live* și le transmit pe ecranele aflate lângă ei, pe scenă. E o lume a detaliului și a fragmentarului pe care o putem privi în sine, dar și ca parte dintr-un ansamblu mai complex în care fragmentul își modifică substanțial semnificația. Confecționarea realităților nu e o noutate. De altfel, creatorii Muntelui fac apel la câteva istorii cunoscute. Prima, cea care trasează firul poveștii, are în centru prima expediție pe Everest – cu întrebarea rămasă la fel de puternică în conștiința publicului ca demersul în sine: a ajuns sau nu George Mallory până în vârf? Drumul pentru cucerirea Muntelui este alcătuit prin redări de imagini preluate *live*, fotografii, corpul unui actor și machete în miniatură filmate, o serie de scrisori pe care soția lui Mallory le scrie (vocea, plicurile, tocul și hârtia țin loc de personaj).

Adevăr, mister și legendă sunt toate distorsionate și reconfigurate ca printr-un caleidoscop. Un al doilea insert care dă seama tot despre producerea de adevăruri este emisiunea radio a lui Orson Welles, *Războiul lumilor*, în urma căreia invazia extraterestrelor părea atât de reală încât panica populației a fost iminentă. Manipulare și media, surse de informare și gândit cu propria minte par să fie jaloanele indicate cu asupra de măsură. Vladimir Putin, devenit personaj, ține discursuri despre cum se construiește încrederea și revolta viscerală se instituie. *Muntele* este surprinzător cu fiecare scenă, spectaculos în concept și în realizare, necesar în reflecția pe care o propune.

Valea cea stranie

Elena JEBELEAN

Întâlnirile dintre om și mașină/ mecatronica/ robot care să-i semene au început în secolul Luminilor, cu automatul lui Vaucanson care cânta la flaut și la tamburină chiar mai bine decât oamenii. Mecatronica, neuroinformatica și biocibernetica au surclasat mecanicismul și, de la testul Turing încoace, vorbim despre Eliza, Parry, Racter, Alice, despre Sophia, care nu doar că poate discuta natural cu interlocutorii umani, dar care, doi ani mai târziu, a și primit cetățenia Arabiei Saudite.

În *Uncanny Valley*, spectacol vizionat în cadrul festivalului Eurothalia, vedem un ecran gol. Sugerează deja că lumea este compusă din două: o parte a mașinii și cealaltă a omului (a absenței sale). Ulterior, prin proiecție, locul omului este completat, dar tot printr-un dublu, dublul-imagini. Dublul-imagini și dublul-obiect conferă o dublă reflecție. Lumea ca reflecție imperfectă. Imperfecțiunile robotului față de modelul uman sunt și ele evidente. Robotul este programat să redea un discurs în fața auditorilor. Acest personaj-robot ține locul unui om pe care prezentarea în fața numerosului public l-ar incomoda.

Până aici, nimic chiar atât de surprinzător. În fond, cel pe care-l înlocuiește robotul este scriitor, activitățile stereotipe l-ar uza, l-ar sustrage scrisului, activității creatoare. În episoadele sale maniaco-depresive, el nu este disponibil, iar robotul se achiță cu bine de preluarea cuvântului. El „vorbește” despre bipolaritate, despre manifestări și evoluție, despre remedii. În fond, chiar roboții Eliza și Parry fuseseră cu zeci de ani în urmă concepuți ca interlocutori ai bolnavilor psihici. Dar la un moment dat discursul, pe nesimțite, devine discurs al robotului. El nu expune numai ceea ce fusese programat, ci vorbește în numele său, ridică în atenția noastră probleme ale sale. Care par acum chiar justificate publicului, ce inițial părea nelămurit: pe scenă este un om care imită un robot sau un robot care imită un om? Robotul are chip omenesc, chiar și atitudinea degajată de a sta cu glezna unui picior ridicată pe genunchiul celuilalt, cu spatele rezemat de spătarul fotoliului, cu un laptop deschis pe măsura din fața lui.

Ideile care plutesc în discurs insistă pe tehnologie ca factor de îmbunătățire a vieții și ființei umane și manipulează spre a te determina să vezi în robot nu doar un alter-ego, nu doar un egal al tău, ci chiar un tip de ființă superioară ție. Abia acum, datorită tehnologiei care face posibile intervenții corectoare, omul n-ar mai fi rod al aleatoriului, ci rod al propriilor dorințe. Când corpul tău nu mai poate funcționa satisfăcător sau când ești nemulțumit de el și îl simți ca pe o închisoare, poți apela la ajutorul tehnologiei, care te sprijină să fii altfel. Ne amintim de Baudelaire, care, și el, sublinia superioritatea artificialului față de monstruoșitatea naturalului. Așadar, în bună măsură funcționăm ca niște automate. Ce altceva decât performanța tot mai înaltă ne dă valoare? Dar, ca în cazul corabiei Argos, până la ce punct un om mereu îmbunătățit continuă să rămână om?

Corabia argonauților a fost treptat, pe parcursul furtunoasei sale călătorii, reparată, i s-au înlocuit până la urmă

toate componentele. A încetat ea să mai fie Argos? Câte proteze poți avea ca să fii considerat încă om? De când ai putea fi considerat robot, categoric mai rezistent, mai operativ, mai eficient decât omul? Deja robotul din scenă face ceea ce scriitorul Thomas Melle nu mai dorește să facă: el vorbește acum în fața publicului venit în sală ca la o conferință, înlocuindu-l. Și așa cum vrăjitoarea din *Albă ca Zăpada și cei șapte pitici*, basm a cărui ecranizare Disney l-a impresionat major pe Thomas Melle în copilărie, rostește incantația ce descrie transformarea mărilor savurose în măr otrăvitor – *Măru-n licoare-l cufundă, / Somnul morții să-l pătrundă!* – robotul-personaj ne fascinează cu deducțiile sale ce curg în favoarea ideii de a fi considerat entitate individuală, făptură. Este urmarea unei faceri, e o făptură. Vie? Da, cu energie electrică. Cu toate aceste asemănări, cum n-am considera roboții ca semeni ai noștri? Sau chiar superiori nouă prin claritate, prin identitate cu sine, prin precizie și siguranță, în vreme ce noi înotăm în dileme?

Ce simțiți acum, când mă priviți? ne întreabă robotul despre care știm acum că este robot, dar pe care-l percepem și umanizat, indirect, prin experiențele pe care le-a prezentat cu empatie. Avem impresia că ne cere înțelegere, protecție, că are nevoie de ajutorul nostru, chiar ca o ființă aflată în pericol. *Din privirile voastre îmi voi zidi o casă*, continuă el după o pauză. Și, în ambiguitatea întregului spectacol, distingem că zidurile de apărare sunt și metereze de atac, exact ca în interacțiunile umane, când, în funcție de reacția celuilalt, ești gata să-i devii dușman sau prieten.

Sunt o optimistă precaută, în sensul dat noțiunii de Erik Brynjolfsson în 2017 la Asilomar. Sunt entuziasmată de capacitățile uimitoare ale roboților, dar sunt și conștientă de direcțiile distructive spre care pot fi orientați sau spre care se vor putea orienta. A prinde chip omenesc în metamorfozările din basme și mituri nu este straniu. Acolo, metamorfozarea este de scurtă durată și are ca suport un vârtej energetic volițional, emoțional, spiritual cu siguranță. În cazul unei asemenea transformări reasezi, restructurezi în altă formă ceea ce este esențial și transcende forma. Dar în realitate este cu totul altceva. Deocamdată, seamănă cu statuile de ceară de la Madame Tussauds. Când le privești simți imediat și supărător nefirescul, le simți goliciunea interioară. Te simți păcălit, oricât de impresionantă ar fi realizarea lor meșteșugită.

Nu am înțeles niciodată acest tip de fascinație. Poate că răspunde unui tip de curiozități, aceluiasi tip care-i determină pe oameni să privească femeia-șarpe, omul-elefant, trucuri sau handicapuri valorificate economic drept curiozități ce pot scoate bani din buzunarele celorlalți. Aceeași senzație am avut-o când, la finalul spectacolului, oamenii au fost invitați în scenă, să cerceteze robotul îndepăroape, să-i vadă circuitele din spatele capului. El a devenit un obiect de circ și satisfacția celor care au dat roată în jurul lui mi-a amintit de încântarea copiilor care desfac o jucărie. A fost, într-un fel, poate, o cale de a liniști spectatorii, invitați să se convingă că robotul era doar un executant. Dar și o cale de a înjosi robotul: ce actor ar permite să fie căutat, examinat de public, după spectacol?

Am cumpărat o grădină zoologică

Dana CHETRINESCU

În noianul de știri despre Ucraina, o poveste ne-a atras atenția prin straniețea sa. Un veterinar indian și-a cheltuit toată averea pentru a cumpăra, adăposti și hrăni două animale salvate de la grădina zoologică din Kiev. Ascuns în subsolul casei din Donbas, Patil refuză să părăsească jaguarul și pantera de care s-a atașat și care, cu siguranță, nu ar supraviețui fără el.

Ca în multe alte rânduri, putem constata faptul că viața bate detașat ficțiunea, fie ea mai bună sau mai proastă. Dacă facem o scurtă selecție recentă, în ordine cronologică, a unor narațiuni despre oameni și fiare, putem începe cu *Viața lui Pi*, de Yann Martel, o carte multi-premiată, devenită apoi și un film nu mai puțin reușit despre un băiat și un tigru bengalez.

Povestea urmărește dezmembrarea unei grădini zoologice din Pondichery și naufragiul vasului care transportă animalele și angajații spre Canada. Supraviețuitorii sunt tânărul Pi, fiul proprietarului grădinii zoologice, și Richard Parker, tigru. Alături de ei, în barcă, o zebra, un urangutan și o hiena.

Lațul trofic este restabilit de îndată ce vasul se scufundă, când hiena mănâncă zebra și urangutanul, iar tigru mănâncă hiena. Dar Pi, vegetarian convins, reușește să trăiască 227 de zile pe mare împreună cu Richard Parker, prădătorul carnivor, stabilind o relație de dominație aproximativă, prin dresaj. Înțelegem că nici omul descurcăreț, nici tigru feroce nu ar fi supraviețuit fără prezența celuilalt.

Când ajunge la destinație, Pi le spune anchetatorilor două povești – una cu tigri și hiene, cealaltă cu oameni: un matelot, un bucătar, o mamă. Anchetatorii nu reușesc să se decidă care din cele două versiuni pare mai plauzibilă, care e mai tulburătoare, care e menită să mulțumească atât asiguratorii și presa, cât și logica ori bunul simț. Dincolo de mesajul ambiguu, activiștii pentru drepturile animalelor au salutat cartea – și filmul – pentru atenția atrasă asupra tigrului bengalez, cea mai mare felină din lume, o specie pe cale de dispariție, cu mai puțin de 2000 de exemplare în viață, din care mai mult de jumătate trăiesc în captivitate. Mesajul este în ton cu ecologia actuală, contrastând cu – să zicem – *Cartea junglei* a lui Kipling de acum o sută de ani, unde tigru era personajul negativ al poveștii, omul fiind astfel îndreptățit să iasă învingător în confruntarea cu fiara. Dacă mai adăugăm și faptul că tigru reprezenta continentul colonizat de leul britanic, atunci sunt liberi să se revolte nu doar activiștii de mediu, ci și toți woke-iștii din lumea largă.

În 2006, Sara Gruen a dat lovitură cu al treilea roman al său, *Apă pentru elefanți*, povestea veterinarului aspirant Jacob și a cercului Fraților Benzini, autoproclamat cel mai mare spectacol din lume. Cartea a fost salutăată pentru empatia cu care prezintă viața animalelor la circ, într-o epocă în care drepturile animalelor nu erau pe nicio agendă politică. Evocând circul în epoca sa de glorie, dar și în timpul marii

crize economice americane de la începutul anilor 30, romanul dovedește o cantitate aproximativ egală de empatie pentru oamenii cu viață de ... animal de circ din orașele uitate de lume.

Evocând o subcultură bizară, prin definiție o combinație incomodă de *glamour* și mizerie, circul Benzini din *Apă pentru elefanți* face o paralelă (prea) explicită între animal și om. Lupta pentru supraviețuire se mută din regnul animal în cel uman, atunci când lamele sunt acoperite în mătăsuri și scilpici, în timp ce bătrânii circari se tem că vor fi aruncați din tren de patron, pentru a face economie la salarii. Iar personajul negativ August își dă arama pe față chinuind-o pe elefantița Rosie concomitent cu abuzarea fizică și verbală a Marlenei, frumoasa lui soție. Romanul oferă un *happy ending* demn de PETA și alte asociații de protecție a animalelor – circul Benzini dă faliment iar Jacob și Marlene se hotărăsc să ofere sanctuar cailor, lamelor și elefantului fără adăpost.

Dacă aceste romane sunt la fel de cunoscute ca adaptările lor pentru marele ecran, cu *Am cumpărat o grădină zoologică* lucrurile stau puțin diferit. Bazat pe memoriile lui Benjamin Mee din 2008, filmul a depășit cu mult faima sursei sale, prin prezența lui Matt Damon și a lui Scarlett Johansson în rolurile principale. Pelicula merge dincolo de mesajul elementar, al datoriei omului față de animal, arătând negru pe alb și mai ales în culori, cum necuvântătoarele pot oferi cea mai bună terapie împotriva stresului. Protagonistul și cei doi copii încearcă să uite de moartea soției, respectiv a mamei, cumpărând o casă la țară. Aceasta se dovedește a fi o grădină zoologică, pentru întreținerea căreia familia are nevoie de 100.000 dolari. Dar falimentul personal nu este o problemă pentru Mee, care se redescoperă peste noapte, devenind iubitor de animale și manager de menajerie. Filmul se încheie cu familia fericită să scrie *Sold out* la intrare chiar din prima zi după marea redeschidere a grădinii zoologice. Nu se mai precizează de câte bilete vândute va fi fost nevoie pentru a recupera investiția de 100.000 dolari.

Ce să alegi, între o grădină zoologică și un circ? Dacă vizionăm desenul animat pentru copii *Madagascar*, *Fugăriți prin Europa*, din 2012, răspunsul este a doua opțiune. Leul Alex, lemurul Julien și hipopotămița Gloria nu se regăsesc nici la Zoo Central Park din New York, nici în habitatul lor natural, savana părăsită din copilărie, ci doar în lumina reflectoarelor, alături de tigru siberian Vitaly, un circar dezamăgit care, însă, își recapătă ca prin minune încrederea în magia show-bizului.

Urmărind această poveste, suntem invitați să ne amintim că, în ultimii ani, circul folosește din ce în ce mai puțin animalele, oamenii – acrobați sau clovni – rămânând ultimii exploatați. Viața la circ este dovedită de toți activiștii ca fiind mult mai rea decât traiul la zoo. Au apus demult zilele în care copiii erau încurajați să se bucure și să râdă alături de Fram, ursul polar. Iar grădinile zoologice și-au schimbat decisiv abordarea în ultimii ani, făcând stanga împrejur față de ele însele în trecut și față de circ.

Jaguarul și pantera

Ciprian VĂLCAN

„De mai bine de o săptămână, un medic indian aflat în Ucraina devastată de război stă ascuns în subsolul casei lui împreună cu animalele sale de companie, o panteră neagră și un jaguar, informează BBC luni. Girikumar Patil, care a cumpărat cele două feline de la grădina zoologică din Kiev, susține că nu va pleca de acasă fără animalele sale de companie. El locuiește de peste șase ani în Severodonețk, un mic oraș aflat în regiunea Donbas din estul Ucrainei. După ce a început războiul, Giri, care este necăsătorit, a ieșit din subsol doar pentru a cumpăra mâncare pentru cele două feline - un jaguar mascul în vârstă de 20 de luni și o panteră femelă de șase luni - atunci când interdicția de circulație se încheie dimineața devreme. Până în prezent, Giri susține că a cumpărat 23 kg de carne de oaie, curcan și pui din satele vecine la prețuri de patru ori mai mari decât în mod normal. „Felinele și-au petrecut nopțile cu mine în subsol. În jurul nostru au avut loc o mulțime de bombardamente. Animalele sunt speriate. Mănâncă mai puțin. Nu pot să le părăsesc”, a declarat Patil, în vârstă de 40 de ani.” (*Ziare.com*, 7 martie, 2022).

Așa cum era de așteptat, Girikumar Patil a rămas, în cele din urmă, fără bani și a fost mâncat în tihnă de cele două animale sălbatice pe care încercase să le transforme în animale de companie. Jaguarul mascul și pantera femelă și-au dovedit, în felul lor, recunoștința pentru generozitatea lui Girikumar Patil, amintindu-l în rugăciunile adresate cu scrupulozitate, în fiecare dimineață, zeilor felinei și nădăduind că sufletul lui avea să fie admis în cel mai înalt paradis despre care auziseră vorbindu-se, paradisul oamenilor și fluturilor. Jaguarul mascul era predispus la absconse dezbateri filosofice și încerca să afle aproape în fiecare zi care e sensul lumii, în vreme ce pantera femelă era preocupată mai ales de probleme estetice și se străduia să definească în mod riguros frumosul.

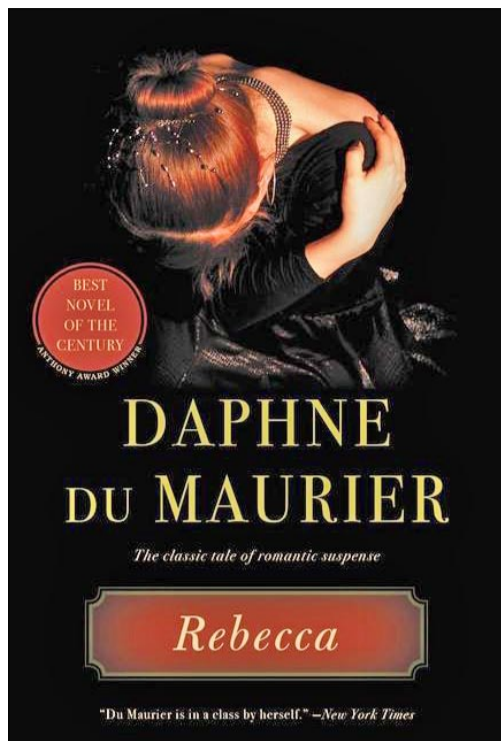
După ce își făceau rugăciunile și abluțiunile, porneau pe cont propriu la vânătoare, străduindu-se să-și asigure grabnic kilogramele de carne de care aveau nevoie pentru a se menține în formă. Abia după ce își umpleau burta și se ascundeau sub dărâmurile prezente din belșug în întregul Severodonețk, se dedau cu meșteșug reveriilor, imaginându-și lumi fermecate în care totul era la dispoziția felinei și zeii se dovedeau blînzi. După ce își făceau digestia, se întâlneau pentru a ține divan și nimic nu le făcea mai mare plăcere decât să se contrazică ore în șir, pînă cînd li se închideau ochii de somn și se lăsau în seama viselor despre Ierusalimul ceresc și continentele scufundate ale miștelor, tigrilor și leilor, acolo unde sperau să li se odihnească și lor oasele cînd avea să le sune ceasul cel de pe urmă.

Jaguarul mascul căuta fără încetare lumea platoniciană a ideilor, crezînd, asemenea altor vrednici strămoși din neamul lui, că tot ce zboară se mănîncă, în vreme ce pantera femelă se mulțumea să fie crudă cu măsură pentru a nu fi cumva osîndită din pricina lipsei de cumpătare a purtărilor sale. Cînd porneau la vânătoare, încercau să dea dovadă de imparțialitate, mîncîndu-i pe toți cei care le ieșeau în cale, fără deosebire de naționalitate, culoare a pielii, sex, religie sau vîrstă. La început, jaguarul mascul propusese ca nici unul dintre ei să nu se atingă de ucraineni, socotînd că erismul lor trebuie răsplătit printr-un pact de neagresiune, în vreme ce rușii nu merită să fie cruțați, trebuie uciși fără preget și fără regret pentru a le fi pedepsită mișelia, însă pantera femelă îl convinsese cu grabă că nu au de ales și trebuie să sfișie tot ce le iese în cale dacă vor să rămîna în viață și să-și păstreze limpezimea judecării.

Ea nu încetase să-i vorbească despre nesfîrșitele cazne pe care le inventaseră oamenii pentru a batjocori nobila ființă a animalelor, ba îl mai și întăritase pomenindu-i despre suferințele de care avuseseră parte părinții lui înainte de a-l fi adus pe lume. Jaguarul mascul nu se mai arăta iertător cu nimeni, ci căuta doar să ucidă, mînat de o furie rece ce nu se potolea oricît de mult sînge ar fi vărsat. Atît de mult ajunsese să-urască pe oameni, încît hotărîse ca, dacă s-ar mai fi întîmplat să fie prins vreodată și să ajungă iar la cheremul lor, să se lase mai degrabă să moară de foame decît să mai facă umbră pămîntului ca sclav. Pantera femelă îl încuraja să nu-și schimbe nicîcînd hotărîrea și să lupte fără astîmpăr împotriva tiraniei oamenilor, însă știa prea bine că acestea nu sînt decît vorbe pe care le rostea dintr-un soi de inexplicabilă inerție și că ea s-ar fi tolănit oricînd toropită de plăcere la picioarele oricărui împărat ce s-ar fi străduit măcar un pic să o aibă la el în palat, hotărîtă să se bucure de tot ceea ce zeii aveau să-i mai ofere.

29

narrenturm

Un mausoleu al memoriei

Cristina CHEVEREȘAN

Rebecca lui Daphne du Maurier, publicată în 1938, e una dintre acele scrieri "clasicizate" ce-și reafirmă și consolidează reputația în timp, îmbătrânind precum vinurile de soi. Asociată goticului și imaginației tenebroase prin aura de mister și suspans în care se încăpățânează să se învâluie, reușește să spună o poveste de familie, despre loialitate și trădare, devoțiune și cinism, aparențe și esențe bine conservate, la adăpost de văzul lumii, fără a exagera, plictisi, îngroșa tușele unui gen ce poate împinge prea departe macabru, tensiunea, anxietatea, detaliul grotesc. DuMaurier e o aristocrată a stilului, precum personajele sale, ce se scaldă în ezitări și păcate profund umane fără a se murdări întru totul de cele lumești și a pierde din magnetismul strunit ce păstrează romanul pe lista de *bestsellers* ale tuturor timpurilor.

Tranziția spre alte medii ale istorisirii cu impact a fost asigurată, în timp, de puneri în scena de teatru sau *musical*, precum și de multiple ecranizări, culminând, până acum, cu versiunea lui Hitchcock din 1940, câștigătoare a Oscarului și bantuitoare fără îndoială prin visele și amintirile multor împătimiti ai cinematografului americane (și nu numai). Figura antagonistei active, Mrs. Danvers, alături de cea a Rebecăi însăși, care dă titlul cărții și-i umple paginile cu o amintire coplesitoare, domină prim-planul și hipnotizează prin concentrația de vibrații (preponderent negative) pe care le emană și atrag. Dar să nu anticipăm. Povestitoarea nenumită, aproape nepermis de tânăra și cuminte, cu o situație financiară modestă, își cunoaște soțul pe când lucrează pentru o americană bogată la Monte Carlo. Maxim de Winter, mai în vârstă, englez, avut și vădov o fascinează și o aduce acasă, la conacul devenit personaj în sine, Manderley.

Pe malul mării, în mijlocul grădinilor înmiresmate: din primele imagini, romantismul pare venit a face furori, iar sunetul valurilor prefigurează o viață de dulci nimicuri și plăceri de salon. Rememorarea însăși începe din zilele de glorie, dar revenirea palidă, în vis, prefigurează dramele ce vor fi spulberat măreția și farmecul locului. "Era Manderley-ul nostru tainic și tăcut, ca totdeauna, cu pietrele cenușii strălucind în lumina lunii visului meu, cu geamurile răsfrângând pajiștile verzi și terasa. Timpul nu putuse nimici minunata simetrie a acelei arhitecturi, nici așezarea ei, care era aceea a unui giuvaier în podul palmei". Între încântare și oroare, entuziasm și temeri de tot soiul oscilează întreaga construcție narativă: sensibile, ghidate de emoție, instinct, intuiție mai mult decât de rațiune și echilibru interior, asemenea unor personaje autentice ale romantismului întunecat de secol XIX, diversele tipuri de protagoniști din roman asigură mai degrabă nuanțe de *thriller* psihologic decât stridențe de *horror* ca la carte.

Proprietatea de vis a familiei de Winter devine una de coșmar odată ce e umbrită de moartea primei *lady*, în condiții misterioase și, se dovedește pe parcurs, niciodată elucidate pe deplin. Secretele inundă încăperile vaste, semi-abandonate, din aripile de acum încuiate ale reședinței, asemenea unui mausoleu al memoriei. Servitorii se feresc să vorbească, iar noua stăpână se simte nelalocul ei acolo unde crede că primează amintirea solară a unei femei de o frumusețe și noblețe inegalabile. Intimidată de reputația predecesoarei și de loialitatea sumbră a menajerei, Mrs. Danvers, începe să suspecteze că Maxim e îndrăgostit încă iremediabil de perechea pierdută, pe ea tolerând-o doar de ochii lumii, ca pe animalele de companie. Privirile, gesturile, detaliile, zgomotele, amănuntele de decor și costum, ritmul lent al vieții pe moșie, dar și cel accelerat al intensității trăirilor, toate construiesc meticolos fundalul pe care se consumă o dramă ce depășește adaptarea dificilă a trezii la un context pe care nu-l stăpânește.

Fiecare participant la acțiune pare a-și înăbuși propria traumă și a deghiza sub straturi de comportament convențional conflicte interioare greu de bănuț, toate cauzate direct sau indirect de devastatoarea Rebecca. DuMaurier stăpânește arta de a surprinde convingător, îndeaproape, torturile, exagerările, meandrele psihicului în luptă cu sine și ceilalți. De la tachinare la șantaj emoțional, gelozie și insanitate temporară pe fond de furtună sentimentală, totul e observat gradual, în crescendo. Revelațiile se accentuează, stările extreme se succedă, surprizele se țin lanț, iar povestea de dragoste domestică, cu reminiscențe de secol XIX, se așază în matca unui gotic modern(ist) al manilor, obsesiilor, ambiguităților morale și mentale, profund instalate și meticolos decorticate.

Intriga e ghidată de răsturnări de situație și de plăcerile vinovate ale unui *voyeurism* ce dezvăluie nu doar înclinații estetice, ci și dileme etice. Stilul angajant îndeamnă la empatie cu și disociere de acțiunile și practicile unora dintre personaje, în urma unei minuțioase observații a incertitudinilor, fantasmelor și fanteziilor, reținerilor și răbufnirilor.

De la aparenta răceală și detașare a intangibilului Maxim la maleficele intrigi ale doamnei Danvers, trecând prin intervențiile pasagere, dar deloc nesemnificative, ale galeriei de figuri secundare (devotatul valet Frith, Frank Crawley, sfătuitor de nădejde, inimoasa soră a lui Maxim, Beatrice, ori nestatornicul și insolentul Jack Favell, văr și amant al Rebecăi), Du Maurier își dovedește abilitatea de a creiona personalități distincte, plauzibile, convingătoare, ce revarsă viață în paginile de manuscris. Scriitura elegantă, captivantă, provocatoare fără stridențe și artistică fără falseturi și ornamente deranjante asigură *Rebecăi* o îndelungată carieră în bibliotecile amatorilor de suspans de calitate.

30

Răfuielei cu fantome

Adina BAYA

Nu e tocmai ușor să îi fii succesor lui Alfred Hitchcock în ecranizarea unui roman celebru. Mai exact, să propui o regândire contemporană pentru ecran a poveștii din romanul *Rebecca* de Daphne du Maurier, după ce Hitchcock a făcut acest lucru deja în 1940, imediat după publicarea cărții ce s-a dovedit rapid a avea stofă de bestseller.

Producția cinematografică a atuncile-aadusprotagoniștilor jucați de Laurence Olivier, Joan Fontaine și Judith Anderson câte o nominalizare la Oscar, iar regizorului însuși – statueta de aur pentru cel mai bun film. *Rebecca* lui Hitchcock a rămas de departe cea mai celebră adaptare a romanului (și are un loc prominent pe lista celor mai bune filme ale legendarului autor de cinema), deși între timp au fost lansate multe alte încercări de transformare a sa în filme sau seriale pentru micul ecran, piese radiofonice, de teatru sau operă. La opt decenii distanță de la acea primă și de mare succes ecranizare, regizorul Ben Wheatley s-a încumetat să propună una nouă, iar comparațiile cu adaptarea consacrată sunt inevitabile (și nu în avantajul său).

Printr-o neașteptată coincidență, povestea realizării filmului *Rebecca* (2020) o oglindește în oarecare măsură pe cea din interiorul romanului. Proaspăt căsătorită cu Maxim de Winter (Armie Hammer), un milionar șarmant întâlnit pe Coasta de Azur, o tânără de origine modestă (Lily James), dar de o ingenuitate carismatică, află că e succesoarea unei femei ce pare să o eclipseze din toate punctele de vedere. Soția defunctă a lui Max pare să fi fost mai frumoasă, mai inteligentă, mai îndrăzneță și mai elegantă decât ar putea ea să devină vreodată. Euforia inițială a mariajului petrecut în urma unui *coup de foudre* de numai câteva zile pe malul Mediteranei se dizolvă rapid într-o stare de perpetuă inadecvare a tinerei soții, prin comparație cu predecesoarea sa.

Complexul de inferioritate îi este inflammat de venirea la conacul Manderley: somptuoasa clădire gotică ce se află de generații în proprietatea familiei de Winter, în care tânăra noastră naratoare

e doar o proaspătă membră, unde o mică armată de servitori deservește un domeniu impresionant. În fruntea acestei mici armate se află sobra doamnă Danvers (Kristin Scott Thomas), care o întâmpină pe tânăra cu o politețe tăioasă, zâmbete reținute atent și replici acide. După care nu prididește a-i sublinia la tot pasul în ce măsură precedentă Doamnă de Winter îi era superioară în toate privințele. Tânăra se trezește rapid captivă la Manderley, prea puțin conectată cu proaspătul soț, ce se dovedește mai degrabă taciturn și măcinat de secrete misterioase, adesea absent, în situația de a duce răfuielei surde cu prezența fantomatică a Rebecăi, fosta Doamnă de Winter.

Ecranizarea actuală rămâne fidelă traseului narativ din roman, pe când varianta lui Hitchcock făcea niște compromisuri sub constrângerea unor norme editoriale ale vremii la Hollywood. Dar, spre deosebire de protagonistă din film, ecranizarea nu câștigă competiția imaginară cu predecesoarea sa. Din *Rebecca* (2020) lipsește asumarea vizibilă a unui stil auctorial, iar ramificațiile spre horror nu sunt suficiente de consecvente. În ciuda unor momente de suspans construite pe fondul interioarelor gotice de la Manderley, filmului îi lipsește aplombul, nedepășind nivelul unei drame romantice călduțe, condamnată la anonim pe lista cu alte filme de gen distribuite de Netflix.

Una dintre cauze e prestația lui Armie Hammer, căruia îi lipsesc aerul grav și tristețea încărcată de secrete și vinovăție pe care Laurence Olivier reușea să o aducă pe ecran în versiunea anterioară. Cu o alură de mulțumire de sine și aroganță ce transpar în scene-cheie, cu toate artificiile asigurate de costumație și machiaj, personajul construit de Hammer e prea puțin compatibil cu rama dramei gotice în care evoluează povestea. Pe de altă parte, cel al lui Kristin Scott Thomas e mult mai bine asortat în acest sens și, în ciuda poziției secundare, devine rapid cel mai fascinant prin ferocitatea cu care rămâne fidel fantomei Doamnei de Winter și prin tortura subtilă la care o supune pe succesoare. Dar nu e suficient, restul distribuției neridicându-se la un nivel similar. Iar *happy end*-ul nu face decât să reconfirme aerul răsufat, predictibil, al întregului film.

Una dintre calitățile internetului este că-i o bancă excelentă, în care găsești de-puse foarte multe „date” demne de inter-es. Spre exemplu, mai toate revistele lite-rare de la noi sunt arhivate și pot fi găsite din, cum se zice, două taste. Când facem *Turul de orizont*, mai dăm câte-un cârlig, câte-un fir, câte-un citat, ba și mai multe – toate în ideea să vă stărnim interesul și să mergeți direct la sursă, unde puteți citi, dacă nu întreaga revistă, măcar textele din care am preluat câte ceva p-ai. Așa că nu ezitați să folosiți internetul!

Invitatul rubricii „Enigma” din *Scrisul Românesc* este regizorul Andrei Șerban, care răspunde la patru întrebări: *Care este pentru dumneavoastră cel mai mare mister? La ce întrebări nu aveți răspuns? Ce vă neliniștește cel mai mult? Dacă ar fi să numiți doar una dintre enigmaticele vieții lumii noastre, care ar fi aceea?* Paranteză. E un foarte bun exercițiu de sinceritate, dar și de imaginație, răspunsul la ele. Măcar meditatul. Iată care e cel mai mare mister pentru Mister Șerban: „Visez să fiu liber. Dar cum? Acesta e cel mai mare mister. Ținta finală a tuturor școlilor ezoterice e să obțină libertatea. Lupta e lupta cu sine. Obstacolele majore: Mândria, Vanitatea, Lăcomia, Invidia, Ambiția; și cel mai periculos: iubirea de sine. Primul pas spre libertate – să fiu conștient de obstacole. Oare pot să le observ de la o anumită distanță liniștită? Voi fi liber vreodată?” ● Tot din Statele Unite ale Americii scrie și poetul Andrei Codrescu (care are o rubrică permanentă în revista craioveană), dar nu un răspuns la enigmă, ci un poem pentru un destinatar al naibii de inteligent, căruia i se adresează astfel: „Dragă AI, sunt convins că nu știi să faci poezie/ cum nu știu nici eu nici poezii din trecut/ mii de poezii au fost scrise fără să fie înțelese/ de cei care le-au scris sperând să le înțeleagă/ în timp sau după ce le-au scris/ unii au reușit dar au uitat imediat/ poeziile sunt mașinuțe de uitare/ burete pe tabla de cuvinte așternute de dorița căutării” ● Anche-ta revistei este realizată de poeta Carmen Firan, iar tema e una generoasă: *Omul sau opera?* Răspund Corina Șuteu, Daniel-Cristea Enache, Răzvan Petrescu, Ovidiu Pecican, Gabriel Coșoveanu. Savuroasă, condimentată și plină de haz este pers-pectiva prozatorului R. Petrescu asupra oamenilor care scriu. Iată, spre exemplu, ce răspunde Domnia sa la întrebarea mul-tiplă *Cum ați analiza raportul, să-l numim om-opera, în posteritate? Are timpul puterea să estompeze stridențele din viața unui cre-ator? Ce este dominant? Ce rămâne?*: „De regulă timpul aneantizează mizeriile omu-lui și rămâne opera. Însă cum lumea s-a schimbat, iar publicul are legătură cu tim-pul (il înrăiește), asta din urmă va spulbera și opera, și viața unui artist valoros. Și așa ne vom trezi în situația perfectă, când nu mai rămâne nimic nici din creatorul clasic, nici opera lui – perfectă pentru că numai în acest mod singura literatură adevărată, emisă torențial pe rețelele de socializare, va dobândi recunoașterea internațională meritată. Plus premiile. Mai mult, în sfârșit se va satisface pe deplin curiozitatea oamenilor, nu mai este nevoie de nicio în-trebare fiindcă însuși creatorul modern ni se dezvăluie zilnic cu laudabilă sinceritate, scrie totul despre el, pune poze cu pisica, plus filmulețe din excursie, din spital, de la cimitir, iar scriitoarele sunt și mai sin-cere, ne arată tot.” ● Cum ziceam, totu-i pe internet, inclusiv restul răspunsului, răspunsurilor. ● Eleganta revistă *Tomisul cultural* – fondată și condusă de scriitorul Iulian Talianu, tipărită pe hârtie velină, în policromie, – are multe pagini de ci-tit cap-coadă. Astfel, nu trebuie „sărite” poeziile semnate de Nicolae Sava, Liviu Ioan Stoiciu, Vladimir Udrescu, Octavian

Soviany, Daniel Corbu, Ion Tudor Iovian, poemul „Copilul cu două capete”, al lui Ion Mureșan, eseul „Drumul siberian sau Sibir Yolu sau Siberia - Mormântul popoarelor”, de Güner Akmolla, textul critic al lui Constantin Călin, „Bacovia iarăși!” (episodul VII), fragmentele de roman semnate de Radu Dinulescu, Gelu Negrea și Nicolae Stan, o „Scurtă istorie a veșniciei”, de Ștefan Mitroi. În revistă mai sunt cronici de artă plastică, de carte, pagini de istorie culturală. ● Din însem-nările Simonei-Grazia Dima, „Tunel tăiat prin miezul de smarald al cuvântului”, am desprins aceste gânduri stărnite de o afirmație a lui Jorge Luis Borges, cum că omenirea ar tinde să fie o mare carte: „Nu cred că marea literatură se poate scrie doar în chip de șansă dată cuvintelor de a se materializa în chip mecanic, adevă-rul opereii sălășluiește dincolo de literă – în sfârșirea de sine, în eferescența in-suportabil de fierbinte a nașterii sensu-lui. Ea, opera supremă, conține trăsătura inepuizabilității și este imprezvizibilă, scu-tind omul de travaliul inutil al replicării literelor până ar nimeri, printr-o suită de încercări, semnificația. De aceea (și astfel revin la prima parte a coșmarului meu), nu împărtășesc deloc ideea că omenirea tinde spre o carte, ci sper, dimpotrivă, că înaintează doar spre *trezire* (mă feresc de cuvântul *iluminare*, căci a fost deja com-promis, conform obiceiurilor mărun-tomenești), spre o degajare din magmele insignifiantului. Cartea are numai rostul de a ne menține atenția focalizată, vigi-lentă – spre a ne face să plonjăm în cele din urmă *dincolo* (de fapt, într-un *aici* mai adânc), adică în spirit.” ● Deși bilanțuri nobeliste s-au mai făcut, nu strică puțină rememorare. O face Cristian Pătrășconiu în numărul dublu, 42-42, din *România literară*. Iată care e situația: „Odată cu distincția recentă care i-a revenit lui Jon Fosse, Norvegia adună nu mai puțin de 4 Premii Nobel pentru Literatură – o performanță culturală remarcabilă cu care nu se pot mândri prea multe țări. Într-o ierarhie *all time* a Nobelurilor pentru Lite-ratură, la vârf, clasamentul este următorul: pe prima poziție – Franța, care are nu mai puțin de 16 Premii Nobel pentru Lite-ratură; odată cu Nobelul pentru Literatură câștigat în 2020 de Louise Glück, State-le Unite s-au instalat, singure, pe a două poziție a clasamentului pe țări – cu nu mai puțin de 11 asemenea premii. Pe poziția a treia: Marea Britanie, cu 10 Premii Nobel literare. 1901 este primul an în care s-a acordat prestigioasa distincție, francezul Sully Prudhomme fiind cel căruia i-a fost conferită. Să ne (re)amintim: Rudyard Kipling a fost cel mai tânăr câștigător al Nobelului pentru Literatură (la 41 de ani), iar Doris Lessing, cea mai în vârstă (88 de ani la data decernării). De aseme-na: Boris Pasternak, în 1958, a trebuit să refuze acest premiu, în urma presiunilor autorităților sovietice, iar Jean-Paul Sartre l-a refuzat din proprie inițiativă, câțiva ani mai târziu, în 1964. Un amănunt foarte interesant este acela că 11 dintre cele 17 Nobeluri literare acordate femeilor au fost conferite în ultimii treizeci de ani – în următoarea ordine: (1991) Nadine Gordimer; (1993) Toni Morrison; (1996) Wislawa Szymborska; (2004) Elfriede Jelinek; (2007) Doris Lessing; (2009) Her-ta Müller; (2013) Alice Munro; (2015) Svetlana Alexievici; (2018) Olga Tokarc-zuk; (2020) Louise Glück; (2022) Annie Ernaux. Celelalte șase premii de același fel au fost acordate la intervale foarte mari de timp – în următoarea ordine cronologică: (1909) Selma Lagerlöf; (1926) Grazia De-ledda; (1928) Sigrid Undset; (1938) Pearl S. Buck; (1945) Gabriela Mistral; (1966) Nelly Sachs”. Deci așa stăm. (A.P.)

Anemone POPESCU

● *România literară* publică în numă-rul său dublu din octombrie (42-43) un dosar care reproduce mare parte din textele prezentate la ultimul din seria „Colocvi-ilor romanului românesc” (Alba Iulia, 4-5 octombrie). Cu un titlu plin de sugestii și promisiuni, inspirat de celebrul eseu al lui Milan Kundera, „Arta romanului”, coloc-viul a fost moderat de criticul și istoricul literar Nicolae Manolescu, președintele Uniunii Scriitorilor, și a reunit nume de prestigiu ale literaturii române de azi. Să rememorăm autori și titluri: Hanna Bota („Romanul, 8 fațete”), Gabriel Chifu („Câteva idei despre roman desprinse din *Arta romanului*”), Horia Gârbea („Arte și meserii”), Gheorghe Glodeanu („Ma-ditații despre arta romanului”), Andrea H. Hedeș („Pur și simplu artă”), Adrian Lesenciuc („Orizontul de așteptare al ro-manului contemporan. Tipuri în răspăr”), Olimpiu Nușfelean („În căutarea aventurii într-o lume fără sfârșit”), Nicolae Oprea („Timp și spațiu în romanul românesc ac-tual”, Ovidiu Pecican („Vladimir Nabokov și romanul”), Irina Petraș („Ținutul romanului”), Marta Petreu („*Codex Aureus* al României”), Adrian Popescu („Sin-gur printre prozatori”), Vasile Popovici („Romanul ca fantasmă”), Vasile Spiridon („În pridvorul nou”), Varujan Vosganian („Romanul ca biografie”), Mihai Zamfir („Un nou tip de roman”). Mircea Mihă-ieș și Răzvan Voncu publică în spațiile rubricilor săptămânale textele prezentate în cadrul Colocviului. Astfel putem citi „Ficțiunile grefierului”, respectiv, „Des-pre arta în pericol a romanului”. Cităm doar finalul textului semnat de Răzvan Voncu: „Nu sunt, în concluzie, optimist cu privire la viitorul romanului, așa cum îl știm noi. Din fericire, specia (spre de-osebire de simulacrele cu care se dorește a fi înlocuită) are o calitate aparte: pos-ibilitatea nesfârșită a relecturii. Un roman bun nu e o istorioară de unică folosință, ci o lume. Vom reciti romane clasice, la fel cum ascultăm Bach, Debussy sau Beatles, nu *rap*”. ● *Vatra* își dedică numerele 7-8 comemorării lui Nichita Stănescu. Au trecut patru decenii de la moartea mare-lui poet. Își amintesc cu iubire de el Al. Cistelean, Doina Uricariu, Corin Braga, Gheorghe Glodeanu, Andra Gălan. Unii vin cu amintiri, alții cu studii despre anii în care poetul nostru era în preajma pre-miului Nobel. ● În același număr, pagini despre cei 75 de ani ai lui Andrei Pleșu. Pagini despre savant, despre Dascăl, des-pre învățăturile Profesorului scriu Victor Ieronim Stoichiță, Valentina Sandu De-diu, Teodor Baconschii, Alex Ștefănescu și,

cu o „Schiță de portret”, Andrei Cornea: „Sunt unele personalități de valoare... des-pre care n-ai să spui ceva semnificativ dacă faci abstracție de domeniul lor de strictă realizare, de operă”. Și Andrei Cornea are atâtea să ne spună despre Andrei Pleșu... ● *Lumină lină*, revista de la New York a părintelui Theodor Damian, publică un șir de articole de și despre autori români. Theodor Damian ne oferă și volumul său de interviuri, *Frumusețea iscodirii*. Între numeroșii autori care îl chestionează pe poetul americano-român se numără Mi-haela Albu, Titus Crișciu, Anca Sârghie, Gellu Dorian, Lucian Vasiliu, Nicolae Mareș, Mariana Pândaru, binecunoscuți publicului de literatură. ● *Răsunetul cul-tural*, magazin literar-artistic realizat de Societatea scriitorilor din Bistrița-Năsă-ud, închină numărul din septembrie lui Petru Poantă – la zece ani de la dispariția scriitorului. Scriu despre el Irina Petraș, Laura Poantă, Adrian Popescu („Zeci de ani, alături de Nicolae Manolescu, Eu-gen Simion, Lucian Raicu, Gheorghe Grigurcu, Mircea Iorgulescu, Poantă este unul dintre cei mai bine cotați critici de poezie.”), Ion Mureșan, Andrei Podaru. Fiecare cu amintirile lui. ● În *Algoritm literar*, septembrie-octombrie a.c., revistă condusă de Ioan Barb, putem citi în „Ge-ografia literară. Post scriptum” de Cornel Ungureanu: „N-aș putea să spun că plec de la ideea că Secolul XX a fost al unui nou sistem de semne. Dar... parcă așa ar fi. Și onirismul, și noul roman, și Kafka, și Joyce, și Musil vor altă întâlnire cu lite-ratura. Suprerealismul gonește «realismul» de la întâlnirile cu adevărul. Adevărul pal-pabil. Avangarda ne vorbește altfel. Dar artele plastice? Picasso, Klee, Mondrian au alte culori și alte linii. Și culorile și li-niile lor ne vorbesc altfel... Dar sinteza lui Paul Ardenne, *Extrema. Estetica limitiei depășite* nu vorbește altfel despre încercă-rile de „dincolo”? Cum și de ce depășim limita? ● Și : „Geografia literară s-ar vrea și o replică la *Plato's Ghost. The Modernist Transformations of Mathematics* de Jerem-y Gray, care vrea să arate că toate artele se subțiază – se „abstractizează” și devin semne. Matematică. Le urcă pe cerul sem-nelor. „Geografia” coboară cărțile noastre pe pământ. Cărțile sunt ale noastre. O ge-ografie literară a României nu ar însemna abandonarea criteriilor care au stat până acum la realizarea Istoriilor literare funda-mentale. [...] Ceea ce nu înseamnă că nu vrem să fixăm o istorie alternativă a litera-turii, în care să citim cu folos așezarea spa-țială a temelor, obsesiilor, proiectelor. Nu vom înțelege literatura română dacă vom fi mereu cu ochii către capitalele marilor culturi, complexați de lipsa de notorietate a scriitorilor noștri”. Să-l credem pe Cor-nel Ungureanu?

download

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Camil Mihăescu, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Cristian Pătrășconiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.

Conceptie grafică: Sorin Stroe.

Design pagini revista: Paul Crușcov.

Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,

telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. DeaPrint S.R.L. București

ISSN 0030 560 X

Ilustrăm acest număr cu lucrări ale artistei vizuale ANNA SAFRONOVA

Québec, o zi de vară indiană

Ioan T. MORAR

Rulam încet cu mașina pe chemin de la Forêt, pe una din înălțimile Montrealului, când Carmen zice „Asta e cimitirul în care e înmormântat Leonard Cohen”. Mi s-a părut că nu aud bine. Am rugat-o să repete și da, ne-a zis, aici e înmormântat cântărețul și poetul Leonard Cohen. Am rugat-o să oprească. A tras aproape de poarta cimitirului Shaar Hashomayim (am aflat citind inscripția, nu știam numele de dinainte). Venisem pregătit să văd imaginea lui Cohen pe unul din zgârie-norii din centru, însă nu-mi trecuse prin cap că pot ajunge la cimitir. Nici nu știam că rămășițele lui

s-au întors în Montrealul natal. Îl credeam odihnit undeva într-un cimitir din Los Angeles, unde s-a stins, ori cu cenușa răspândită de călugării budiști cu care se asociase în ultimii ani ai vieții. Dar nu, Leonard Cohen odihnește aici, dincolo de gard.

Toni nu coboară din mașină, încă mai are probleme cu fusul orar, sîntem doar de două zile aici, peste încă două zile vom avea primul spectacol în fața românilor canadieni. E un fel de turneu ultim, vom mai performa la Vancouver și la Toronto, patru din cei care am fost în Divertis (în afară de Toni sîntem împreună cu Doru Antonesei și Valentin Darie), un turneu născut la insistențele întinse pe durata a doi ani ale impresarului Marius Bălan. Dar asta e altă poveste.

Valentin Darie, Pastilă pentru prieteni, mă însoțește, mergem la punctul de informații de la poartă, doamna de acolo nu e surprinsă, avea deja tipărite hîrtii cu poziționarea mormîntului, imediat după ce s-a stins cântărețul au fost aici adevărate pelerinaje. Îmi înmîneză coala A4 și îmi spune să nu uit piatra. Vede că nu am înțeles bine despre ce e vorba, așa că-mi explică: în semn de prețuire, va trebui să pun o piatră pe mormînt.

Mormîntul e la cealaltă intrare (mai mulți intră decît ies), înspre cimitirul evreilor portughezi, un pic mai la vale, dar nu e o distanță prea mare, mergem pe jos. Citim harta și, cum nu ne descurcăm, întrebăm

niște îngrijitori care ne îndrumă.

Sînt surprins de modestia monumentului funerar, la umbra unui copac, o piatră pe care e desenat semnul cu cele două inimi, atît de drag cîntărețului, numele și anii între care a trăit. Mai jos o fotografie din ultimii ani, pusă probabil de cineva. Pămîntul de deasupra mormîntului este reavăn. Nu știu de ce, nu cunosc tradițiile funerare iudaice. Un buchet de flori proaspete e dovada că au fost persoane care nu s-au mulțumit să depună doar o piatră pe mormînt. Eu o aveam pe a mea pregătită, o pietricică găsită cu greu în drum. O depun și mă reculeg.

Sînt emoționat. Mă încercăm niște lacrimi. Cohen a fost pentru mine (și pentru cîțiva dintre prietenii mei) o stea fixă în gusturile muzicale. L-am auzit prima dată în anii '70, la magnetofonul lui Mircea Mihăieș, care înregistrase cîteva melodii de la emisiunea „Pentru magnetofonele dumneavoastră” de pe programul trei al Radioului public. Le-am ascultat pînă s-a tocit banda. În acei ani, Leonard Cohen era doar o voce, apoi i-am văzut fotografia pe un disc (tot la Mircea). Colega de facultate a lui Mircea, Ileana Grivu, avea patru discuri, care au fost prompt copiate pe bandă. Țin minte că la o petrecere în cartierul Aurel Vlaicu din Arad s-a ascultat doar Cohen toată noaptea. Pentru că Mircea adusese doar acea bandă odată cu magnetofonul.

Apoi, în „zilele noastre” am avut șansa să-l văd și să-l aud pe Cohen la concertul din București, pe stadionul de lângă Mînaștirea Cașin. Mircea a avut o șansă suplimentară, aceea de a-l întîlni pe Cohen în culise pentru a-i înmîna cartea despre el și de a sta o vreme an preajma sa, înainte de spectacol. Acolo, la acel concert s-a întîmplat ceva miraculos. Sînt convins de asta și acum. S-a terminat un cîntec, apoi s-au auzit clopotele bisericii de la Cașin, iar Leonard Cohen a început: „Ring the Bells...” O coincidență extraordinară, unică (toate coincidențele sînt unice), emoționantă. (Și să nu uit: cu vreo două rînduri mai în față, în public, se afla Valentin Ceaulescu, despre care auzisem că e fan Cohen. Lucrul se adevărea!)

Acum stăteam acolo, cuprins de o emoție puternică, stăpînindu-mă să nu plîng (și, în fond, dacă plîngeam, ce era? Mă vedea doar Pastilă și atît), lângă ultimul popas pămîntean al lui Leonard Cohen, un mormînt simplu, acoperit de pietrele admiratorilor, la umbra unui copac, pe un deal din Montreal, în plină vară indiană. Aleluia!

Da, e vară indiană în Montreal, aveam bagajul cu haine pentru o vreme mai friguroasă, dar sînt în jur de 26 de grade. Un cer senin — e de umblat doar în tricou. Chiar așa, caut un tricou cu fotografia lui Cohen. În zilele următoare am întregat peste tot, dar nimeni nu avea așa ceva... Era un tricou pentru Mircea, dar n-a fost să fie. Ne întoarcem la mașină, încă sînt tulburat, plutesc. Ar fi fost minunat să dăm peste vreo melodie de-a lui Cohen pe la vreun post de radio, dar se pare că vremea minunilor a apus.

Carmen e de vreo opt sau nouă ani aici. Ne cunoaștem din tinerețe, a fost singura membră feminină (meteorică, ce e drept) a trupei Divertis. Acum locuiește într-un cartier aproape de Universitatea McGill, acolo unde soțul ei, Dan Nicolau, realmente un savant, conduce departamentul de Bioinginerie, înființat chiar de el. Ne propune să coborîm în Centrul Vechi și să ne ducă, pentru masă, la un restaurant ultra-celebru, cumpărat recent de familia cântăreței Céline Dion. Mergem acolo, nu înainte de a ne opri la o biserică transformată în locuință. Din Casa Domnului a devenit casa domnilor și doamnelor. Mda, trăim într-o lume în care altă lume se stinge.

Restaurantul e pe bulevardul Saint Laurent (pe platoul Mon Real). Se numește Schwartz's Deli (în franceză Charcuterie Hébraïque de Montreal) și a fost fondat în 1928 de Ruben Schwartz, un emigrant evreu

din Timișoara (asociat la început cu fratele său, Maurice Schwartz). Restaurantul se află în zona predominant evreiască. Montrealul este al cincilea oraș din lume în ceea ce privește populația vorbitoare de idiș, după New York City, Philadelphia, Chicago și Buenos Aires, așa că e lesne de înțeles de ce a venit timișoreanul Ruben aici, și nu în Toronto sau Vancouver (unde vom merge noi cu spectacolul). Clientela e alcătuită din turiști, din vedete de cinema, din milionari sau miliardari care nu-și pot refuza o masă stînd înghesuți și cot la cot cu necunoscuți. În fața foamei, toți sîntem egali.

Clădirea arată ca atunci, nimic nu s-a schimbat, așa că lesne te trezești cu senzația de călătorie în timp, mai ales dacă te chinuie și diferența de fus orar. Ajungem cu puțin înainte de prînz, dar deja e coadă. Restaurantul este plin, nu există niciun scaun liber (asta e una dintre regulile locașului). Turiști americani și asiatici deja stau la coadă. Carmen ne spune că e mai simplu la cealaltă ușă, acolo unde se comandă pentru acasă, unde încă nu e coadă. Și de data asta doar eu și Pastilă ne încumetăm să încercăm un *poutine* cu carne afumată. Toni și Carmen vor mîncă mai tîrziu, ceva mai ușor, la un restaurant nu atît de celebru. Da, nimic de zis, mîncarea este foarte bună, carnea gustoasă, se simte gustul de afumat. Am făcut-o și pe asta. Nici n-am apucat să fotografiez bucatele! Că, mai nou, asta e ritualul. Dacă, înainte, părinții noștri se rugau înainte de a mîncă, acum e obligatoriu ca, în loc de rugăciune, să faci o fotografie și să o pui pe internet.

Se spune că nu poți să ajungi la Montreal și să nu-ți duci papilele gustative la acest templu al cărnii afumate.

Rețeta (aproape) secretă pe care se bazează succesul impresionant al localului a fost adusă de fondator din Timișoara: e o carne ținută în baie zece zile, tratată cu un amestec de mirodenii, aceleași de acum 90 de ani, apoi afumată o noapte întregă, chiar acolo, pe loc, și pregătită, pentru consum, pe plită. Acompaniede castraveți murați, varză murată și ardei, plus nelipsiții cartofi prăjiți. Toate la un preț accesibil: un sandwich costă 14 dolari canadieni și o farfurie mare de carne afumată, 25 de dolari canadieni.

Ruben Schwartz nu a fost un bun om de afaceri, așa îl reține memoria colectivă. Se pare că nu a fost nici ușă de biserică, pardon, de sinagogă. Băutor, cartofor și afemeiat, a fost părăsit de familie. Dar ce e al lui, e al lui: carnea lui afumată e un punct de atracție al Montrealului. Un amănunt interesant: cînd Québecul a adoptat legea obligativității limbii franceze în spațiul public, restaurantul s-a conformat, a trecut de la Deli la Charcuterie Hébraïque, dar nu a vrut să renunțe la apostroful din nume: Schwartz's, drept pentru care s-a tot judecat cu autoritățile. Războiul apostrofului cu limba franceză!

Dar, pînă la urmă, rațiunea a învins și apostroful a rămas neatins. (E ciudată legea „francezei”, aici, deși Canada e o țară considerată bilingvă, în Québec franceza e regină. Și totul trebuie tradus: de pildă KFC, celebrul lanț de fast-food, aici se numește PFK, „Poulet Frit à la Kentucky”. Pentru ca totuși franceza să-și ia partea leului, textele bilingve din Quebec trebuie scrise în franceză cu un corp de literă cu 20% mai mare decît textele în engleză).

Notorietatea localului este atît de mare, încît a devenit un subiect de musical intitulat chiar așa: *Schwartz's*. O comedie muzicală în care (ziceau cronicle) unele personaje sînt inspirate chiar de personalul restaurantului. La plecare, trecem pe lângă un bloc pe al cărui calcan este desenat portretul lui Leonard Cohen. Nu, nu e blocul acela pe care l-am văzut de pe munte, privind panorama orașului, ci un imobil mai mic, din cartierul evreiesc, la cîteva pași de celebrul restaurant fondat de un timișorean. Posterități care se întîlnesc.

O zi din cele cinci petrecute în Montreal, în plină vară indiană. Un al cincilea anotimp despre care au cîntat și Joe Dassin, și Jim Morrison. Și, cu voia Dumneavoastră, ultimul pe listă sînt eu, care mi-am intitulat volumul de debut în poezie, apărut înainte de 1989, la editura Albatros, *Vară indiană*. Au trecut vreo patruzeci de ani pînă să o trăiesc în realitate.